ORATIONES
P. JOSEPHI IGNATII CHIABERGE,
SOCIETATIS JESU.

PRIMA EDITIO IN GERMANIA

POST

SECUNDAM IN ITALIA,

ADDITO

TRIVOLSIENSIUM LITTERATORUM

JUDICIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
B.BL. LON. PROF. ROM. IHS

AUGUSTÆ VINDELICORUM,
A Joanne Michaële Labhart, Reverendiſſ. & Celſiſſ. Principis & Epiſcopi Auguſtani, & Civitatis Typographo.

ANNO M. DCCXL.

TYPOGRAPHUS LECTORI.

CUm duobus abhinc annis Orationes P. CHIABERGE hinc inde collectas, & in unum corpus compactas meis Typis excudi curaverim, gratulatus ſum mihi, quòd nuper ab erudito Viro familiari meo, non Italis modò, ſed Exteris quoque, & Gallis potiſſimùm, probatiſſimas eſſe cognovi. Trivolſienſia Commentaria, gallicè inſcripta, *Memoires pour l' Hiſtoire des Sciences, & des beaux Arts*; Familiaris ille meus avidiſſimè legere ſolet; quippe in iis doctiſſimi, & acerrimi Judicii Cenſores univerſæ Litteraturæ opera in ſummam redigunt, & de ſingulis ſententiam ferunt. Dum legeret, incidit in Elogium ſatìs luculentum, quo prædictas P. CHIABERGE Orationes & accuratiſſimâ brevitate in ſynopſim contrahunt, & ampliſſimis laudibus exornant. Advolat ſtatim ad me, & rem mihi

gratiſſimam facere meritò exiſtimans, librum oſten-
dit. Placui, fateor, egomet mihi, quòd editum
à me Orationum Librum ſapientiſſimorum Viro-
rum teſtimonio tantopere comprobatum vide-
rem: Cúmque ejus Exemplarium, præſertim in
hac Urbe, exiguus numerus jam ſuperſit; multò
libentiùs excipiendum credidi, ſi commendatio-
nem exterorum in fronte præferens, rurſum pro-
diret. Quamobrem Gallicum Encomium, ut
iis quoque conſulerem, qui gallicè neſciunt, la-
tinè redditum, typis mandavi. Fruere Le-
ctor, & novâ hac luce illuſtratas
Orationes avidiùs lege.

JUDICIUM
TRIVOLSIENSIUM LITTERATORUM
Menſe Julio 1725. pag. 1312.
ARTICULO LXIII.

BIBL. NAZ. ROMA VITTORIO.EMANUELE

PAter Chiaberge magni famam ingenii, & perfecti Oratoris nomen jamdudum apud Italos obtinet. Ejus eloquentiam, & dicendi vim tum Italicè, tum Latinè, & in utroque argumento tum ſacro, tum profano, celeberrima quæque Auditoria mirificè probavere. Sanè Taurini, quæ Patria ejus eſt, cùm per ſacros Quadrageſimæ dies concionaretur, tam inſolito plauſu, & publica Ordinum omnium gratulatione exceptus eſt, ut non vulgarem à Rege, & ab Aulicis gratiam inièrit, & laudem retulerit. Acceptiſſima præ cæteris Oratio fuit, quâ eodem anno, 24. Maji mortuam Regis Matrem, in funebri ejus pompâ laudavit: quam proinde Auctoris Amici, non modò ſeorſum typis excudendam curavere; ſed quibûſdam ejusdem Panegyricìs hinc inde collectìs, & in unum corpus compactìs, rurſum publicâ luce do-

nârunt. Harum prægustatio elucubrationum, cupiditatem accendit reliquarum, quas ajunt plurimas eſſe, quáſque credibile eſt, ùt iſtæ ſunt, plenas eſſe eximii acuminis, probatíque ſaporis. Liber de quo agimus, 5. Orationes latinas continet, inter quas eam numero, quam de laudibus Regiæ Matris habuit, italicam quidem, ſed ex áltera parte latinè redditam. De ſingulis pauca. Sed ingenium, methodum, & ſtylum Oratoris paucîs effingere conabimur.

Orationem, quæ cæteras ordine antecedit, Clementis XI. panegyricam habuit Auctor in Collegio Romano, ubi Pontifex ille prima poſuerat optimarum artium rudimenta. Exordium (quæ pars Orationis ſuam habet peculiarem venuſtatem) ducit à modeſtiâ Clementis, quòd ad Pontificatum aſſumptus fuerit ſe invito, & reluctante. Hanc verò Pontificis modeſtiam mirô artificiô adeò attollit, & exaggerat, ut eâdem utatur ad excuſandam cunctationem, & moram, quâ debitum Illi laudum tributum Muſæ perſolvunt. Hujusmodi proœmium mox ſequitur & claudit Diviſio, quâ docet, Magnum fuiſſe Clementem in Pontificatu detrectando; majorem in accipiendo; Maximum in adminiſtrando. Species gloriæ blandiſſima, atque ejus potiſſimùm gloriæ, quæ à Sede D. Petri pleniùs emicat & effulget, aliquid habet illecebroſum adeò, & rapax; ut qui tantum honorem reſpuat, ejus animi fortitudinem, & conſtantiam nemo ſatìs mirari poſſit. Cæterum grave adeò onus eſt huic ſummo honori adjectum, univerſa ſcilicet

Or-

Orbis Chriſtiani Moles; ut dum illud quàm latè patet, intuemur, & expendimus, quemadmodum CLEMENS, nullâ habitâ ratione honoris annexi, qui novum illi onus erat, animum CLEMENTI parem requiramus, fortiorem nimirum ut ſubeat, ac ſuſtineat, quàm ut deſpiciat, ac dedignetur. Hinc ingeniosè Auctor: *Animum*, inquit, *renuendo viceras: eundem iterum jam ſui, Victorem jam ſe ipſo Majorem admittendo, atque impoſiti oneris triplicem quaſi molem, tribûs gentilitii ſtemmatis montibûs adumbratam ſuſtinendo, viciſti.* Quod ad Regimen attinet, jure maximus dicitur, qui omnia implet Optimi Principis, & Summi Pontificis munia. Prolixior hæc duabus reliquis pars ſingula bonæ adminiſtrationis capita fusè, & enucleatè perſequitur: & effigiem CLEMENTIS ſingulari artificio perficiens, ſummam Lectoris animo laudati Pontificis venerationem imprimit, & admirationem Laudatoris.

Proxima eſt Oratio Funebris INNOCENTII XII. quem Pontificem oſtendit Orator, Tres Divinæ Providentiæ dotes in ſe ipſo quodammodo collegiſſe: Primam quidem, quæ ab Infinitate Naturæ oritur, nempe ab omnium rerum procuratione, neque ullum percipere fructum, neque ullam pati jacturam: Alteram verò, quæ ab Immenſitate profluit, ità Univerſitatis bono invigilare, ac ſi curam ſingulorum non haberet, atque ità ſe totam ſingulis impendere, ac ſi Univerſis non conſuleret: Tertiam denique, quæ nota quædam Æternitatis eſt, Felicitatis publicæ

peren-

perennitati proſpicere. INNOCENTIUS XII. ad Pontificiam Tiaram evectus nihil indè utilitatis percepit. Nemo Illo frugalior, ſimplicior nemo: Contemptor ſui Maximus, & privato ſuo cenſu contentus, Patrimonium D. Petri in uſus publicos totum effundebat. Aſſiduo addictus labori, & negotiorum mole diſtentus, omnia vitæ commoda reſpuebat. Summam verò honorum deſpicientiam hauſerat à frequenti cogitatione mortis, quam illi perpetuò revocabat in mentem ſepulcralis Urna, quam vel ab ipſo ſui Pontificatûs initio ſibi exſtrui juſſerat. *Documento eſt ſepulcralis urna, quam vel ab ipſis Imperii ſui incunabulis ſibi exſtrui juſſit: ut exuvias non tam peritura mortalitatis poſt funera conderet, quàm perempta cupiditatis multò ante funera tumularet.* Atque longè pulchrius, & admirabilius illud eſt, quod & rarius contingit: Suos INNOCENTIUS nequaquam locupletavit. Quid igitur? Num ideo tanta ejus moderatio magìs inopem fecit? Minimè verò, reponit Orator, immo ditior, immo felicior, immo apud omnes auguſtior, & cumulatîs honoribûs major. Teſtes ſunt ſinceri amoris, & doloris lacrimæ, quibus illum funeſto quodam caſu in vitæ diſcrimen adductum, Roma univerſa deflevit. Quæ ſcilicet lacrimæ ab Optimo Principe pulcherrimas voces expreſſere: *Heu! Quid hactenus in publicam utilitatem contulimus, unde hunc caſum Civitas tam graviter doleat?* Quin nec ipſi Conſanguinei ab hac Pontificis moderatione aliquid detrimenti accepere. Franciſcus Pignatellus;

quæ

quæ merebatur Purpurati Patris inſignia accepit à Clemente, eáque ab Innocentio accipere debuiſſet, niſi Purpuram ille, quâ erat religione animi affectus, cognationi tribuere vereretur, quam virtutes, & merita tanti Præſulis poſtulabant. Reliquæ hujus Orationis partes duæ ampliorem aperiunt campum Eloquentiæ Patris Chiaberge, qui propoſitâ ſibi ſemper Divinæ Providentiæ imagine, & imitatione, virtutes heroicas Innocentii XII. adeò illuſtrat, efficítque conſpicuas, ut radius quidam Divini illius Attributi in tanti Pontificis animo emicare videatur.

Anniverſaria, quæ ſequitur, Oratio de laudibus Gregorii XIII. ſub hoc ipſo Lemmate: *Gregorius XIII. Sæculorum Felicitas*, parem cæteris præfert ſublimitatem, & dignitatem. Ab anno ſæculari 1700. quo conſcripta, & publicè habita eſt, occaſionem arripit Orator, Gregorium appellandi, auguſtiùs quidem, ſed accommodatiùs, & juſtiùs, quàm veteres Romani, ſuos Cæſares, quibus aſſentatio, & timor hoc uno titulo blandiebatur: *Sæculi Felicitas.* Enimvero Gregorius Pontifex felicitatem omnium temporum complecti animo viſus eſt, tum civilem, & humanam; tum ſacram, & divinam. Ad primum Felicitatis genus pertinent Pax, Opulentia, & ingenuarum Artium cultus, & ſplendor reſtitutus. Hinc Summus hic Pontifex non Europæ tantùm univerſæ venerationem conciliavit ſibi, quam bellìs miſerè agitatam pacificavit; ſed Italiæ potiſſimùm animos devinxit, quam Parſimoniæ ſuæ exemplo, & munerum

B aſſi-

aſſiduâ largitate divitem fecit. *Reipublicæ à Te conſultum eſt Beneficentiâ, vel Parſimoniâ tuâ. Altera opes Mortalium auxit, altera cupiditates compreſſit, utraque divites fecit.* His adde Diſciplinarum amplificatam dignitatem: ſed quàm magnificè? Una hæc Collegii Romani molitio, liberalitatis ejus monumentum, & gratæ recordationis noſtræ materies perennis Gregorianam magnificentiam ſatìs eloquitur. At nequaquam magnanimo Pontifici hoc ſatìs fuit. Adde Typographicas officinas, adde Academias, adde Seminaria, ubique Gentium, & Romæ potiſſimùm condita. Quæ omnia verum eſſe comprobant, quod meritò dixit Orator. Hunc ſcilicet Pontificem, providiſſe, ut Nationes omnes in hac Urbe, Orbis Chriſtiani principe, non Præceptores tantùm invenirent, ſed Parentes, Domos, & Patriam ſuam: *Veſtram hìc Patriam Germani habetis, & Ungari; veſtram Angli; veſtram Græci; Maronitæ veſtram.* Sed longè altiorem ſcopum ſibi deſtinaverat Gregorius Pontifex. Nam civilis Felicitas, quamvìs eximia, quamvìs æterna ſit, ſemen erat quoddam, & quaſi primordium plenioris, ſublimioríſque felicitatis, quam Poſteritati paravit, cultus ſcilicet Religionis, ſolidarúmque virtutum. En, quàm ſcitè P. Chiaberge uno veluti oculorum conjectu, longam ſeriem explicat Chriſtianorum operum, quæ Ejus Pontificatum illuſtrârunt, qui certè inter celeberrimos D. Petri Succeſſores annumerandus eſt.

Sequens Elogium Regis eſt, maximorum Legum numero accenſendi, nempe Ludovici XIV. dem illi laudum tributum Principum omnium Oratores perſolvêre: ſed pauci fortaſſe eâ verborum, & ſententiarum granditate, quâ noſter Orator in Lateranenſi Baſilica, anno 1716. deſumpto themate ab iis verbis, *Fuit Magnus ſecundùm nomen ſuum;* Ludovicus, inquit, Animo, Imperio, Religione Magnus, ejus cognomenti amplitudinem, & majeſtatem re ipſa æquavit: ſive illum ùt Heroem ſpectes, ſive ùt Regem, ſive ùt Vindicem Religionis. Hoc triplici aſpectu totum intuentibus exhibet Ludovicum; nempe Magnum Heroem, animo in proſperâ, adversâque fortunâ ſemper infracto; Magnum Regem, omnibûs Pacis, bellíque ornamentîs diutiſſimè, & feliciſſimè imperantem; Magnum denique Religionis Vindicem, eâ ſcilicet fortiſſimè defensâ, & ſtudioſiſſimè propagatâ. Quod ut oſtendat Orator, expendit, quid publicè, & privatim Ludovicus ageret, quid ſentiret, quid moliretur, ceteráque enumerat veræ magnitudinis argumenta. Quæ ut in unum cogeret, & quantum ſatìs eſt, indicaret, omnem artem ſuam impendiſſe videtur Orator. Quippe immenſi operis eſſe, ea fuſiùs evolvere, & quàm latiſſimè patent, explicare.

Quod attinet ad Orationem poſtremam, ducto ejus argumento ab Evangelico textu: *Qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, vivet,* Regia inquit, Sabauda Mater vivet inſculptâ in hominum mentibus Virtutum, ſuarum imagine,

nunquam interiturâ; Vivet iterum in Rege Filio, & universâ Familiæ ſuæ Poſteritate; Vivet denique in tot tantísque operibus Chriſtianæ Pietatis. Geminas hujus optimæ Principis dotes, licèt invicem ſibi in ſpeciem adverſas, mirabili fœdere inter ſe nectit Orator, Majeſtatem ſcilicet, & Popularitatem; atque ex earum fœcunda concordiâ, velut è fonte rivuli, plurimæ ejusdem virtutes emanant, in memoria Europæ univerſæ nunquam interituræ. Altera pars Regis Sardiniæ, ejúsque Regiæ Familiæ elogium eſt, quod perpetuò refertur ad Elogium Principis, quæ argumentum eſt Orationis. Difficile eſt, tum hujus, tum alterius partis dignam ſpeciem, & formam paucîs adumbrare: Adeò magnam utraque ab Auctoris ingenio ubertatem accepit! Id unum dixiſſe ſufficiat, Orationem hanc, licèt italicâ linguâ primò conſcriptam, adeòque à cæterarum ſtilo, & guſtu aliquatenus diſcedentem, abſolutiſſimum nihilominus hujus Oratoris Opus exiſtimari poſſe.

Ejus eloquentiæ character eſt. In Operum ſuorum commentatione, & ordine Ars mira; Eadem proponendi ratio nova, & ſingularis; In partium harmoniâ concinnitas; Iisdem mutuò nectendis, evolvendísque ſolertia; Denique inceſſus quidam, & Gradatio perpetua ad deſtinatam metam; & ab initio ad finem creſcens ſemper Oratio. Subtilis eſt, & ſplendidus Orationis ornatus, quíque Panegyricum decet; ſed abeſt longiſſimè ab adulterino fuco, qui aliquando

o **Italis** objici ſolet. Stilus ſententiarum pon-
eri **par**, integer, robuſtus, varius, ad probo-
um exemplarium normam efformatus; nec ta-
men iis nimiùm ſimilis, quod affectationem
redolet; nec nimiùm ſimilis ſibi,
quod inopiam ſapit.

CHRISTOPHORUS FERRERIUS,
SOCIETATIS JESU
IN PROVINCIA MEDIOLANENSI
PRÆPOSITUS PROVINCIALIS.

CUm librum, cui Titulus: Orationes P. JOSEPHI IGNATII CHIABERGE, è Societate JESU, aliquot ejusdem Societatis Theologi, quibus commiſſum fuit, recognoverint, & in lucem edi poſſe probaverint: Facultate nobis à R. P. MICHAELE ANGELO TAMBURINO, PRÆPOSITO GENERALI communicata, concedimus, ut Typis mandetur, ſi ita iis, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & Sigillo Societatis noſtræ munitas, dedimus. Mediolani Die 5. Septembris 1724.

(L.S.) CHRISTOPHORUS FERRERIUS.

REIMPRIMATUR.

F. Joannes Albertus Alferius Vicarius Generalis Sanɛti Officii Taurini.

V. De Aguirre Reg. Adv. & Stud. Cenſor.

V. Comes Caſelettarum de Graveris pro Excellentiſſimo Dom. Comite, & P. P. Ricardi Magnæ Cancellariæ Cuſtode.

CLE-

CLEMENTI XI.
PONTIFICI MAXIMO
ORATIO PANEGYRICA
Habita in Aula Maxima Collegii Romani
ANNO MDCCIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SI GRATULATIONIS, quam OPTIMO PRINCIPI tot nominibûs debitam ſolvimus, excuſandam in præſentia tarditatem arbitrarer, EMINENTISSIMI ECCLESIÆ PRINCIPES, argumenti in primis magnitudinem accuſarem: proferrem deinde Romani Oratoris ſententiam, negantis videlicet ſeram gratulationem reprehendendam videri: quòd ea minùs in adulationis ſuſpicionem vocetur, quòd verior eſſe, ac plenior ſoleat: cùm è contrario laudatio præpropera ſpei vulgo plus, quàm rei afferat, & Virum magnum promittat potiùs, quàm exhibeat. Verùm excuſationes iſtas à me nemo veſtrûm, AUDITORES, opinor, deſiderat, quibus explorata jampridem eſt, atque perſpecta Sanctiſſimi

Sera Gratulatio reprehendi non ſolet. Cic. Epiſt. fam. l. 2. Ep. 7.

ſimi modeſtia Pontificis, honores, laudéſque averſantis, & generoſâ quadam ingentis animi indole detrectantis. ſed pace Tuâ dixerim, CLEMENS PONTIFEX MAXIME: Diu ſatìs obſequuti modeſtiæ Tuæ ſumus. Cedas affectibus noſtris, oportet. Noſtrum hoc obſequii, venerationis, ac ſi fas dicere, amoris qualecumque tributum tandem exoratus, accipias, neceſſe eſt. Fuerit moderationis Tuæ, quòd tamdiu obſtiteris: ejuſdem profectò eſſe debet, quòd aliquando vincaris. Quoddam enim genus immanitatis eſſet; ſi tam grave nobis ſilentium, ac pudorem, quo ſuffundimur, juberes eſſe perpetuum. Pudet enim, quòd tamdiu paſſi fuerimus ſilere liberales Artes; hujus Romani Lycei felices incolas, quæ primum occupare debuerant gratulandi locum. Hoc unum illis erat votum: Et quidem quale optabilius, aut æquius votum? Quàm enim decebat præclariſſimas Artes, quæ Magnum Te olim Alumnum exceperant, Patronum deinde ſtudioſiſſimum, mox Principem ſenſerant, ac Parentem ſuum; quæ ex incremento Dignitatis Tuæ tantam ſuæ pariter dignitati acceſſionem factam eſſe intellexerant; Quàm, inquam, decebat, ut Tibi ſtatim gratularentur ac ſibi? Æquiſſimum erat, ut qui tantopere illas commendas, ab illis pariter commendareris. Verùm ubi ſenſere, tamdiu Te invitum, obluctantémque, non niſi magnâ vi, ac deprecatione multâ ad ſuſcipiendum Orbis Catholici Regimen cogi potuiſſe, nec ſatìs poſt ſuſceptum, Dignitati acquieſcere; ingenti ſtupore defixæ, doloríſque Tui participes,

quò

quò ſe verterent, quid conſilii caperent, ignorabant. Quid enim facerent? Gratularentur felicitati Tuæ, quam infelicitatem Tuam quodammodo interpretabaris? Dolorem acuit, qui dolenti gratulatur. Gratularentur felicitati noſtræ? Sed quæ poterat eſſe felicitas noſtra, dolente Te? Non secùs enim ac Tu ſine nobis, ità nos ſine Te felices eſſe non poſſumus. Quid itaque reliquum erat, niſi ut erumpere geſtientem lætitiam gravî ſilentiô premerent, atque ab omni gratulatione abſtinerent? Quod cùm illæ facerent, jacuiſſent mœrore confectæ; niſi probè intellexiſſent, hòc Tibi chariores eſſe; quòd ſilerent. Quamquam, fidenter dicam, non omnino imperare nobis potuimus, ut ſileremus: ſed privatim, ubi dolori, & gaudio libertas, ac locus major eſt, certatim invicem gratulabamur: & domeſticos intra parietes, ubi nulla fingendi neceſſitas, ſincero gaudio exultabamus. Quin etiam uſi, quâ licuit, opportunitate dicendi, & ſcribendi, teſtatum voluimus, quid Tibi, quid nobis deberemus. Ab hac tamen celebritate hactenus abſtinendum putavimus: ne Tibi ingrati eſſemus, ac moleſti; dum grati, & officioſi eſſe contendimus. Nunc verò, cùm omnium conſenſus, & conſpiratio vicit, ùt par erat, modeſtiam Tuam (Neque enim omnium Gentium æquiſſimis votis, & gaudiis obſiſtere, ſi velis, potes; nec ſi poſſis, debes) nunc enimvero ferendum non eſſet, ac nemo nobis ignoſceret; ſi noſtras voces in publico iſto quaſi concentu deſiderari pateremur. Neque eſſet

Clementiæ Tuæ; ſi quod aliis negare non potes, quod omnes etiam Te invito, faciunt, nobis, ad quos præcipuè attinet, prohiberes. Perſolvimus itaque neceſſarium officii vectigal, quod ſi minùs Modeſtiæ Tuæ CLEMENS, Tuæ ſaltem Æquitati eſſe gratum debet. Gratiſſimum certè continget tot ſapientiſſimis, atque omni ex parte ornatiſſimis Viris, quorum Ego præſentiâ cohoneſtor, authoritate commoveor, exſpectatione ad dicendum impellor. Quâ enim ſunt erga Te veneratione, ſtudio, & amore, gaudent palàm audire, quod ipſi privatim ſæpe gaudentes loquuntur. Adſum igitur, veſtros omnium ſenſus ut explicem non falſus interpres, AUDITORES ornatiſſimi. Dicendi argumentum à vobis, ipſa propè verba mutuabor. Mirati eſtis, quòd Pontificatum detrectaverit? Hoc primum. Gaviſi, quòd acceperit? Hoc alterum. Gaudetis, quòd tantâ cum Dignitate, Sapientiâ, Virtute adminiſtret? Hoc tertium erit, atque præcipuum meæ Orationis caput. En igitur quibûs veluti adumbratam coloribûs vobis hodie propono CLEMENTIS imaginem. MAGNUS FUIT IN PONTIFICATU DETRECTANDO: MAJOR IN ACCIPIENDO: MAXIMUS EST IN ADMINISTRANDO.

PROPOSITIO ET DIVISIO.

I. ORATIONIS PARS. CLEMENS in detre-

NOSTIS pro veſtra ſapientia, AUDITORES, quàm ſuaves habeat Honor illecebras, ad conciliandos ſibi hominum animos, & in ſui deſiderium, amorémque rapiendos. Nullum enim ſpecioſius, nullum præſtabi-

bilius inter mortalia bonum eſt. Sed nec mortale bonum exiſtimaveris, quod homines ornat poſt funera, conſecrat immortalitati. Natura ipſa tacitis quibusdam igniculis, quos nobis inſerit, huic ad gloriam ardori quodammodo lenocinatur. Magnum quiddam Homo eſt: dignitatis ſuæ ſibi conſcius altum quiddam ſpirat: & honorem, tanquam debitum excellenti Naturæ tributum, ſpectat. Nec illos veteres miror, qui Honori Templa poſuerunt, Aras tamquam primario Numini erexerunt. Quamquam quid arîs, quid templîs opus, quando huic Numini in illorum animis Heroum ambitio jam pridem aras exſtruxerat? Ibi humano ſanguine, Provinciarum vaſtitate, Regnorum excidiis Idolum illud colebatur. Hinc factum, ut Philoſophia illa vetus, atque adeò vera, & Chriſtiana Philoſophia nihil majus ad hominum commendationem excogitare potuerit; quàm ſi quis tam forti, tam invicto eſſet pectore; ut Honorem contemnere auderet. Hoc eò ſplendidiùs laudavit admiratrix Heroum ſuorum antiquitas; quò paucioribus meminit contigiſſe. Hoc in CLEMENTE quàm multi, quàm verè prædicârunt? Quàm nemo hactenus tamen laudavit ſatìs ac miratus eſt?

ctando Pontifica-tu Magnus.

Honoris Illecebra.

Quantum enim, quæſo, illud eſt, quod repudiavit? Illam nimirum Dignitatem, quæ vicariam ſuſtinet Supremi Numinis Majeſtatem. Quæ vota quamlibet ambitioſa Honor iſte non implet, ac ſuperat? Hominem, an DEUM putas, quem in Aris ipſis coronandum locari, quem in

Honor Summi Pontificatûs.

Religionis quaſi Domicilio, in Orbis Catholici Arce conſtitutum vides? Indè ſacras leges Populis, & ſancta jura diſtribuit. Si Thronum aſcendat; ſtrata humi Regum Majeſtas pedes deoſculatur, leges audit, fulmina perhorreſcit. Si jubeat, audiunt Nationes univerſæ, Cœlum ipſum obſecundat, Tartara contremiſcunt. Paucîs accipite ſupremi hujus Honoris imaginem. Sublimis Tartara pedibûs calcat; alterâ manu Orbem Terrarum complectitur; alterâ Cœlum attingit, ac pro libito claudit, reſerátque. Quàm magni eſt animi, DEUS immortalis! Honorem iſtum obtinere cùm poſſis, non quærere: cùm merearis, non cupere; cùm ſponte ab omnibus deferatur, ſtrenuè, ac fortiter detrectare?

Sed erunt aliqui fortaſſe, qui Honorem aditu primo reſpuant, quaſi ejus inopinatâ luce perſtricti. Erunt, qui ne ambitioſi videantur, fugiant oblatum decus: ſed non procul, non diu, non conſtanter: eatenus dumtaxat, ut famæ conſulant ſuæ; ut præter ipſum Honorem, Modeſtiæ quoque laudem aſſequantur, qui honoris cumulus eſt, callidè ambitioſi, modeſtè ſuperbi, ſuperbè demiſſi. CLEMENS diu, conſtantérque talem ſe præbuit, qualis initiô viſus erat. Quàm erat optandum, ut ad Religionis noſtræ ſplendorem, ac pompam in quodam proponi potuiſſet univerſi Orbis Theatro ſpecioſum illud, ac triumphale certamen, quod in arcanis Comitiorum penetralibus peractum eſt: ubi tres integros dies, non ut magnum aliquod pararetur Imperium, ſed ut auguſtiſſimum in Terris Impe-

CLEMENTIS *in Honore detrectando Fortitudo & Conſtantia.*

Imperium detrectaretur, hinc à PURPURATORUM PATRUM SENATU, indè ab UNIUS Conſtantia acerrimè pugnatum eſt, & de regnandi cupiditate utrimque glorioſiſſimè triumphatum? Merebantur qui deferebant, vel hoc ipſo, quòd Tanto pares Imperio, in alterum transferre certarent, reluctantem cogere niterentur: perinde ac ſi beneficium ampliſſimum ipſi potiùs accipere viderentur, quàm dare. Tu verò, qui à tot maximis Viris, ac mereri ſe, quod dabant, conſciis digniſſimus, atque Optimus deligebaris, CLEMENS, merebare procul dubiô jampridem oblatum decus. Iterum, ac magìs promeruiſti, cùm illud conſtanter adeò, ac magnificè detrectares. Sed iterum, & tunc maximè promeruiſti, cùm repudiatam fortiter Dignitatem fortiſſimè ſuſcepiſti: ut verè tunc beneficium ampliſſimum non Tibi datum ab omnibus, ſed à Te datum fuiſſe omnibus, conſtet.

Videas enim interdum homines, qui ab Honore capiendo refugiant, ſed conſcientiâ imbecillitatis, quia pares oneri ſplendido non ſunt, aut inertiâ, quia onus horrent. CLEMENS verò, & onus vidit, & humeris non impar vidit, & impoſitum ut perferret, à ſe ipſo fortiter impetravit. Adeò ut, qui MAGNUM SE PONTIFICATU DETRECTANDO exhibuerat, MAJOREM SE probaverit ACCIPIENDO.

Rectè hoc, & ſapienter, nec ſine certo Divinæ Providentiæ conſilio videtur comparatum eſſe; ut honores oneribûs, onera verò ho- *II. ORATIONIS PARS.*

Major in accipiendo.

noribûs temperarentur: ut honorum cupiditatem onerum moleſtia compeſceret; onerum gravitatem honorum jucunditas recrearet Utrîſque conſtant ſplendida munera, honoribûs juxtà, & oneribûs. Hoc tamen intereſt, quòd honores oſtentantur, onera diſſimulantur. Blandum quiddam, & inſidioſum Honor eſt: non ſtatim oſtentat onera, quæ terreant, ſed Dignitatem, quæ placeat. Utramque Honoris, blandi, & ſeveri; læti, & moleſti; placidi forìs, intùs tumultuoſi faciem CLEMENS vidit. Detrectavit lucem, blanditias, ſplendorem: Onera, moleſtias, tumultum,. & curas accepit.

Onera Summi Pontificatûs.

Quàm eſt oneroſum, DEUS Immortalis! impoſitam velut humeris ferre totius Orbis molem: Europam, Aſiam, Americæ, atque Africæ remotiſſimas gentes paterno ſinu complecti: admittere in animum omnium curam Populorum: omnium pericula, infortunia, calamitates ſuſcipere: oblitum ſui Orbi Chriſtiano vivere: de tot Urbibus, &. Nationibus, & Provinciis in vera Fide, in pace, & concordiâ continendis diu noctúque cogitare: accipere innumerabiles undique Nuncios, totidémque dimittere: ſollicitos dies, ac vigiles noctes pro omnium ſalute, ac felicitate tranſigere: adversùs tot hæreſes, ſuperſtitiones, ac vitia contendere: ſpectaculo eſſe mortalibus univerſis, quibus rectam præbere vivendi, ſentiendíque normam, ac regulam tuis ipſe legibus, tuis moribus debeas? Tot ſepta laboribus Dignitas an non meritò debebat nonnullâ honoris pompâ circumveſtiri: ut honos onera vel diſ-

diſſimularet, vel ſolaretur? Si enim totam repentè ſe proderet curarum hæc moles; quem tantæ magnitudinis virum exiſtimamus fore, qui ſuos ſupponere humeros vellet? Sapienter itaque Chriſtiana Reſpublica, dum dignitate graviſſimâ Pontifices onerat, honores veluti quoddam Pietatis tributum, atque vectigal, non quidem neceſſarium ſanctiſſimis Viris, æquiſſimum tamen, perſolvendos ſtatuit, ad laborum ſolatium. onerum levamen, & lenimentum curarum.

Verùm concipite animo, AUDITORES, HEROEM aliquem; ſupra mortalium conditionem excelſitate ingentis animi ſic evectum; ut nihil extimâ captus rerum ſpecie, ac fulgore, Pontificiæ Dignitatis onera, curas, laboréſque omnes penitus introſpiciat, & immensâ quadam mentis amplitudine complectatur: Eâ inſuper ſit firmitate, & conſtantiâ munitus; ut quantum ad promerendos honores meriti afferat, tantum ad eos contemnendos roboris habeat; nihil ab eorum ſpecie, ac illecebris permoveri ſe, aut incitari patiatur. An eum aliquando tantam onerum molem ſubiturum putamus? Si faceret; quem Illum eſſe, qua magnitudine animi præditum putaremus?

At Quis HEROS Ille, quem cogitâſtis? CLEMENTEM profectò, AUDITORES, intellexiſtis à me ſub HEROIS iſtius imagine rudi adumbratum. Omnes Ille tantæ Dignitatis labores, onera, & curas capaciſſimæ ſolertiâ mentis deprehenderat. Quin uſu ipſo, atque experientiâ, rerum Magiſtrâ, tanti honoris jugum, tanti ſervitutem Imperii, tantæ Felicitatis

A CLEMENTE probè cognita & accepta.

ærum-

ærumnas ſatìs ſupérque didicerat. Cùm tribus Pontificibus Maximis in ſuſtinendo Eccleſiæ Orbe ſuppetias ferret, tunc oneris gravitatem tanti ſenſit. Qua enim erat exiſtimatione, authoritate, ſapientiâ, atque in conſiliis capiendis dexteritate, nullus incidit nodus, ad quem ſolvendum, atque enodandum quæſitus iſte non fuerit Alexander. Sæpe in rebus difficillimis, conſilium, ſententiam, præſidium rogatus, in ea penetralia introire conſueverat, ubi latentes explicat, ingentéſque ingens felicitas labores, anguſtias, curas.

Præſentium temporum difficultates.

Adde novum iſtis pondus: Perturbationes præſentium temporum, calamitates, bellorum incendia, quæ Europæ univerſæ imminere jam tum ſentiebamus omnes, perſpicaciſſimo Ille mentis obtutu intuebatur. Navim regendam conſcendit, non cùm Cœli ſerenitas, ventorum favor tranquillitatem, & ſecuritatem promitterent; ſed cùm ingentes ubique attolli fluctus, ſæviſſimas circum undique impendere tempeſtates videret. Quæ nunc non ſine dolore cernimus, jam Ille cogitatione præverterat: Imperia ſe invicem collidentia; in mutuam ruentes perniciem armatos Reges, ac Principes; Populorum clades, Urbium ſolitudines, vaſtitates agrorum, Regnorum tumultus; Religionis neglectum, metum, pericula. . . Sed nolo, Auditores, Europæ faciem triſtiſſimam veſtros ob oculos ponere: ne pietati, ac dolori veſtro nimiùm indulgeam. Quantæ, rogo, Magnitudinis fuit, ſapientem animum, nullîs honorum illecebrîs delinitum,

tot,

tot, ac tanta hujus Imperii onera planè perſpecta ſuſcipere?

Sed nondum ſatìs de ſuſceptis oneribus dixi. Poſtremum addo modeſtæ menti longè graviſſimum Quid illud? HONOREM ipſum, quem tanto CLEMENS abhorrentis animi niſu propellere à ſe, ac deprecari contenderat. Hunc ſubjîſſe nónne majus, quàm repudiâſſe fuit? Ut enim repudiares, CLEMENS, repellendæ Tibi erant honorum illecebræ: ut exciperes; ipſa honoris detrectatio, honore ipſo ſplendidior, veluti retractanda; atque in honore tam fortiter, tam ſapienter rejiciendo velut obfirmatus animus expugnandus. Moderanda ibi honoris cupiditas: hìc ſapientis animi demiſſio, ac virtutes, quæ lucem fugiunt, ſuperandæ. Sapientia hortabatur, ut ſperneres; Moderatio, ut recuſares: hoc ipſum ne acciperes, Animi tui Magnitudo, Conſtantia, & Modeſtia ipſa ſuadebant. Modeſtiam accipiendo ſuperâſti, Conſtantiam viciſti, Magnitudinem cumulâſti. Animum renuendo viceras: eumdem iterum, jam ſui victorem, jam ſe ipſo majorem admittendo, atque impoſiti oneris triplicem quaſi molem, tribus Gentilitii ſtemmatis Montibûs adumbratam, ſuſtinendo viciſti.

Onus omnium maximum, Honor ipſe.

Dicam tamen, AUDITORES, quod ſentio. Parùm eſſet Honorem probè cognitum detrectâſſe: parùm etiam perſpecta onera ſuſcepiſſe: niſi eadem pari cum laude perferrentur. Accedat hic laudi Tuæ cumulus, CLEMENS PONTIFEX MAXIME: MAGNUM TE PROBASTI HONORE DETRECTANDO: MAJOREM ACCIPIENDO: At MAXIMUM GE-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

rendo, et administrando Te probas. Maximum, inquam, quia Dignitati maximæ parem.

III. ORATIONIS PARS. Maximus in adminiſtrando. Reliqua munia, Principatus, Imperia ſuos habent fines, certóſque magnitudinis terminos, quos mentis, ac virtutis præſtantiâ tranſilire quodammodo, & prætergredi poſſis, & ſuſcepto munere, atque honore major videri. Sed ubi ad eam Dignitatem deveneris, quæ Vicariam DEI Poteſtatem apud homines gerens, ſublime Cœlo inſerit caput, nullîſque Imperium videtur limitibûs definire: Huic profectò qui ſe adminiſtrando Parem probaverit; ſupremum ille attigiſſe Magnitudinis apicem dicendus eſt. Qui enim major excogitari animus poſſit, quàm qui tantum æquaverit Dignitatis faſtigium, quò majus excogitari non poſſit? Sed quando Poteſtatem utramque Principis, & Pontificis Maximi Dignitas iſta complectitur; Illum ego adminiſtrando Parem exiſtimandum cenſeo, qui omnia impleat Optimi Principis, ac Summi Pontificis munia. Quæ quidem quemadmodum CLEMENS cumulatiſſimè impleat, non vobis, Auditores, quibus compertiſſimum eſt, ſed Poſteritati univerſæ comprobatum volo. Principis eſt, ſubditorum ſibi Populorum Felicitati conſulere: Summi Pontificis, immortali mortalium omnium Felicitati proſpicere. Utrumque ità CLEMENS præſtat, ut omnium vota, ſpéſque impleverit.

Maximus, quia PAR Dignitati maxima.

PAR autem, quia implet Optimi Principis, ac Summi Pontificis munia.

Et primò quidem Publica illa Felicitas, quæ Principis munus eſt, tribus planè conficitur: Pacis tranquillitate: Annonae, & aliarum id

Munia Principis.

GE-

GENUS RERUM COPIA: BONARUM ARTIUM CULTU. Primum enim, ut ſine metu vivamus; Alterum, ut commodè; Poſtremum, ut honeſtè, ac laudabiliter; Tria hæc ſimul colligata, complexáque, ut feliciſſimè vivamus, efficiunt. Quam hujus triplicis boni, & felicitatis partem nobis optandam reliquit Tanti Principis Virtus, Providentia, & Felicitas? Nimirum inter circumſtrepentes bellorum tumultus otio jucundiſſimo fruimur: Inter laborantes inopiâ Populos, omnium rerum copiâ abundamus: & quæ pleriſque in locis jacent Optimæ Artes, apud nos imperant, vigent, triumphant.

SATISNE illud mirari, vel potiùs gratulari nobis poſſumus, quòd Europâ universâ bellorum incendiîs æſtuante, ſola Noſtri Principis Ditio Pacis obtinet ſecuritatem? Ejus confinia ſi prætereas: latè reſperſos cruore campos intueris: ſtrata paſſim cadavera exhorreſcis; plurimis ubique imaginibus mortis, ac terroris occurris. Si pedem territus referas, ſuaviſſimo frueris Pacis aſpectu. Circumundique obſtrepit armorum fragor, tubarum clangor: præliantium clamores, morientium gemitus exaudiuntur. Hìc ſilent omnia: & cùm prælia, & clades nunciantur, quantùm de aliena calamitate dolere, tantùm de felicitate noſtra gratulari compellimur. Quis tantam ſibi tranquillitatem polliceri auſus eſſet, cum atram illam, collectîs undique nubibûs, & prægnantem fulminibûs tempeſtatem, Italiæ incubantem videret; hìc, & illic ſæviſſimè detonantem audiret? Spem quidem ingentem ſereni-

I. Pacis conſervandæ ſtudium.

In gravi Italiæ perturbatione.

tatis fecerat exortum CLEMENTIS Sidus. Multum præſidii in Authoritate, quam illi ſuprema Dignitas fecerat, par Dignitati Virtus cumulaverat; multum in ejus Prudentia, quâ rerum eventus longè proſpicit, & mirâ dexteritate antevertit; multum denique in eâ, quâ eſt apud omnes exiſtimatione, apud Reges, ac Principes veneratione, & gratiâ, multum, inquam, in his omnibus ad tranquillitatem præſidii ſtatuebamus. Sed cùm effrenatam belli ſuapte naturâ ſciremus eſſe licentiam; ſperabamus, non ſine aliquo metu, ne in proximo ſæviens bellicus furor, & circumvolitans turbo, nos etiam abreptos in partem calamitatis involveret.

Ditionis Pontificiæ Tranquillitas.

Ademiſti nobis hunc metum, PRINCEPS OPTIME. Spes noſtras cumulâſti. Serenitatem Pacis, tranquillitatem, ſecuritatem tenemus. Iram belli coercet Authoritas Tua; frenos imponit licentiæ; furori terminos ſtatuit. Totâ penè bacchatur Italiâ procelloſum Bellum: diras ubique tempeſtates, horrida parit naufragia. Sed ubi ad Ditionis Tuæ fines devenerit; Tuum quodammodo ſentit Numen; tumentes fluctus confringit; littora deoſculatur; atque in ſe revolutum, complicatúmque decedit. Hanc belli metam, ac legem diſcordes licèt invicem REGES, ac PRINCIPES, unanimi tamen conſenſu ſtatuerunt. Eâ nimirum Magnitudinis Tuæ admiratione, Virtutis reverentiâ eorum animos occupâſti; ut offenſionem Tuam quamcumque pejorem qualibet clade arbitrentur: eâ devinxiſti benevolentia; ut amorem Tuum omni victoria po-

potiorem putent. Ex hac inſigni inter ſe diffidientium Regum, ac Principum in Te uno ſincerè amando concordia, ſperare in primis Pacis, quâ fruimur, perpetuitatem jubemur: Tum etiam confidimus, orituram inde Italiæ, atque Europæ univerſæ optatiſſimam Pacem, cui procurandæ tot curas impendis, tot preces ad Superos, tot lacrymas fundis. Sed dum illa ſperatur, quantæ felicitatis eſt, quòd nos ea præſente lætamur? Quanta hæc Principis gloria, qui nobis illam ſuîs ipſius curîs, laboribûs, ſumptibûs comparavit?

Quis enim tranquillitatem in hac perturbatione temporum difficillimam nullo nobis ſtaturam impendio ſperâſſet? Præſertim cùm videremus, ob tutandos Imperii fines communiri arces, novos conduci milites, tot Legatos, ac Nuncios ad Principes mitti, tot denique impenſîs à Principe pacis ſecuritatem parari? Jam ſublevare de noſtro Ærarii difficultatem cogitabamus omnes; nec inviti: Commune commodum ſcilicet privato ſingulorum incommodo bene redemptum arbitrati. O nos ſupra expectationem felices! Nihil oneris impoſitum Populo. Nemo juſſus eſt publicam felicitatem detrimentô ſuô ſancire. Totam hanc, quam tenemus, Pacis ſecuritatem nobis Optimus Princeps ſuîs comparatam laboribûs, ſuîs nutritam impendiîs liberaliſſimè fruendam donavit. Pacem habemus magnîs ſumptibûs partam: nec tamen indè pauperiores ſumus. Unus pauperior factus eſt, Princeps. Sed ne ipſe quidem. Gratulari

Ejusdem ſecuritas impendiô ſolius Principis parta.

enim ſibi jure poteſt, Suum eſſe, quod omnium eſt.

Jam quanta felicitatis noſtræ pars eſt, quòd in hac temporum difficultate commodiſſimam nobis annonæ affluentiam, & rerum omnium copiam facit? Solet Annona, non præſentis modò, ſed etiam futuri temporis timore ingraveſcere; quin & alienæ, ac præſertim proximæ ſterilitate regionis carior fieri, ac durior. Sed Tua, CLEMENS, Providentia, atque in omnia intentus noſtræ felicitatis amor, & cura maturè præcavit, ne præſenti obeſſet futuri temporis metus; quin ut præſens copia futuri temporis metum depelleret. Nec alienis nos conflictari calamitatibus paſſus es: ſed eam inſuper omnium rerum abundantiam, & copiam ſuppeditâſti; ut exterorum etiam penuriæ Populorum ſolatio eſſe poſſit. Sed non modò Tuorum neceſſitati conſulis, verùm etiam ſplendori Urbium, atque ornamento.

Trajani Aquæductus priori Magnificentiæ, & commodo reſtitutus.

Teſtes Trajani Aquæductus Centumcellis à Te, ingenti opere, ac ſumptu, priori magnificentiæ, & commodo reſtituti. Quibûs exultâſſe gaudiîs Centumcellanos exiſtimamus, cùm tot repentè ſalientes peregrinas aquas viderent, quæ læto murmure obſtrepentes, eo quo poterant modo, pollicebantur illis certiſſimè commodius commercium, frequentiores advenas, fœcundiores hortos, uberiores opes, & confirmatam clariſſimæ Urbis, ac Portûs cum dignitate felicitatem? Quàm feſtivîs acclamationibûs tanti Authores muneris ſalutavere, Innocentium XII.

quòd

quòd ſtrenuè inceperit, CLEMENTEM, quòd conſtanter proſequutus abſolverit. Uterque enim ab illis, uterque à me in hujus conſortium laudis appellandus eſt Princeps. Neque enim verendum eſt, ne quod Alteri adſcribimus, invidere alteri videamur. Non eum habemus Principem, qui ſuas augeri alienîs laudibûs ferat; ſed qui ſuæ pariter laudis prædicationem oderit, & alienæ ſilentium damnet, hoc laudabilior, quòd ſuæ laudis negligens laudari Alterum gaudet. Commendandus itaque INNOCENTIUS, quòd dignam Principe optimo provinciam ſuſceperit: & licèt ille non ſatìs ad rem perficiendam vixerit; ſatìs tamen ad beneficii laudem vixit: quòd perfecturus, ſi licuiſſet, inceperit.

Sed indè commendabilior es, CLEMENS, quòd in egregiis operibus, atque immortalibus non incipientis gloriam aucuparis: ſed ſi quid ab aliis Principibus ad utilitatem publicam commodè, atque magnificè inceptum eſt; in id conſtanter inſiſtis: & alienam laudem negligendo non invides, ſed amando, ac promovendo Tuam, vel nolens, facis. At quàm Tibi peculiaris, in tanto perſequendo, & abſolvendo opere, laus celeritatis, atque conſtantiæ? Jam enim laboris, ac ſumptûs magnitudo in hac Ærarii, ac temporum difficultate, Spes noſtras, ac vota in commodius tempus diſtulerant. Quid à Te jam optare, quid ſperare, CLEMENS, non liceat, ſi quæ nobis utilia ſunt, licèt difficillima, & maxima, celeriùs præſtas, quàm nos optare audeamus? Quam de Magnitudine Tua opinionem ſtudioſi advenæ induent? cùm intelligent, Anno

tui

tui Pontificatûs ſecundo, eo videlicet anno, qùo tot labores, & curas complexus, jactatam bellis Europam componere, Imperii tui tranquillitatem, magnis ſumptibus, nullíſque imperatis tributis, tutari ſtudebas impensè; hoc, inquam, anno munera iſta, usque ad antiquitatis invidiam magnificentiſſima, à Te liberaliter data? Sed hæc ludentis quaſi Magnificentiæ, ac Populorum commodis conſulentis opera ſunt. Præſtantiora, atque illuſtriora videamus.

3. Auctus bonarum Artium ſplendor.

Bonas artes videlicet, animorum decora, virtutum nutrices, Reipublicæ ornamenta, ac præſidia, Sapientiâ, Auctoritate, munificentiâ in tantum promovet, auget, amplificat; ut CLEMENTIS Principatus optimarum Artium Regnum appellari meritò poſſit. Quando enim illis par honos habitus? Quando major in illarum Lyceis frequentia, ſedulitas, ardor? Ut omnes, ſiquæ indecorô torpebant otiô, Academiæ excitantur, & alacritate novâ vigent! Ut omnium exſtimulatur ingeniorum vigor, ſolertia exacuitur, ſtudia inflammantur! Ut denique Artes præclaræ omnes ſpiritum, ac vitam ſplendorémque accepere! ſub eo videlicet Principe, qui omnes ità in Se Uno complectitur, ut ferè excellat in ſingulis. Teſtantur egregia ab eo edita Græcè, Latinæ, atque Etruſcæ facundiæ monumenta. Teſtatur hæc Muſarum Domus, CLEMENTE, Alumno quondam ſuo, ſuperba: ubi tot Ille, ac tanta præſtantis ingenii documenta, & eruditionis dedit.

Lyceum iſtud intraturos ducemus per loca ſingula, quæ ingens Alumnus, atque Hoſpes imple-

plevit: omnium memores, indicésque dicemus: Hìc olim CLEMENS Græcæ, ac Latinæ facundiæ Tyrocinia poſuit: Hìc Eloquentiæ rudimenta capeſſivit: Hìc Naturæ penetralia ſubtiliſſimè ſcrutabatur: Illic ſacras litteras, altiſſimáque Divinitatis Myſteria incredibili Naturam omnem prævolantis ingenii celeritate aſſequebatur. Hìc diſertiſſimè perorantem, hìc Philoſophica, hìc Theologica arcana explicantem ſapientiſſimè, acerriméque propugnántem accepimus. Hìs artibûs Ille utiliſſimè Pueritiam inſtituit, Adoleſcentiam conſtantiſſimè exercuit; Juventutem pulcherrimè excoluit; Provectiorem ætatem copioſiſſimè locupletavit. O dignum hoc apice ſupremi Honoris Principem, qui nunquam ſibi, nunquam ſuis commodis, nunquam cupiditatibus vixerit; ſed ætatem omnem in ſtudiis, vigiliis, curis traduxerit! Quid ad conciliandum Bonis Artibus amorem, & cultum excogitari præſentius, atque optabilius poſſit; quàm Princeps, illis ab ineunte deditus ætate, & earum beneficio ſumma omnia conſequutus? Quis dubitet, maximi ab Illo faciendos, ei probandos præ cæteris, qui easdem præclaras Artes, ejus exemplô, coluerint?

Sed quos inſuper Authoritatis aculeos addit, cùm Teſtis Ipſe, Ipſe æſtimator, Ipſe laudator accedit? Quos habent ſtimulos, quos animos, ac vires faciunt voces iſtæ? Sciet CLEMENS, æſtimabit, probabítque. Sed non tibi ſatìs, CLEMENS, qui non laudare tantùm bonarum Artium cultores, ſed ornare muneribûs ſoles. Huc enim præcipuè Munificentiam Tuam impendis;

ut præſtantiſſimas Artes ornes, augeas, ac dites. Has Magiſtratibus adminiſtrandis, fungendis Legationibus, gubernandis Provinciis deſtinas: & exturbatâ velut è ſolio Fortunâ, quæ regere, ac moderari hominum ſortes vulgò ſolet, Felicitatis quaſi arbitras eſſe bonas Artes jubes. Quàm præclarè, quàm ſplendidè, quàm fœneratum, quod ab illis acceperas, beneficium rependis? Illæ Te dignum Principatu fecerant; Tu illis Principatum donas.

Eſt itaque cur gratulari tèmporibus noſtris meritò debeamus: quæ nobis eum paravere PRINCIPEM, qui Felicitatem publicam in Pacis tranquillitate tutiſſimam, in rerum omnium copia lætiſſimam, in bonarum Artium cultu honeſtiſſimam, in omnium complexione cumulatiſſimam procreârit.

Verùm civilis iſta Felicitas umbra quædam, & imago eſt immortalis Felicitatis, ad quam comparare nos, ac veluti manuducere Supremus Paſtor, ac Pontifex debet. In hanc ergo CLEMENS toto pondere conſiliorum, totóque niſu mentis incumbit. Huc præcipuè SUMMI DOCTORIS Sapientiam, PASTORIS OPTIMI Vigilantiam, SANCITSSIMI PONTIFICIS Authoritatem confert: ut ad Divinarum Virtutum ſtudium, quæ ſunt beatiſſimæ ſemina felicitatis, mortales omnes inflammet.

Munia Summi Pontificis CLEMENS *implet.*

I. Supremi Doctoris.

Huc illæ Cohortationes pertinent, quibûs reflorefcere priſtinam eruditorum Pontificum Facundiam gratulamur. Quantam Illæ ſpirant, quàm ſolidam, nativámque Pietatem? Quæ ſermonis gravitas? Quæ vis? Quæ majeſtas? Quàm aptè congruentibûs ſacrarum Litterarum oraculis confertum, ac dives eloquium? Quàm inſtru-

cta ad docendos, quàm efficax ad permovendos
nimos eloquentia? Quàm digna hæc Summi Ec-
leſiæ Doctoris cura!

Jam ùt Paſtoris Optimi, atque amantiſſimi
omnium Parentis Vigilantiam exhibet, partéſ-
que omnes cumulatiſſimè implet! Producerem
ìc tot ſanctiſſimas Leges, ab eo ſancitas, vel *II.*
confirmatas, quibus Sacris Templis reverentiam, *Summi*
Feſtis diebus cultum, rebus Divinis frequentiam *Paſtoris.*
reſtituit: Intemperantiæ modum, Licentiæ fre-
nos impoſuit: Rectæ puerorum inſtitutioni, Ju- CLEMEN-
diciorum æquitati, omnium denique Ordinum TIS Vigi-
ntegritati conſuluit. Celebrarem expurgatum lantia.
Prædonibus Latium. Proferrem tot circumqua-
que miſſas, plenas conſilio, Pietate, Sapientiâ
Litteras, quibus hìc concordiam inter Principes
luit; illic Religionis integritati conſuluit; alibi
reſurgentis Hæreſeos, & perturbatione temporis
ad renovandos errores abutentis audaciam retudit.
Tot Legatos recenſerem ac Nuncios, qui per Or-
bem univerſum, ad remotiſſimas usque Sinarum pla-
gas, Paſtoris optimi Vigilantiam circumferunt.

Sed quid longinqua Vigilantiæ Paſtoralis ex-
empla quærimus, cùm domeſtica, cùm recentia
ſuppetant? Revocate in memoriam, AUDITORES,
tempus illud. . . Horret animus meminiſſe. Sed
quando ſecura eſt præteriti periculi recordatio:
quandoquidem, quod in noſtram perniciem im-
minere videbatur, malum in tantam publicam utili-
tatem DEI Immortalis beneficiô, & CLEMENTIS
Vigilantiâ converſum eſt; meminiſſe nos decet, ne fe-
licitatis noſtræ, atque accepti beneficii videamur im-

Præſertim in Terræ motibus nuperis.

memores. Revocate itaque in animum, AUDITORES, ſi tamen obliterari unquam potuit funeſtiſſima illius imago temporis, cùm Terra inteſtino tumultu concuſſa, domos noſtras, quaſi pondus inviſum excuteret: cùm inconſtans, ac fluctuans titubare experiremur ſub pedibus ſolum; ruentibus ſimiles nutare parietes; crepitantia tecta diffringi; ſuſpenſas ubique, ac præcipites ruinas inſtare; præſentem undique intentari mortem intueremur. Fugiebamus huc illuc incerti, metu exanimes, & pallida viventium ſimulacra. Ubique præſens periculum, præſens ruina, præſens mors occurrebat. Quid enim usquam ſatìs tutum; ubi ſolum illud, quo cætera ſtant, ac nituntur, labat? Tum verò fugam perdidit timor, fuga perfugium.

Verùm, quod communis Parens Tellus perfugium negabat, in CLEMENTE Parente Optimo invenimus. Hujus profectò Vigilantiæ debemus, quòd tanto defuncti metu, ac periculo ſumus. Quid enim omiſit laboris, & curæ; ut afflictam Urbem, & conſternatam erigeret; ut periculi cauſas, & periculum ipſum averteret? Poſt primam Urbis trepidationem, Orationem habuit ad Sacri Collegii Purpuratos Patres, unius noctis vigiliâ elaboratam; ſed eâ curâ, doctrinâ, & pietate conſcriptam, ut nemo illam audiret, aut legeret, quin Paſtoris Summi Vigilantiam admirabilem prædicaret. Neque hoc ſatìs. Statim reſeravit Cœleſtium donorum Ærarium: ut immortalitatis arrhâ donatis non modò periculi metus minueretur; ſed mors ipſa propè eſſet in

vo-

votis. Indixit publicas preces, ſupplicationes, jejunia. In ſingulis ferè Templis tot Pietatis exercitationes inſtituit, ubi certatim omnes de placandâ Numinis indignatione, déque confirmandis adversùs pericula, mortémque ipſam animis cogitaremus. Immenſæ Orationis eſſet, non dicam exornare dicendo, ſed vel narrando perſequi tot excogitatas Artes pulcherrimas, ſanctiſſimáſque; tot ſapientiſſima, opportuniſſimáque conſilia, in ea rerum perturbatione tam celeriter, tam conſtanter, felicitérque ſuſcepta.

Improviſus ingentis periculi metus adeò occupare, ac perturbare animos ſolet, ut rebus gerendis, capiendíſque conſiliis minùs habiles, atque imparatos efficiat. Teſtes ipſi ſumus, qui tam præſentis periculi metu perculſi, de nobis unicè ſervandis ſolliciti, non aliena tantùm, ſed noſtra etiam obliviſcebamur. Tu interim SANCTISSIME PONTIFEX, Tui unius oblitus, de nobis omnibus cogitabas. De omnibus verò? Quin & de ſingulis. Quod enim hominum genus, quæ natio, quæ tam abjecta conditio Tuæ Vigilantiæ curas effugit? Singulos hominum ordines, gradus, officia diligentiſſimè recenſebas: pro ſingulorum ſalute, utilitate, ſolatio, quàmplurima opportuniſſimáque mandata expediebas: perinde ac ſi, ſecretô quodam cum Divina Mente commerciô, quæ acciderunt mala, mente jampridem & cogitatione proſpexiſſes, atque olim per otium tot conſiliorum molem digeſſiſſes.

Quæ digna ſatìs hujus Vigilantiæ prædicatio? Quæ par illi eſſe poſſit grati animi ſignificatio?

Ea videlicet luctuoſiſſimi illius temporis calamitates in gratulationis materiem convertit: & noſtra ipſa pericula invidenda poſteris fecit. Adeò enim repentino timore excitatam Romæ Pietatem confirmavit, cumulavítque; ut nulla in poſterum felicior, ac dulcior futura ſit; quàm tanti periculi recordatio, quæ in omnium ſalutem, Paſtoris optimi curâ, feliciſſimè redundavit. Enimvero quando Pietatem vidimus in hac veræ Fidei Arce glorioſiùs triumphantem? Quando tam frequens, tam aſſiduus ad Templa concurſus? Quàm accuratum, quàm conſtans rerum divinarum ſtudium? Quàm profuſa in pauperes liberalitas? Quàm denique ſingularia virtutum omnium, ac præſertim difficillimarum certatim, ac palàm data ab omnibus documenta mirati, & gratulati ſumus? Quid memorem interdicta in poſterum Bacchanalia, & ſcenicos ludos? Quid vana luxûs ornamenta proſcripta? Quid ſancita in futurum ſacra, ſupplicationes, jejunia? ſanctiorem denique vivendi normam decretam ab omnibus, ac firmiter conſtitutam?

Non hæc Timor præſtat; quem haud ſatìs idoneum, atque diuturnum novimus officii Magiſtrum. Habet ille ſatìs unde glorietur, atque ſuperbiat, quòd tanti occaſio fuerit Boni: Authoris laudem præcipuam Vigilantiæ Tuæ concedit, SANCTISSIME PONTIFEX: ſed & amori omnium erga Te ſincero; qui Tibi placere, Te imitari

III. Sanctiſſimi Pontificis.

ac ſequi ſtudebat. Præibas enim omnibus exemplô, qui omnes hortabaris verbô. Vidiſti, Roma, Chriſtianæ Pietatis monumenta religioſiſ-

ſimè

mè inviſentem: ſacros gradus Reparatoris no-
ri cruore reſperſos, poſitîs humi genibûs nume-
ntem; ut quot pietatis oſculis Dignitatem de- CLEMEN-
imere, totidem gloriæ gradibus videretur at- TIS Pietas,
olli. Vidimus, non humerîs hominum, non & exem-
rru invectum, non equo inſidentem, ſed ægrè, pli Autho-
opter debilitata recenti morbo crura, pedibus ritas.
tentem, moliri viam plurimô infectam lutô,
que imbriferi Cœli inclementiam detecto capi-
: diſſimulantem incedere. Ibat immiſtus cir-
umfuſæ ſupplicantium Turbæ, ſolâ corporis Pro-
eritate, ac Pietate ſpectabilior: quæ quantùm
reliquis immiſcere ſtudebat; tantò ſupra reli-
uos eminebat. Vidimus Apoſtolorum Princi-
is Templum lugubri pompâ adeuntem, ubi ſa-
cis operari tantâ cum Majeſtate, ac Religione
onſuevit. Jam inter illos Urbis terrores, at-
ue diſcrimina illacrimabatur alienis periculis. In-
erea ſui ſecurus, Orbe concuſſo, rebus Divinis
onſtantiſſimè inſtabat: & novus Moyſes in ſuum
otiùs converti caput precabatur mala, ut eadem
Populo deprecaretur: ſéque Ipſe Summus Sa-
erdos pro Populo victimam offerebat. Hæc
nti Pontificis Pietas Tibi, Roma, ad pietatem
citamento, ad ſecuritatem præſidio fuit: & ſi
ot circumjectîs Oppidis, Urbibus Provinciis in-
enti clade vaſtatîs, aut Telluris hauſtu præcipi-
abſorptîs, ſtas, Roma, ſoluta metu, & peri-
ulo, Pietate auctior, CLEMENTIS Pietati
ebes.

Sed non eam ego Pietatem tantummodò,
uam eo calamitoſiſſimo tempore, ſed quam
ſem-

ſemper præ ſe tulit, loquor. Quid enim unquam nobis Ille exequendum propoſuit, quod non Ipſe prior ſui exempli Authoritate firmaverit? Quam legem ſanxit, quin eam ipſe ſibi prior indixerit? Quam Virtutem nobis commendatam voluit, de qua Prior ipſe luculentiſſima documenta non dederit? Si Liberalitatem in pauperes, atque eos præſertim, quibus illa Terrarum clades adeò parùm pepercit, ut unâ dumtaxat vitâ ſuperſtite fortunas omnes abſtulerit; Eam CLEMENS, licèt jam penè exhauſto, Ærario Principis imperaverat. Si Temperantiam, & Frugalitatem; quis Eo frugalior, qui de quotidianæ menſæ ſumptibus ità detraxit, ut privatorum, ac plebejorum Civium menſas Principis menſa non vincat? Sæpe nos ad omnia Chriſtianæ Pietatis officia cohortatus eſt. Sed ut ſe in omnibus præbuit exemplar! An non expiandis criminibus publicè aures præbentem; egenorum pedes Pontificiîs manibûs abluentem; in Noſcomiis ægris fercula, morientibus immortalitatis pharmacum miniſtrantem aſpeximus?

Quis continere lacrymas potuit, cùm videret Pontificem Maximum ad Aras accedentem; ut Optimi Fratris Filiam immortali DEO in perpetuum conſecraret? Illam, amore Tuo digniſſimam, cùm propter eximiam virtutem, & ſingulares dotes haberes chariſſimam, CLEMENS, Magnæ profectò Fortitudinis fuit; quòd à Te divelli permiſeris: Majoris, quòd heroicum Virginis conſilium approbaveris: Maximæ, quòd tam novo ſpectaculo interfueris. Quid, quòd eo vul-

Fratris Filiam inter ſacras Virgines DEO conſecrat.

vultu interfueris, quo genialibus nuptiis intereſſe homines ſolent? Quid etiam, quòd incruentam, ac puriſſimam Victimam Tuâ veluti manu immolaveris, Idem Ipſe Sacerdos, & penè Victima?

Hæc ſanè dum præſtas, Imaginem Pontificis Maximi exhibes, quam demirari quidem univerſa cogetur Poſteritas, utinam imitari contendat! Oneras futuros Principes, CLEMENS: ſed & Poſteros noſtros. Iſti enim, quòd non eadem fortaſſe præſtari videant; Illi quòd eadem præſtare non ſine ingenti difficultate poſſint, graviter ferent. Sed hoc utriſque ſolatium eſto: quòd meliora ſortientur tempora, quæ nec Tantæ Virtutis, ac Magnitudinis Moderatorem poſtulabunt, ejúſque deſiderium faciliùs ferent. Quando enim diuturnô experimentô comperimus, hunc eſſe Divinæ in homines Providentiæ morem, ut pro ratione temporum Orbi Catholico Moderatores ſufficiat; Noſtra hæc tot inter ſe complicatîs preſſa calamitatibûs tempora Moderatorem planè Maximum poſtulabant.

Quæ cum ità ſint; erítne, qui adulari me putet, cùm Eum in adminiſtrando Pontificatu Maximum appello, quem conſtat, ità omnia Optimi Principis, ac Summi Pontificis munia cumulatiſſimè implere; ut Supremæ Parem Dignitati ſe probet? Non id à vobis, Auditores, percunctor, quorum ego novi ſuffragia, ſenſus intueor. Sed erítne alius fortaſſe quiſpiam, quem à vobis, atque à me diſſenſurum putemus? Erit? Eſt procul dubio, atque is unus eſt, qui reclamantibûs

cæterîs omnibûs, CLEMENTEM Supremæ huic Dignitati adminiſtrandæ imparem putat, ac prædicat. Quis Ille? CLEMENS Ipſe: CLEMENS unus CLEMENTEM imparem putat, ac verîs lacrymîs profitetur. Laudo, CLEMENS, quamvìs aſſentiri non poſſim. Felix error, qui Te commendabiliorem, nos feliciores facit! Quid enim felicius nobis, quid per ſe præſtabilius, quàm Princeps, ità pariter Magnus, ac Moderatus, qui ſe parem probet, imparem putet? Quæ vota de felicitate noſtra ſuſcepit OPTIMUS PRINCEPS, & SANCTISSIMUS PONTIFEX, qui cùm nos PACIS TRANQUILLITATE, RERUM OMNIUM COPIA, BONARUM ARTIUM CULTU felices effecerit: cùm tot SAPIENTIÆ documentis, tot VIGILANTIÆ conatibus, tanto AUTHORITATIS incitamento, tam ſtudiosè, tam ſollicitè, tam efficaciter immortali Omnium felicitati proſpiciat; adhuc tamen non ſatìs, quod ſuum eſt, ſe præſtare arbitratur?

Quò majores nos decet immortali DEO gratias referre: quòd talem nobis PRINCIPEM, ac SUMMUM PONTIFICEM dederit: illúdque enixîs precibûs flagitandum aſſiduè, ut diu ſervet, ac de noſtris etiam Ipſius annos augeat: Ipſius conſilia, & vota ſecundet, atque impleat: ut Quem Virtus MAGNUM IN DETRECTANDO: PONTIFICATU, MAJOREM IN ACCIPIENDO probavit; IN ADMINISTRANDO MAXIMUM non Virtus tantummodo, ſed Imperii diuturnitas, & cumulatiſſima, quam meretur undecumque felicitas, probent. Dixi.

INNO-

INNOCENTII XII.

PONTIFICIS MAXIMI PROVIDENTIA.

ORATIO FUNEBRIS.

Rectores hominum nulla magìs commendat virtus, quàm Providentia. Eſt enim iſthæc Regalis planè ac divina Virtus, quæ publicæ Præſes felicitati, reliquas omnes ſibi adminiſtras habet comitésque virtutes: Adeò ut Una hæc Reges, ac Principes imperiô dignos, ac regimini pares oſtendat. Quamobrem Summus Pontifex, qui Vicariam in terris DEI Majeſtatem præ ſe fert, & Catholici Orbis curam, ac regimen ſuſcipit, hac potiſſimum laude excellat, oportet: atque ut parem Se tanto Muneri præbeat; parem Dignitati Providentiam exhibeat, neceſſe eſt. Id unum qui faciat, Pontificem ſe verè maximum probat. Fecit INNOCENTIUS XII. quem in hac funeris pompâ non tam lacrymîs proſequi debe-

 mus,

mus, quàm laudibûs. Providentiam Ille, qua nulla excogitari auguſtior, nulla divinior poteſt, in Summi Pontificatûs adminiſtratione, & Catholici Orbis regimine exhibuit: Illius videlicet Imaginem Providentiæ, qua rerum omnium opifex DEUS Orbem univerſum moderatur, ac regit. Hanc ſibi perpetuò contemplandam, imitandámque arbitratus, id tam gloriosè ac feliciter præſtitit; ut eas ipſas, in ſe imitando converterit, ſibíque peculiares effecerit, Dotes, quæ Divinæ Providentiæ omnino peculiares ac propriæ, totam ſpirant Divinitatem, atque admirationem potiùs à nobis, quàm imitationem expoſcunt. Nihil de Summo Pontifice, nihil de INNOCENTIO prædicari majus poteſt. Hoc itàque Orationis meæ argumentum eſto: INNOCENTIUS DUODECIMUS in Summi Pontificatûs Regimine Divinæ Providentiæ Imaginem abſolutiſſimam præbuit: Cùm peculiares ipſas Divinæ Providentiæ Dotes, peculiares Providentiæ ſuæ laudes effecerit.

PROPOSITIO.

Enimvero, Tria præſertim ſibi peculiaria, ac propria vendicat Supremi Numinis Providentia. Primum, quòd ità rebus omnibus providet; ut ab iis utilitatis nihil, aut detrimenti ſuſcipiat. Alterum, quòd ità rebus univerſis intendit, ac ſi vacet à ſingulis; atque ità pariter intendit ſingulis, ac ſi vacet ab univerſis. Tertium denique, quòd præſentibus intenta in futurum proſpicit, atque omnibus unà ſimul temporibus providet. Primum Divinæ Infinitatis eſt, alterum Immenſitatis, poſtremum Æternitatis:

Cùm

Cùm enim DEUS per ſeſe infinitus ſit omnium bonorum Oceanus, cui nihil addi poſſit, aut demi; ut nihil jacturæ ex perpetua in res omnes creatas derivatione bonorum, ità nihil utilitatis poteſt ex earum gubernatione percipere. Et cùm eâ, qua omnia implet, Immenſitate, toti Mundo (ut cum Romano Philoſopho loquar) Seneca. inſertâ, rebus omnibus totus, ac totus ſingulis intimè præſens, atque inſertus ſit; tam facilè providere omnibus, quàm ſingulis poteſt, ſéque non tam in magnis magnum, quàm in minimis maximum exhibere. Denique cùm interminabilis vitæ totâ ſimul, perfectiſſimâque poſſeſſione perfruatur, & è quadam veluti Æternitatis ſuæ ſpeculâ ætates omnes, ac tempora unico intueatur obtutu; Unus ſimul omnibus providere temporibus poteſt. Cùm tam peculiares iſtiusmodi ſint Divinæ Providentiæ dotes, cùm totam ſpirent, atque præſeferant Divinitatem; quis unquam putâſſet, inveniri poſſe tantæ magnitudinis Virum, qui eas ipſas referre, atque æmulari contenderet: ídque ità re ipſa præſtaret; ut peculiares Providentiæ ſuæ laudes efficeret? Præſtitit INNOCENTIUS, Qui, Divinæ veluti particeps *DIVISIO.* Infinitatis, nihil ſibi utilitatis, ſed & detrimenti nihil ex tam diuturna Catholici Orbis gubernatione ſuſcepit. Divinæ veluti ſocius Immenſitatis, ità univerſis intendit, ac ſi vacârit à ſingulis; atque ità pariter intendit ſingulis, ac ſi vacârit ab univerſis. Divinæ veluti coævus Æternitati, dum præſentibus intenderet, in futurum providit, ac ſubſequentium ſæculorum felicitati proſpexit.

I. ORATIONIS PARS.

I. INNOCENTIUS *nihil ſibi utilitatis cepit ex Summi Pontificatûs*

QUod quidem ne à me temere dictum quis putet, ſingula per ſuas partes conficiam. Ac primùm ajo atque affirmo, nihil ſibi utilitatis INNOCENTIUM ex Summi Pontificatûs vel redditibus, vel commodis, vel honoribus ſuſcepiſſe. Iis contentus opibus, quas ſecum ad Principatum tulit; quas per tot regiones, cùm Præfecturas, Legationes, aliáque ampliſſima munera obiret, circumtulit; quibûs apud Reges, ac Principes, ac Cæſarem ipſum ſingularem ſibi exiſtimationem, benevolentiam, venerationémque conciliaverat; quibûs demum Summi ipſius Pontificatûs apicem adeptus eſt: Innocentiâ videlicet omni ex parte integerrimâ, Magnanimitate, Moderatione, Charitate, aliíſque omnibus virtutum præſidiis, atque

Redditibus.

ornamentis; Hîs, inquam, opibûs abundè dives, nihil ſibi ex ærario Principis, nihil ex redditibus Pontificiæ Dignitatis adſcivit.

INNOCENTII Frugalitas.

De ſuo vivere ſolitus, ac paternæ hæreditatis ſumptibûs menſas inſtruere: Atque ut eos ipſos privatos redditus in publicæ utilitatis tributa converteret, in quotidiana vivendi ratione eam ſibi frugalitatem indixit; ut privatorum civium menſas Principis menſa non vinceret: Adeò ut nihil inter privatum intereſſet, ac Principem; niſi quòd moderatior Princeps, ac frugalior videretur, atque hòc major, quia melior. Cum tantâ Principis abſtinentiâ moderatio in corporis cultu certabat. Moderatio dico? an potiùs, novum in Principe de-

Paupertas.

cus, Paupertas? Vidiſſes Pontificem Maximum obtritas, ac penè laceras veſtes Pontificiæ Digni-

tatis

tatis inſignibûs diſſimulantem: Adeò ut dum majeſtatem Dignitati parem præſeferret exteriùs; interiùs Paupertatem foveret Dignitate ipsâ chariorem.

Noveras, ſapientiſſime Pontifex, magnas habere opes Parſimoniam Principis, eámque perennem eſſe publicæ utilitatis fontem. Hinc tanta Sæculo tuo annonæ copia; ut agris ipſis fœcunditatem fons hic attuliſſe videretur. Uberrimam certè Liberalitati, ac Magnificentiæ Tuæ materiem ſuppeditavit. Ut minùs jam mirer tot effuſas opes, quà in ſublevandis pauperibus, quà in redimendis captivis, quà in remittendis oneribus, quà denique in extruendis tot elegantiſſimis fontibus, atque erigendis tot auguſtiſſimis molibus, quæ antiquitatis memoriam revocant ſimul, obruúntque. Cùm tot largitiones, ac munera, usque ad vetuſtatis invidiam, munificentiſſima à Te liberaliter data perpetuò contemplanda ſe objiciant; haud ſatìs ſcio, quid commendare magìs, ac demirari univerſa Poſteritas debeat? An tot molitricem operum Magnificentiam? An tot largitricem munerum Parſimoniam?

At enim. Qui nihil ſibi ex Pontificii Patrimonii Redditibus, num aliquid ex tantæ Dignitatis Commodis ſibi uſurpandum putavit? Adeò ſemper negligens ſui, & patiens laboris; ut planè conſtet, ſola onera Imperii ab Eo eſſe ſuſcepta. Nunquam ſibi vacare: aſſiduam ſui copiam adeuntibus facere: ſomnos breviſſimos capere: tam denique nihil de valetudine, nihil de ſuble-

Commodis.

Contemptus ſui.

ſuble-

ſublevandis tanti muneris curis, ac laboribus cogitare; ut ex quo Principem induit, ſe hominem eſſe videretur oblitus. Nunquam tamen oblitus ſe eſſe mortalem, honeſtiſſimam illam, quæ ab honore percipitur, animi voluptatem mortis cogitatione, quodam veluti felle aſpergebat; ut ne hunc quidem utilitatis fructum, ſeu potiùs laborum ſolatium, ac lenimentum curarum ex tam oneroſa Dignitate ſuſciperet.

Honoribus.

Urna ſepulcralis.

Documento eſt Sepulcralis Urna, quam vel ab ipſis Imperii ſui incunabulis Sibi exſtrui juſſit: ut exuvias, non tam perituræ mortalitatis poſt funera conderet, quàm peremptæ cupiditatis multò ante funera tumularet. Quàm ſapientis animi eſt, in ſumma fortuna mortis cogitationem, adeò fortunæ honorúmque illecebris adverſantem, admittere? In ſupremo rerum humanarum faſtigio, extremas conditionis humanæ vices, & fata meditari? Inter acclamationes Populorum, quibus vita nunciatur, ac diuturna promittitur, mortem cogitatione prævertere? In eâ demum Dignitate, quæ proximè ad Divinitatem accedit, ſe mortalem agnoſcere; nec moriturum dumtaxat, ſed jam ſuis cupiditatibus mortuum comprobare?

Agathoclis.

Piget hìc Imperatoris Græci meminiſſe, qui cœnare fictilibûs, atque aureis vaſis lutea immiſcere conſueverat: Ut Se Patre figulo genitum recordaretur, quò minùs Regali Dignitate intumeſceret. Quantò ſapientiùs, Sanctiſſime Pontifex, cùm nihil humile à nobiliſſimis Parentibus Tuis hauſeris, cùm nihil non auguſtum, in re-

cen-

cenſendis Avorum tuorum imaginibus, ac præclariſſimis geſtis deprehenderes; ut animum tamen, in ſupremo illo Dignitatis apice, moderareris, atque demitteres, in Templo totius Orbis Principe, ubi terreſtre DEI ſolium conſcendis, ſepulcralem Urnam, Tuis condendis cineribus ſacram ſtatuiſti? Ut quoties Ædem illam auguſtiſſimam, ad obeundas DEI vices, ac divinos excipiendos honores, ingredereris, toties viſendus ocurreret tumulus, qui Te hominem eſſe admoneret, atque honorum finem, quò faciliùs contemneres, præmonſtraret? Sed non injucundum erit, opinor, Auditores, molem hanc, Sibi à munificentiſſimo Principe exſtructam diligenter intueri. At hoccine, DEUS immortalis! Hoccine, inquam, Summo dignum Pontifice, dignum INNOCENTIO Mauſoleum? Breve, atque humile ſaxum, rudi operâ levigatum, ſimplici titulo inſcriptum, nullis aſperum ſignis, nullis ornamentis conſpicuum! Adeò nimirum Te ipſum neglexeras, Sanctiſſime Pontifex; ut vel ab ipſa negligi poſteritate exoptares! Intantum honores contempſeras; ut eos etiam, qui ſequuntur funera, detrectaveris, omnes, ſi poſſes, detrectaturus. Pulcrius fortaſſe exiſtimabas, in Poſteris tuis affinibus, quàm in lapidibus vivere.

Cùm enim Nepotes quædam ſint Avorum ſuorum Imagines, in quibus ſuperſtites vivimus; eos præcipuè curamus felices efficere, quò in illis feliciùs vivamus. Eos idcirco ſtudemus augere opibûs, ornare muneribûs, inſignire titulîs: ac nobis ipſis datum, quod illis impendimus, ar-

bitramur. Quid ergo INNOCENTIUS, cui tam uberem copiam, ad locupletandos, extollendóſque Nepotes ſuos, vel Dignitas, vel Parſimonia ſuppeditabant? Quid, inquam, illis largiendum, aut impertiendum putavit? Citò dicam: Nihil. Videlicet non ſibi ſatìs ſui videbatur oblitus, niſi etiam ſuorum oblivilceretur. Neminem ſibi ſanguinis affinitate conjunctum, hoc nomine, augendum cenſibûs, aut Dignitatibus præficiendum exiſtimavit. Atque hòc maximè à ſe haberi ùt ſuos oſtendit: quòd ità cum illis agendum putavit, ac ſecum: & qui profuſiſſimè in reliquos liberalitatem, ſeveriſſimè in Suos paupertatem exercuit. Nimirum, ut cum ſuis dumtaxat commune haberet Decus illud eximium ac ſuum: Nihil utilitatis ex tanta Dignitate ſuſcipere.

Nihil in Suos derivavit.

II. *Nihil tamen detrimenti paſſus eſt.*

Magnum id profectò ac planè Divinum, quòd ex tantæ Dominationis opibus, commodis, honoribúſque nihil unquam in Sui, aut Suorum derivaverit utilitatem. Sed non ſatìs divinam imitaretur Infinitatem; niſi pariter dum nihil utilitatis in ſe, ſuóſque derivat, detrimenti nihil paſſum eſſe conſtaret. Quid enim? An ideo pauperior factus eſt INNOCENTIUS, quòd Ærarium Principis in publicam utilitatem effuderit? Pauperior non eſt, qui propterea nihil habet, quòd donat omnia. Non eſt fons ullus aquarum egentior, quòd eas jugi quodam lapſu, ac celeri perennitate profundit. Nec ullâ parte luminis diminutus eſt Sol, ex quo totus explicari mortalibus cepit. Quin hòc maximè dives INNOCENTIUS, quòd Se unum pauperem eſſe

Quin hòc ditior:

pa-

patteretur, ut omnes divites faceret. Cùm enim eâ, quâ indigentes charitate complectebatur, omnium calamitates in ſuas converteret, ſibi dabat, quod omnibus dabat. Et cùm amore illo, quo invicem redamabatur ab omnibus, Parentis amantiſſimi locô haberetur; gloriari meritò poterat, ſuas eſſe opes omnium, & ſingulorum. Quid quòd vel ipſi ſapientiores veteris Philoſophiæ Doctores, Eum verè divitem eſſe conſtanter ſtatuebant, non qui haberet multa, ſed qui cuperet nihil: & qui paucîs contentus, paucîs indigeret, eum Diis ſimillimum nuncupabant, cùm Deos nullius rei indigentes, atque adeò *r' aõn à' gontas*, ideſt facillimè viventes appellare conſueverint. Hòc itaque verè dives INNOCENTIUS, quòd ſibi cuperet nihil: Hòc DEO ſimillimus, quòd quàm pauciſſimîs contentus facillimè viveret; quàm pauciſſimîs indigeret, ut omnia indigentibus daret. Seneca. Socrates. Homerus.

Sed & hòc etiam Beatior, quò publicis curis, & laboribus gravior Se omnino negligeret, ut Se totum in commune bonum impenderet. Magno videlicet, ac ſapienti Viro ex ipſis laboribus, pro publica felicitate ſuſceptis, jucundiſſima quædam promanat voluptas, quæ ad novos ſuſcipiendos labores alacriorem ſemper, atque in iis perferendis lætum, ac beatum facit. Hinc inexplebilis illa novi ſemper aliquid ad publicam utilitatem moliendi cupiditas, quâ vehementiùs in dies flagrabas, Sanctiſſime Pontifex: adeò ut, cùm tot, ac tanta præſtiteris, Unus tamen nunquam ſatìs, quod Tuum eſt, Te præſtare arbitrareris. *Hòc Beatior:*

reris. Teſtes hìc appello, vel ipſas lacrymas tuas, ac doloris voces.

Jam ſeniô gravis INNOCENTIUS, auguſtâ proceritate, ac mole corporis gravior, pedum fallente veſtigio, periculoſo lapſu, reſupinus humi ceciderat. Eo ruente, omnium ſpes, & gaudia ſimul ruere viſa ſunt. Amantiſſimi periculo Principis mærens, & conſternata metu ad Pontificias Ædes Civitas univerſa confluxerat. Quid interea INNOCENTIUS? Cùm videret omnium luctum, dolorem, & lacrymas; cùm populi gemitus, & ſuſpiria exaudiret; Quid interim Ipſe, qui lugebatur? An non lugeret? An non doleret caſum ſuum, quem nemo non dolebat? An non lacrymaretur, quòd omnes lacrymabantur? Indoluit, lacrymatus eſt: ſed non caſum ſuum indoluit, non ingraveſcentis morbi cruciatus, non præſentiſſimum ipſum mortis periculum. Id omne conſtanter diſſimulat, Sui ùt ſolebat, ſecurus ac negligens: omnia fortiter, atque alacriter perfert. Unum dolet, & lacrymatur. Quid illud? Audite pulcherrimi doloris voces, & cauſam. Quid hactenus, inquit, in publicam utilitatem contulimus? Quid hucusque fecimus, unde hunc caſum Civitas tam graviter doleat? Hæc Ille cùm diceret, obortîs, ac ſponte fluentibûs lacrymîs perfundebatur. O voces! O lacrymas optimo dignas Principe, optimo dignas Pontifice, dignas INNOCENTIO! Intantum ſcilicet in ſuſtinendis Tanti Imperii oneribus, in tot magnorum operum exantlandis laboribus delectabare, Sanctiſſime Pontifex: ut

Conſtantia.

ad

ad ea, quæ majora in dies moliebare, animum ſemper, ac vires intenderes, atque omnia ſimul perferre exoptares! Adeò præteritorum oblitus; ut poſtquam Orbem jam univerſum tuîs ingentibûs factîs impleveras, poſtquam remotiſſimas gentes Magnitudinis Tuæ admiratione conjunxeras, nihil tamen Te præſtitiſſe exiſtimares, idque verîs lacrymîs profitereris: Id unum Tibi, in tam gravi morbo, in tanto vitæ diſcrimine, cauſam doloris, & lacrymarum afferret. Hæc una ſcilicet doloris materies, cui una eſt gaudii materies, bene de omnibus promerendi labor.

Jam verò, qui in paupertate divitias, in laboribus gaudium invenit; Quid in honorum contemptu? An aliquam honorum jacturam paſſum eſſe credamus? Cùm ſciamus, eam eſſe honoris indolem, atque naturam; ut non ſecùs, atque umbra corpus, ſequentes fugiat, fugientes ſequatur? Hòc ſanè honoratior INNOCENTIUS, hòc ſummîs honoribûs major, quòd ſummos honores contempſerit. Hòc Ille Auguſtior habitus, hòc Divinior; quòd in tam auguſta Dignitate, in tantâ Divinitatis ſpecie Se infra mortalem mortis cogitatione demitteret. Hòc denique toti Poſteritati commendabilior, quòd à Totâ commendari poſteritate neglexerit.

Hòc Honorabilior.

Tuam illam ſepulcralem Urnam (Præſentem enim alloqui videor INNOCENTIUM, qui omnium præſens erit memoriæ ſæculorum) Tuam, inquam, ſepulcralem Urnam, quam ideo tam exiguam conſtruxeras, ut intuentium oculos fu-

geret; ideo tam humilem, ut penè contemptui haberetur, demirari univerſa Poſteritas, ſuîsque laudibûs in Cœlum efferre non deſinet. Jámque non Urnam vocat, ſed Aram. Videre videor Apoſtolorum Principis Templum inviſentes Advenas, nunc univerſa, nunc ſingula illius Ædis miracula, ac tot Summorum Pontificum Monumenta ſtudioſiſſimè perluſtrantes. Quàm diſpari tamen admiratione, quàm diverſis affectibus Tuum, ac reliqua contemplantur? In illis ſumptûs magnificentiam, lapidum pretium, operis elegantiam mirantur. In Tuo gloriæ contemptum, atque animi Tui Moderationem, omni magnificentiâ grandiorem, omnibûs pretioſiorem lapidibûs laudant. Ibi Artis, hìc Virtutis miraculo ſtupent. In illis hærent jucundiùs; utiliùs in Tuo. Indè voluptatem hauriunt, hinc Pietatem. Illa denique mirantur, adorant Tuum. Faciet Poſteritas univerſa: & lapidem illum Tuis ſacrum exuviis ſi quando conſumet Vetuſtas; nova ſemper in omnium mentibus cordibúsque monumenta, non Tuis cineribus, ſed Tuis Virtutibus ſacra conſurgent.

Hòc, & Sui Felicio-res.

Quid denique, quòd eam ipſam, quam neglexiſti, in Tuis obtines immortalitatem? Cùm ne ipſis quidem conditio deterior acciderit, quòd Tuo erga illos amori nihil indulſeris. Acceſſit enim illis hâc potiſſimùm causâ major quidam honor, ac reverentia. Tua hæc penè incredibilis Virtus, quæ Majorem Te, atque Admirabiliorem, Majores illos pariter, atque Admirabiliores facit. Hòc magìs honores illis deferre

cer-

certamus: hòc magìs mereri prædicamus, quòd eos à Te non acceperint. Hinc ſapientiſſimô ſanè conſiliô, CLEMENS, Pontifex Maxime, FRANCISCUM PIGNATELLUM INNOCENTII Virtutes, ac merita, non tam ſanguinis cognatione, quàm morum imitatione attingentem, inter Purpuratos Patres adſcribere feſtinâſti: Idipſum teſtatus; meruiſſe jam pridem, qui ab INNOCENTIO deligeretur; hòc magìs mereri, quòd ab Eo prætermiſſus. Cùm itaque optimum Præſulem, plenum ſuîs, & INNOCENTII meritîs onuſtum videres: ratus nihil eſſe, quod non mereretur; nihil omittere ſtuduiſti: quò Tuæ erga Tantum Pontificem venerationi, ac Pietati; erga illius Conſanguineum, præſtantiſſimum Virum, exiſtimationi, atque amori; quò demum utriusque meritis faceres ſatìs. Idcirco vel in ipſo Tui Pontificatûs exordio, Primum omnium delegiſti: ſeorſum ab omnibus inaugurâſti: Ad Eum Fratris Tui Filium miſiſti, qui Dignitatis ferret inſignia. Denique quod INNOCENTIUS glorioſè omiſerat, glorioſiùs impleviſti. Card. Pignatellus.

Tibi verò, Cardinalis ampliſſime, quantò majorem ceſſit in gloriam, quòd honeſtiſſimam Dignitatem à CLEMENTE ſuſceperis, quam ab INNOCENTIO merebare. Majus quiddam fuit ab INNOCENTIO novum hoc beneficii meritum accipere, quàm beneficium. Vivet itaque in Te Domeſtici Generis Gloria INNOCENTIUS, atque eò feliciùs vivet, quò minùs videtur conſuluiſſe Felicitati Tuæ. Quo honore delectus.

En

En itaque, Auditores, quemadmodum INNOCENTIUS XII. qui nihil Sibi utilitatis, nihil Suis ex tanti Imperii, ac Dignitatis adminiſtratione percepit; ut nihil etiam Sibi, nihil Suis detrimenti ex tanta abſtinentiæ, ac moderationis ſeveritate ſuſceperit. Primam illam aſſequutus tam peculiarem Divinæ Providentiæ laudem, quæ ſupremi Moderatoris Infinitatem arguit, ac præfert. Jam ut alteram ejuſdem Divinæ Providentiæ laudem, quam Immenſitatis ſuæ beneficiô ſibi vendicat Supremus Mundi Gubernator, & Rector, quòd ità ſe totum univerſis impendat, ac ſi vacet à ſingulis; atque ità ſe totum impendat ſingulis, ac ſi vacet ab univerſis; in ſe imitando tranſcripſerit INNOCENTIUS, Sibíque peculiarem effecerit, videamus.

II. ORATIONIS PARS. INNOCENTIUS *Totus in publica felicitate.*

Primùm enim quicumque ſuſceptas ab Eo curas, & res geſtas ampliſſimas æſtimando recenſeat; in eam profectò cogitationem deveniet: ità ſemper Optimum Principem, Maximúmque Pontificem ſe totum publicis rebus, & communi impendiſſe felicitati; ut non modò feriari à ſingulis, ſed vel à ſeipſo vacare cogeretur. Quid enim unquam, ad felicitatem publicam, vel præparandam, vel ſanciendam pertinens, tam fuit abditum, ut latere; tam arduum, ut deterrere; tam laborioſum, ut fatigare Tanti Pontificis Providentiam potuerit?

Præparandâ. Ab INNOCENTIO

Ut prima veluti jaceret fundamenta felicitatis, abigendas primùm eſſe populi calamitates, atque ejuſdem commodis conſulendum putavit. Statim Annonæ caritatem diminuit: haud ità mul-

tò

tò poſt ejusdem peperit vilitatem. Vicies quinquies centena aureorum millia ex vectigalibus populo indulſit. Quin immensâ propè vi pecuniarum in pauperes diſtributâ, ſuam Ipſe vectigalem populo fecit Liberalitatem. Jam ut ſubditorum Sibi Populorum commodis abundè proſpiceret, quàm ſapienti conſilio, quàm regali ſumptu, novas ad Ripam Tiberis porticus, novas ædes, ad mercium aſportandarum facilitatem exſtruxit? quò commodior ab Urbe Româ ad reliquas Principatûs partes commeatus fieret, ac liberiùs ab Imperii corde reliqua membra calorem, ac ſpiritum, per Tiberis venas, haurirent. Quin etiam, ut remotiſſimas Terras toto mari diviſas cum ſuæ Ditionis finibus, ad mutuam utilitatem, connecteret; Antii Portum non modò inſtauravit, amplificavítque: ſed eâ inſuper majeſtate, ac ſpecie exornavit; ut Nationes exteras utilitate permoveat, pulcritudine alliciat, admiratione percellat. Illud verò quàm totam præ ſe ferens veterum Imperatorum magnificentiam, quòd Trajani Aquæductum vetuſtate jam obrutum, priſtinæ utilitati, ac dignitati reddere inſtituit; Ut Portus celebritati, populorum commodis, agrorum fœcunditati, Regni affluentiæ conſuleret! Hæc tàm illuſtria, aliáque id generis multa Regalis Magnificentiæ monumenta, quædam felicitatis, quam moliebatur, initia, ac fundamenta exſtitere.

Annonæ vilitas parta.

Vectigalia remiſſa.

Eleemoſinæ pauperibus erogatæ.

Vulgò Ripetta.

Portus Antii.

Trajani Aquæ ductus.

Noverat ſcilicet Sapientiſſimus Princeps, quod non Philoſophorum Principis tantùm, ſed omnium ſancitum eſt conſenſu ſapientium: Non com-

modè ſolùm, atque magnificè, ſed præſertim rectè vivere, veram eſſe felicitatem: atque eam demum felicem eſſe Rempublicam, in qua bonæ

Sanciendâ. leges vigeant, boni mores colantur. Eò propterea INNOCENTIUS præcipuas Providentiæ curas convertit, ut legibus honorem, moribus adderet probitatem.

Vagabantur quodammodo in Urbe incertæ Leges, ac Magiſtratus: plurima paſſim hoſpitia, nullum uſpiam par dignitati domicilium habebant. Adeò ut, quoties ad dirimendas lites conſulenda erant Judicia; huc illuc ferri Clientes, & in Urbe Roma peregrinari oporteret. Donec INNOCENTII Providentia ampliſſimam

Curia Innocentiana. omnibus Curiam à fundamentis erexit: tantâ operis magnificentia, ac majeſtate, ut vel ipſas Principis Ædes non æquet modò, ſed vincat. Nimirum ut intelligerent omnes, non minorem Legibus reverentiam deberi, quàm Principi: & ſub INNOCENTII Regno, non tam Principem regnare, quàm Leges.

Abundè, ac magnificè legum Dignitati proviſum eſt. Nunc morum integritati providendum. Fecit Vigilantiſſima Tanti Pontificis Pro-

Theatrum *Vulgò* Tordinona videntia: & primò exciſîs, atque ſublatîs publicîs Scenîs, quæ longo abuſu, tandem in corruptelas morum deſciverant, ac lenocinia vitiorum. Haud ſatìs ſcio, magiſne, ac laudabiliùs publicæ felicitati provideris, Princeps Optime: vel cùm ad augendam legum majeſtatem, Molem illam tam ſplendidè, magnificéque adornari; vel cùm ad evertendas vitiorum machinas,

Theatra publica everti, tam fortiter, conſtantérque imperâſti. Indè intelleximus, quanto in honore à nobis habendæ eſſent Leges, quas tanto Ipſe honore proſequebare. Hinc intelligimus, quanto à Nobis odio habenda ſint Vitia, quæ tantô Ipſe odiô inſectaris. Quis non vidit, quàm ſeverus peccantium animadverſor futurus eſſes, qui vel ipſis peccandi occaſionibus adeò vehementer iraſcebare? Quàm omnino inexorabilis adversùs ſectatores vitiorum, qui nunquam exorari potuiſti; ut vel ipſis parietibus, inanimis vitiorum teſtibus, parceres? Æquiſſimum utrumque, ac Tuum: & quòd nec virtutem ſine præmio eſſe pateris, nec vitium ſine ſupplicio.

Sed quorſum tam infeſtum Te pravis moribus exhibebas; niſi ut iis depulsîs, bonos inveheres, ac foveres? Suſtuliſti vitiis domum, ut virtutibus dares. Occurrunt paſſim intuentibus ampla, & magnifica Domicilia, & Collegia, Tuîs Imperiîs, ac ſumptibûs, quà popularibus, quà liberalibus artibus erecta: ut & Romana plebs, & Juventus ingenua, ab otii ſinu divulſa, non artibûs tantùm Reipublicæ utilibûs, ſed præcipuè moribûs optimîs excoleretur. Collegia erecta.

Verùm ex hac legum reverentia, & morum inſtitutione, civilis quædam conſurgit felicitas, quæ licèt Optimi Principis Providentiam cumulatiſſimè impleat; non tamen omnes explet Summi Pontificis partes, quem non Reipublicæ tantùm, ſed Religionis præſertim felicitati proſpicere oportet. Atqui huc ſemper INNOCEN-

TIUS toto Providentiæ conatu, toto pondere conſiliorum, totóque niſu mentis incubuit: ut Religionis cultum, quàm maximè intenderet, & quàm latiſſimè amplificaret.

In Religionis cultu promovendo.

Quid memorem demptas Paræciis Penſiones, ut in Templorum decorem, & cultum converterentur? Quid inſtructas domos, atque ampliſſimo cenſu dotatas: ut rerum cœleſtium meditationibus excolerentur animi, atque ad divinarum virtutum ſtudia inflammarentur? Quid inſtauratam Clericorum diſciplinam, atque iis erecta, vel confirmata Seminaria: ut ſacrîs ritibûs, ac ſanctiſſimîs moribûs, Religionis magiſteriô, imbuerentur? Quid denique quòd præcipuus Ipſe Religionis cultor, omnes in Te uno virtutes complexus, Tuîs ipſe, non tam conſiliîs, quàm moribûs, omnium mores formabas? Vita enim Principis cenſura eſt, eáque perpetua. Ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur; ut propè unius moribûs omnes vivamus.

Penſiones remiſſæ.

Vulgò Caſa per Eſercizi Spirituali.

Plin. Traj.

Sed quo flagrabas Religionis Zelo, non ſatìs ducebas, ſi ejus cultum intenderes, niſi etiam toto Orbe extendere nitereris. Hìc verò, quàm ingens mihi ſe aperit dicendi campus, ſi anguſtiæ temporis ferrent? Quam enim orationem expoſcerent tot excogitata conſilia, tot effuſæ preces, & lacrymæ: ut diſſidentes invicem Chriſtianos Principes, optatiſſimæ vinculô pacis, connecteres: ut ſociato fædere, adversùs Catholicæ Religionis hoſtes, arma converterent: iis bella gererent, veros habitura triumphos. Tot ad falſis deditas Numinibus Gentes, atque ad

Amplificando.

Lucan.

Miſſiones

in-

incognitas Terrarum plagas, Expeditiones imperatæ: Ut Providentiæ Tuæ, Orbem utrumque perluſtrantis beneficiô, mortales omnes, ſi fieri poſſet, ad Orthodoxæ Fidei notitiam, & cultum, atque ad ſpem immortalis felicitatis excitarentur. Tot demum adminiſtrata ſubſidia: quà Regi Hiſpaniarum; ut Hæreticorum, in Americæ Inſulas ad Religionem labefactandam irrumpentium, impios conatus comprimeret: quà Britanniæ Regi; ut in ſpem reſtituendæ in Angliam Religionis foveres, aleres, ac ſuſtentares. Quis non videat, Providentiam Tuam ità ſemper in promovenda, quà Reipublicæ, quà Religionis felicitate occupatam; ut nedum de ſingulis hominum rebus, ſed vel de Tuis ipſis cogitare vix poſſes?

ad Idololatras.

Subſidia Regibus ab INNOCENTIO ſubminiſtrata.

Sed quem ita univerſis intentum vidimus, ac ſi vacârit à ſingulis; nunc ità ſingulis intentum videbimus, ac ſi vacârit ab univerſis: adeò ut divinæ veluti æmulus Immenſitatis, ubique Se totum reddidiſſe præſentem videretur. Totus nimirum, quà in pernoſcendis, æſtimandíſque ſingulorum meritis, quos Reipublicæ, ac Religionis miniſterio præficeret; atque in iis perpetuò regendis, ac moderandis, quos muneribus publicis, dignitatibúſque præfecerat: Totus in privatorum hominum, ac præſertim egenorum repellendis calamitatibus, ac procurandâ felicitate INNOCENTIUS occurret.

II.
Idem INNOCENTIUS *Totus in ſingulis.*

Sapienter docet Philoſophorum Princeps, Providentiam in Summo Reipublicæ Moderatore Architectonicè, ùt ait, ineſſe oportere; eámque-

Ar. Polit.

que præcipuè in optimis deligendis, optiméque regendis rerum publicarum Adminiſtris conſiſtere. Idipſum nobis contemplandum exhibet, vel ipſa Supremi Numinis Providentia, quæ non modò generales cauſas, ùt vocant, aptiſſimos veluti publici boni Miniſtros, Elementa, Solem, ac Stellas creavit: Verùm etiam eos perpetuò movet, ac regit, eorúmque operibus ſingulis Præſens, ſuas Ipſa manus, ac vires accommodat. Hoc idem Divinæ Providentiæ æmulator INNOCENTIUS Sibi peculiare fecit, ac proprium.

Miniſtris optimis deligendis. Enimvero quàm ſingularis iſthæc ſapientiſſimæ, conſtantiſſimæque Providentiæ Tuæ laus eſt, Sanctiſſime Pontifex, quòd optimos Tibi Reipublicæ, ac Religionis Miniſtros adſciveris? Cùm enim per omnes, ac ſingulos gradus, ad Supremum Dignitatis culmen aſcenderis: Cùm Præfecturas, Provincias, Legationes, omnia denique Unus munera obîeris; noveras procul dubio, quales, & quâ virtute præditos viros unumquodque munus expoſceret. Adeò ut arcanô, ac ſingulari Divinæ illius Providentiæ conſiliô, quæ Te jampridem ad Orbis Catholici regimen, felicitatémque formabat, contigiſſe crediderim: quòd, dum ea, quæ in dies cumulabas, ampliſſima in Sedem Apoſtolicam merita eminentiores Dignitatis gradus Tibi certiſſimè pollicebantur, abrupto veluti honoris curſu, ad Aletinam regendam Eccleſiam, inopinatò diverteres. *Lecce.* Ut nimirum per omnia exercitus Chriſtianæ Reipublicæ munera, nihil diſcendum, haberes tempore docendi. Et qua eras mentis ſolertiâ, omni-

no

no pariter noveras, qui tales eſſent, quales à muneribus poſtularentur. Quin etiam, ut ea ipſa, quam ab incunabulis hauſeras, mentis ſagacitas diuturno experimento acueretur; Etruſcos, Teutonas, Sarmatas Legationibus adîiſti: Téque ad omnes ferè Nationes perluſtrandas circumduxit Chriſtianæ Reipublicæ Numen: ut eorum virtutes, quos eras publicis muneribus præfecturus, viſu ipſo dignoſcere inciperes: & cùm deligendi eſſent, Te ipſum adhiberes Teſtem meritorum, Tuos oculos Ipſe conſuleres, atque ab ingenti illo vacares Principatûs malo: Neceſſitate credendi. Totus propterea in recenſendis, comparandíſque ſingulorum; quæ probè noveras, meritis, id unum ſpectans, ut Numinis Gloriæ, & Reipublicæ utilitati conſuleres, adeò conſtanter ſtatueras animo tuo, optimum quemque deligere; ut nunquam potueris cujuſquam favore, ſtudiis, aut precibus flecti, ut quemquam præeligeres, quem non mereri magìs exiſtimares. Immo invictiſſima iſthæc Providentiæ Tuæ Conſtantia ità perſpecta omnibus erat; Ut nemo eos Tibi commendare auderet, quos non optimos eſſe conſtaret: Cùm ſcirent, neminem à Te optimum ignorari, neminem probari, niſi optimum, poſſe?

INNOCENTII in Optimorũ delectu Solertia.

Rectitudo.

Conſtantia

At enim. Ubi optimos communis boni Curatores, & rerum publicarum Miniſtros delegeras; ideóne quieſcendum Tibi aliquandò, aut feriandum putabas, publicæ felicitatis ſecurus, ac Tuæ? Non ſatìs, quod Tuum eſt, Te præſtare arbitrabaris, niſi eos perpetuò regeres, ac mo-

Iiſdem regendis:

dera-

derareris, atque eorum Virtutem tuâ Ipſe Virtute adjuvares. Quos conſilii gravitas, ac Prudentiæ maturitas paulò tardiores faciebat, Tuâ Ipſe alacritate, ac Zelo incitabas. Contrà verò quos generoſa quædam animi indoles, ac tuendæ Religionis, aut Juſtitiæ ardor paulò fervidiùs rapiebat, Tuâ Ipſe Benignitate, & Clementiâ temperabas. Adeò non conſiliorum tantummodo, ſed & Virtutum tuarum participes efficiebas; ut Te quodammòdo in illos infundens, Te in illis reddidiſſe multiplicem videreris. Illorum comitiis frequens aderas: Non tam ut authoritate præeſſes, quàm ut præſtò eſſes auxilio. Aderas operibus ipſis; ut eorum laborem, ac ſtudium, & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps, ſociúsque relevares.

Operibus promovendis:

Non ſemel vidimus, ætate jam gravi, longa itinera conficientem, ut iis præeſſet operibus, quæ tam diverſa, & tam multa, pro commodis populorum, & communi utilitate imperaverat. Ibat Pontifex Maximus, privato penè cultu, paucorum comitatu, ſine pompâ, ſine ſupercilio: ac totus ad humanitatem compoſitus, ſingula inquirere, inſpicere, ſingulos alloqui, hortari; atque ad operis celeritatem, ac ſtudium, læto aſpectu, comi ſermone, & paratis muneribus excitare gaudebat, ac penè ſuâ Ipſe operâ impellere, ſecurus Majeſtatis, ac Magnitudinis ſuæ.

Iter ad Antium, & Centum cellas.

Sed qui tam ſollicitam de inanimis operibus, quantò ſollicitiorem Ille de nobis curam ſuſcepit? Adeò faciles omnibus aditus, clementiam exorabilem, atque obviam præbebat huma-

In privatorum

manitatem; ut unusquisque non tam Principem alloqui, quàm Parentem putaret. Singulorum calamitates, quamquam iis miſerans indoleret; tamen ut illico ſublevaret, audire geſtiebat: Adeò ut nemo non ſe ſingulariter diligi à Principe, ac ſibi ſpeciatim provideri ab INNOCENTIO arbitraretur. Non illum negotiorum quotidiana moles, non interpellantium aſſidua multitudo, non ipſa valetudinis imbecillitas, quæ ſeniô gravem, & annîs feſſum, extremis vitæ menſibus, afflictavit, impediebat, quò minùs, & aures patientiſſimas commodaret adeuntibus, & inſtaret, ut quæ facienda mandaverat, optatos ad exitus perducerentur. Unum dicam, omnium laude celebratum, & poſteritatis memoriæ præcipuæ meritô conſignandum. *Calamitatibus repellendis.*

Paucîs, antequam ſupremum diem obiret, horîs libellum ſupplicem obſignavit, ac ratum eſſe juſſit, quo nummorum aureorum millia quadraginta redimendis captivis aſſignabantur. Factum bene, Sanctiſſime Pontifex, quòd vinculîs exire corporis non antè volueris, quàm tot miſerorum vincula ſolveres! Tum, credo, lætus, & alacer in libertatem beatæ immortalitatis exceſſiſti. Afferentur in Urbem aliquando, & ſpectabuntur appenſæ Tumulo Tuo, quas fregiſti, catenæ, & hæc liberalitatis Pontificiæ miracula, à Te, etiamnum ſpirante edita, in præclaris Tuis facinoribus, non ultimum obtinebunt locum. Pretioſa captivi olim ferri rubigo meliùs, ac ſplendidiùs, quàm aurei Principum torques, & gemmata ſepulcrorum ornamenta, rutilabit. Scut. 40000. pro redim captivis.

INNOCENTII Charitas in Pauperes.

Egenos præſertim quo Providentiæ ſtudio, DEUS immortalis! Quo charitatis ardore complexus eſt! Ut cognomentum illud, quod ſibi proprium Divinus Spiritus vendicat, ſibi proprium INNOCENTIUS adſcripſerit: Pater Pauperum haberi ab omnibus, & nuncupari meruerit. Et ſanè erga orbatos parentibûs liberos, Parentem Se INNOCENTIUS optabiliorem exhibuit. Iis magnifica Hoſpitia à fundamentis exſtruxit, ac perpetuo cenſu ditavit: Non tam ut honeſtè alerentur, quàm ut artes ſibi, ac Reipublicæ utiles diſcerent, ac præcipuè moribûs optimîs educarentur.

Felicitate procuranda.

Sed parùm adhuc Tibi, Egenorum Parens amantiſſime, eorum calamitates depellere; niſi etiam participes redderes felicitatis Tuæ, ac eorum inopiam, vel ipſis divitibus faceres invidendam. In Lateranenſes Pontificias Ædes, Pauperes ſuſcepiſti: Ut eos, quos Nepotum locô à Te haberi dicebas, re ipſa haberi conſtaret. Et ſanè quis tam liberalis, ac profuſus in Nepotes, ut INNOCENTIUS in Pauperes? His Palatia auguſtiſſima, cenſus ampliſſimos, ſplendidiſſima congiaria, ac regia planè munera liberaliſſimus Princeps, atque amantiſſimus Parens donavit. Quid, quòd vel ipſas Horti ſui delicias, in Pauperum alimenta convertit: Adeò ut ſibi Pontificatûs labores, onera, & curas; illis fructus, emolumenta, ac delicias conceſſiſſe videretur. Licebat miſerrimo cuique inter chariores Principis Nepotes adſcribi. Patebat Egenis omnibus Pontificia Domus: Adeuntibus nunquam

Pal. Lateranenſe Pauperib. donat. Eos vocat Nepotes Suos.

aliàs

aliàs viſa, aut cogitata Felicitas occurrebat, quæ per auguſtiſſimam illos veluti manuducens Domum, illis parata explicabat alimenta honeſtiſſima; eóſque optimarum artium, ac divinarum virtutum magiſterio inſtituendos tradebat. Nec precibûs cuiquam opus, aut lacrymîs erat; ut tantæ particeps fieret felicitatis. Quin Ipſe ultro INNOCENTIUS miſeros jubebat inquiri; & geminato beneficio, cogi imperabat, qui mallent in otio miſeri eſſe, quàm in labore felices. Quo quidem conſilio, non Patris tantummodo curam induiſſe viſus eſt Sanctiſſimus Pontifex; ſed & Matris amorem, parvulos Suos, vel invitos, ac reſilientes, gremio excipere, ſinu fovere, atque uberibûs enutrire geſtientis.

Illud verò quàm totum exprimit Matris amorem, quòd delicias ſuas Pauperes appellare conſueverat? Et quidem re ipſa nihil magìs in deliciis habebat, quàm ſæpe illos inviſere, cum illis verſari, ac ſuis Ipſe manibus ſtipem multiplicem ſingulis elargiri. Quòd ſi amor in filios, de illis parentem perpetuò ſollicitam reddit; Magnum illum Rectorem humani Generis animum ea quotidie fatigabat cogitatio: ne quid in ærumnoſorum ædibus, atque hoſpitiis deeſſet. Adeò ut, quicumque INNOCENTII curas, pro miſerorum felicitate ſuſceptas, ſeorſum ab aliis audiret; in his procul dubio totum penitus fuiſſe INNOCENTIUM arbitraretur. At, qui reliquas omnes recenſere, ac ſecum æſtimare inſtituerit, Divinæ quâdam Immenſitatis ſpecie, totum in omnibus pariter, ac totum in ſingulis INNO-

Delicias ſuas.

CENTIUM deprehendet: & laudem illam INNOCENTII propriam atque illi peculiarem fatebitur, quam in DEO demirari, ac de DEO prædicare, conſuevimus: quòd nimirum in magnis Se verè magnum, in minimis verè maximum comprobarit.

Divinum profectò, ac Tuum, Sanctiſſime Pontifex, quòd nihil Tibi utilitatis, aut detrimenti in Summi pontificatûs adminiſtratione ſuſceperis. Divinius, quòd ità Te totum univerſis impenderis, ac ſi vacâris à ſingulis; atque ità Te pariter totum impenderis ſingulis, ac ſi vacâris ab Univerſis. Illud verò diviniſſimum, quòd præſentibus intentus, in futurum provideris, ac partæ felicitatis perpetuitati proſpexeris.

III. ORATIONIS PARS. INNOCENTIUS *Partæ felicitatis perpetuitati proſpexit. I. Operum ſoliditate. Optimarum Legum perpetuitate.* Bullarium.

Magnus Ille æmulator Divinitatis animus, dum totus vacare præſentibus videbatur; totus in eo erat, ut poſteritati univerſæ conſuleret. Hinc tot, ac tanta, quæ publicæ felicitati molitus eſt, opera eâ ſoliditate conſtruxit; ut facilè intuentibus conſtet, Æternitati facta, Æternitatem eſſe æquatura. Tot Sanctiſſimas Leges, quas, ad ſtabiliendam Chriſtianam Rempublicam, ſapientiſſimè condidit, in Volumen referendas curavit, quod rectiſſimam, atque perpetuam optimè conſtitutæ Reipublicæ normam, ac regulam meritò dixeris. Quia verò nihil erat illi antiquius Religione, cui ſuas omnes curas, cogitationéſque devoverat, non ſolùm illi ſtabiliendæ in Europâ, & promovendæ ſtuduit, inſtituendîs, fovendíſque tot ſacris Expeditionibûs, quarum uni cuipiam aliquando quinquaginta millia

num-

ſummûm attribuit; verùm etiam ad remotiſſimas Gentes, nondùm Evangelii Luce colluſtratas, in perpetuum proferendæ.

Perpetuo cenſu pro Miſſionibus.

Laudabat, ac meritò quidem, ſuperiorum Pontificum pietatem, & diligentiam, à quibus conſtitutum fuerat peregrinarum illud Miſſionum Seminarium; Illa Congregatio clariſſima, Propagandæ Fidei addicta; illud Ærarium, unde opes Evangelicæ, in ultimos Orbis terrarum fines, continuò ſparguntur. Sed ut plantæ feraces ex hoc Seminario, ad inſerendam barbaris mentibus Fidem, prodirent; videbat, eſſe aureo rigandum continenter imbre. Humanis egere ſubſidiis intelligebat Fidei Propagatores, qui toti ſunt in rebus Divinis populo communicandis: Ærarium, niſi bene fundatum, minui tandem, & velut Aquas, non ex perenni fonte ductas, exareſcere. Quid egit Providentiſſimus Pontifex, ut his incommodis occurreret? Ut huic nobiliſſimo Religionis Seminario perpetua conſtaret fertilitas; ùt huic ærario perennis, divéſque fundus ſuppeteret; ut nunquam Religioni Propagatores, Propagatoribus neceſſaria præſidia deeſſent? Conſtituit centum aureorum millia; ùt ex ejus pecuniæ, ſortíſque vectigalibus annuis plùs, quàm triginta Evangelii Præcones, in Regionibus orienti Soli ſubjectis, in perpetuum alerentur.

Scut. 100000. pro Miſſionibus Orientalibus.

Conſultum quidem, Sanctiſſime Pontifex, perpetuæ Religionis felicitati, & gloriæ, hoc facto voluiſti: at ſimul gloriæ Tuæ perennitati, quod minimè ſpectabas, conſuluiſti. Quod Ethnicos Illi Operarii Apoſtolici ad Catholi-

cam Fidem adducent, tot liberalitati Tuæ titulos, ac merita adjicient. Horum Evangelii Miniſtrorum manibûs, Gentes ſacro luſtrabis fonte; illorum docebis ore, illorum laboribûs perfrueris. Hæc Templa, quæ ſurgent vero dicata Numini, Te Conditorem; Hæc Delubra, quæ ſuperſtitioni eripientur, Te Everſorem loquentur. Hi pueri, qui Fidei rudimentîs imbuentur, Tibi vitam ſanctiorem acceptam ferent, Téque publicum Parentem experientur. Creſcent de Tuo, qui creſcent Eccleſiæ: ac Tuîs beneficiîs, ad augendam Sanctæ Matris Sobolem proficient: tantúmque omnes Uni Tibi; quantum egregiis illis Inſtitutoribus ſuis, ac Magiſtris, debebunt.

II. Providit in perpetuum Optimos Reip. Miniſtros.

Sed non ſatìs poſteritatis felicitati conſultum putavit, ſi optimas in poſterum leges earúmque propagatores decerneret; niſi etiam optimos Chriſtianæ Reipublicæ Adminiſtros in perpetuum provideret. Quod quidem quàm ſingularis Providentiæ conſiliô præſtiterit, mecum ipſi, Auditores, cognoſcite.

Conſuetudinem emendi quædam officia.

Quædam pretiô emebantur, quæ ad Principatum pertinent, Munera, atque ad ampliores Dignitates ſpem adeuntium fovebant. Morem iſtum invexerat ingens Ærarii difficultas, & ſapientis quædam ratio conſilii, id minimè iniquum exiſtimantis, quòd cùm honor ſplendidior multò, ac pretioſior ſit opibûs; iſtarum aliquid in commune conferret, qui ſupra communem hominum conditionem, aſſurgere honoribûs vellet: atque Ærarium Principis ſublevaret,

aret, qui à Dignitate Principis elevaretur. Il-
.id verò maximè cavebatur: ne ab ullo pretium
aperetur, niſi qui, vel ſine pretio, honoris;
uem petebat, dignus, & ad eum, quem ſpe-
abat, idoneus cenſeretur. Quare hujusmodi
ıitiis ad ampliſſimas poſtmodum provecti ſunt
.ignitates præclariſſimi Viri, qui mirum in mo-
.um Chriſtianam Rempublicam, Doctrinæ, Pru-
lentiæ, ac Sanctimoniæ ſplendoribûs illuſtra-
'ere.

Sed morem iſtum torvis, pravísque oculis ntuentes, Catholicæ Fidei hoſtes, in omnem :arpendi occaſionem intenti, opportunum cen- ıerunt conviciis locum: Adeò ut, quemadmo- lum ineptæ Antiquitatis temeritas, os ſuum in Cœlum attollens, monſtra Cœlo affigere, non lubitavit; haud ſecùs impiorum inſana temeri- as, os pariter ſuum in Eccleſıæ Cœlum attol- ens, avaritiæ, atque ambitûs monſtra eidem ap- ıingere, non vereretur. Verùm non ſecùs, ac Cœlum, ſecurum ſplendoris, ac pulchritudinis uæ, cæcam obtrectatorum audaciam, nunquam uîs puniendam fulminibûs, aut coercendam pu- avit; haud aliter iniquiſſimas in Eccleſiam Ca- :holicam voces, ab impiorum hominum teme- ·itate prolatas, nemo ſapiens non contemnen- las, ac ridendas arbitrabatur. Conviciis obnoxiam.

Illud (haud equidem inficiar) illud, inquam, ⁄idebatur incommodi; quòd periculum erat, ne nterdum æquè digni, quòd non æquè divites :ſſent, retardarentur: nec ſatìs liberum Principi :ſſet, inter æquales decernere, ubi, qui par Reip. incommodam.

erat

erat meritô, potior beneficiô duceretur. Deinde ignaræ plebi ſuſpicioſa, licèt immeritò, ea conſuetudo accidebat. Atqui è Republica eſſe cenſebatur, ſi qui muneribus præficiebantur, non ſolùm optimi eſſent, ſed & ab iis, qui regendi erant, optimi ſine ſuſpicione haberentur. Hinc priores Pontifices eum morem abolere exoptabant. Sed conſilii, vel novitate, vel magnitudine, vel reſtituendarum vi pecuniarum deterriti, irritô negotiô, deſiſtere cogebantur. Unus tandem ſapientiſſimè pariter, & conſtantiſſimè id præſtitit, INNOCENTIUS.

INNOCENTIUS abolet.

Qui Romæ ſtupor, cùm videret, unâ die, ſexcenta ſupra decies centena, & viginti ſex aureorum millia iis, qui ſolverant, reddi! Qui hominum ſenſus, cùm legem illam ferret INNOCENTIUS, quâ officiorum, ut ejus verbîs utar, *venalitatem* in perpetuum ſuppreſſit, abolevit, extinxit? *Mandantes* (Audite Sanctiſſimi Legislatoris verba ſapientiſſima) *mandantes*, *ut ejusmodi officia in poſterum viris, vitæ, & morum integritate præſtantibus, litterarum ſcientiâ præditis, rerùmque humanarum experientiâ inſignibus, ad majorem DEI Gloriam, Romanæ Curiæ decorem, necnon virtutis incitamentum, & præmium, gratìs, & nullo recepto pretio concedantur.* Ut omnes invicem gratulabantur, vel ab unâ hac Lege ſancitam in perpetuum Reipublicæ felicitatem! Cùm intelligerent omnes, Miniſtros optimos ejusdem Regimini præfuturos. Non enim niſi optimos ad eas dignitates promoveri

Ob id Sc. 1626000. reſtituit.

ne-

ιeceſſe eſt; ad quas Virtuti tantummodo, & neritis aditus patet.

Quin hac ipſa lege, non optimos tantùm ⁄Iiniſtros providiſti, Sanctiſſime Pontifex; ſed os etiam, qui Te ſequentur, Pontifices Maxinos, quos verè optimos fore intelligimus; cùm x optimis conſtet, & ab optimis eſſe eligenlos. Quamquam, ut optimos in perpetuum ſſe ſtatueret Summos Chriſtianæ Reipublicæ Moleratores; ſingulari, diviniſſimóque conſilio INJOCENTII PROVIDENTIA proſpexit. Illam, ιuam mente conceperat, animo infixerat, geſtîs xpreſſerat, Summi Pontificis verè optimi Ideam, ιe, ac ſua negligentis, ut Se totum, ſuáque ›mnia in publicam felicitatem impenderet: Hanc, ıquam, Ideam auguſtiſſimam, ac planè divinam erivare, atque infundere in Succeſſores Pontices voluit. Audite itaque, quid conſilii excoιitârit, ſuſceperit, atque compleverit. *Optimos Summos Pontifices.*

Communis ferè, aliquot jam ſæculîs traita, apud Summos Pontifices conſuetudo invaıerat, ex iis, qui ad Principatum pertinent, edditibus, atque muneribus partem aliquam, ſii ſanguinis affinitate conjunctis, erogandi. Quod uidem, & ad ſplendorem Principatûs pertinere, c conſanguineorum conditionem decere, inteerrimi, ſapientiſſimíque Pontifices non immerið arbitrabantur. Propiores præſertim, qui lonè præ cæteris eſſe ſolent, ac debent de Princiis, atque imperii felicitate ſolliciti, ùt in con- Conſuetudinem extollendi Nepotes

ſortium curarum, ità & in partem reddituum ſuſcipiebantur. Non ſecus ac Sol, Orbi univerſo illuſtrando, ac fovendo præfectus, Planetas ſuos in tanti muneris partem admittit: & quo propiores ſunt; eò majorem illis non lucem modò, ſed & calorem impertit.

Adhuc tamen INNOCENTII Providentia, non in ſui tantùm, ſed in ſubſequentium etiam ſæculorum felicitatem perpetuò vigilans, atque intenta, præſtantiorem multò, utiliorémque Reipublicæ morem Sibi, ac Succeſſoribus ſuis in perpetuum ſequendum, ſtatuendúmque decrevit. Tanti eſſe publicam felicitatem putavit; ut vel ipſius Principis, & conſanguineorum impendio ſanciri poſſet, ac mereretur. Nihil optabilius fore exiſtimavit, quàm ſi omnes, qui circa Principem ſunt, eodem animo, quo Princeps Ipſe, ſe, ac ſua publicæ utilitati devoverent. Igitur Sanctiſſimus Pontifex, qui legem putabat, optimum ſequi: ne quid unquam populis ſupereſſet optandum; abire in debitum voluit, quod vix eſſe poterat Votum. Legem tulit, qua illud ſummatim cavit: ne quid in poſterum Romani Pontifices conſanguineis ſuis, quòd Sui ſint, ex Ærario Principis, aut publicis muneribus tribuant, nihílque in illos impendant, niſi quod ſincerè probatis Ipſorum, non ſecùs ac cæterorum, meritis, ad exactiſſimam Juſtitiæ normam, ac Regulam debeatur. Et convocato purpuratorum Patrum Senatu, omnes, ac ſingulos eò adduxit; ut Sacramento ſe adſtringerent, legem iſtam, ubi ad ipſos pertinuerit, Se in perpetuum ſervaturos.

INNOCENTIUS moderatur.

Et

Et quidem, quod verbo ſpoponderant, re pſâ præſtari, Ipſe de Cœlo, ad felicitatis Tuæ cumulum, vides, Beatiſſime Pontifex. Ingens Succeſſorem Tuum numerus Conſanguineorum circumſtat, Quorum Virtutes, ac Dotes ità perſpectæ omnibus ſunt; ut omnium in Se admirationem, amorémque converterint: Adeò ut nemo ſit, qui non Illis parem conditioni fortunam precetur, ac voveat. Principis amorem præſertim ſibi peculiariter merentur, ac vendicant: cùm Omnibus una mens, unus animus ſit: Illius virtutes imitari; & qui propiores ſunt, hoc uno ex capite dignoſcantur, quòd Illum propiùs imitentur, ac referant. Quamobrem Illos ames, neceſſe eſt, CLEMENS, Pontifex Maxime. Atqui idipſum profitebare, cùm ſe Tibi inclinantem ſupremæ Dignitatis apicem, omni ope detrectare contenderes. Ut univerſum purpuratorum Patrum Senatum, in Te uno deligendo, unanimi conſenſu, obfirmatum, à ſuſcepto conſilio amoveres, inter alios, quos moviſti lapides, hoc etiam non ſemel objeceras: multos Tibi eſſe Conſanguineos, quos amabas.

Nunc verò amori Tuo nihil indulgendum, promiſſi memor, putas: atque Unus documento es; in eo, qui poſſit beneficia conferre, poſſe ab amore beneficia ſejungi; multúmque diſcriminis eſſe, inter velle bonum, & facere. Conſtanter ſtatuiſti, quod olim promiſeras, Princeps, implere. In Tui, ac Tuorum favorem, ea Tibi licere non putas; quæ in omnium fa-

vorem; Tibi licere, fatearis neceſſe eſt, Dignitatis Tuæ conſcius, ac Poteſtatis. Supremus Ipſe in Terris Legislator INNOCENTII legem revereris: Eidem Par dignitate Succeſſor obtemperas. Octavum jam annum Conſanguineos Tuos ſupra privatorum conditionem extulit Dignitas Tua: adhuc eos privatorum cenſus, atque inſignia circumſtant. Tuarum hactenus nonniſi curarum participes, vel in litterariâ palæſtrâ, vel in forenſi, vel etiam in bellicâ exerceri pateris, atque inſudare. Multarum vigiliarum, laborum, ac periculorum fructum eſſe jubes, quæ Illorum ſponte ſequi conditionem fas eſſet: atque ad ea gradatim aſcendere cogis, ad quæ ſtatim eos advolare, fortunâ Tuâ aſpirante, optabamus. Omnia cum Tuis, utì cum reliquis, Virtutis lance metiris. Unum intereſt, quòd Tuos diutiùs, ac ſeveriùs, an mereantur, probas: & per eum callem, qui unus, Te Principe, ad Dignitates ducit, ut Tui à Te alacriùs incitantur; ita tradiùs promoventur.

Illi interim amore tuo læti, gaudentésque, nihil niſi gaudium ex Principatu Tuo decerpere, moram iſtam tam æquo animo ferunt; ut difficile dictu ſit, utrùm majus cenſeri Virtutis miraculum debeat: Vel quòd Tuum Ipſe amorem, tantâ cum ſeveritate conjungis; vel quòd ſua Ipſi merita, tantâ cum Moderatione componunt. Quos eſſe arbitramur INNOCENTII ſenſus, Te, ac Tuos de Cœlo ſpectantis? Ut mirum in modum Tuo erga ſuam legem obſe-

quio

quio delectatur; ità à Te ſæculo Tuo, Tuóque ab exemplo confirmatam iu perpetuum ejusdem legis obſervantiam, lætatur.

Immutabiles omnino ſunt Divinæ Providentiæ leges: adeò ut iisdem ſemper motibûs Cœleſtes Orbes circumagi, iisdem circumſcribi finibûs maria, ac vel ab ipſa temporum inſtabilitate, ſuam perpetuò videamus ſtabilitatem, ordinémque ſervari. Hanc Tibi laudem mereris, Beatiſſime Pontifex. Qui Divinæ Providentiæ conſilia tam ſedulò imitari ſtuduiſti, dignus es, qui ejusdem pariter felicitatem conſequare. In perpetuum vigebunt ſanctiſſimæ Leges, quas ad perpetuam Catholici Orbis felicitatem, tam providè, ſapientérque ſanxiſti. Perpetuus illis erit honor, & cultus: Atque earum beneficiô Chriſtiana Reſpublica Miniſtrîs optimîs, Summîs Moderatoribûs Optimîs, ad felicitatis ſuæ perpetuitatem, fruetur.

Intelligat itaque Univerſa Poſteritas, quantum INNOCENTIO debeat, qui tam Divinam Providentiæ normam, ac Regiminis Ideam invenit, ſuísque Succeſſoribus imitandam propoſuit: Ut Divinæ quoammodo particeps Infinitatis, nihil Sibi, vel utilitatis, vel detrimenti ex Summi Pontificatûs adminiſtratione ſuſceperit: Divinæ veluti ſocius Immenſitatis, ità univerſis intenderit, ac ſi vacârit à ſingulis; atque ità pariter intenderit ſingulis, ac ſi vacârit ab univerſis: Divinæ denique veluti coævus Æternitati,

dum præſentibus intenderet, in futurum proſpexerit, & ſubſequentium ſæculorum felicitati providerit. Adeò ut abſolutiſſimam Divinæ Providentiæ Imaginem, in Summi Pontificatûs adminiſtratione exhibuerit: cùm peculiares ipſas Divinæ Providentiæ Dotes, peculiares Providentiæ Suæ laudes effecerit.

Dixi.

GREGORIUS XIII.
PONTIFEX MAXIMUS SÆCULORUM FELICITAS.
ORATIO FUNEBRIS ANNIVERSARIA.
Habita in Aula maxima Collegii Romani ANNO SÆCULARI MDCC.

INſtituerunt ſapienter Majores noſtri; ut GREGORIO XIII. ſolemne penderemus quotannis laudum vectigal, perpetuum grati animi monumentum, EMINENTISSIMI ECCLESIÆ PRINCIPES: Ut quando Pontifici, de Nobis optimè merito, pares referre grates non poſſumus; eo ſaltem quo poſſumus modo, & quamdiu poſſumus, referamus. Quòd ſi omnes in poſterum anni tributum hoc laudis perſolvere pontifici, vel de omni Poſteritate optimè merito debent; ſæcularis hic potiſſimùm annus, qui duorum tangit confinia ſæculorum,

lorum, exeuntis videlicet, ac ineuntis, præcipuo quodam jure, ſacer eſſe GREGORII laudibus debet. Quàm enim decet; ut in hoc Romano Lyceo, ubi, Tanti Principis beneficiô, bonîs erudiuntur artibûs, moribûs optimîs imbuuntur ſæcula, quàm, inquam decet; ut, cùm eadem incipiunt, aut deſinunt, ejus Nomen, laudésque prædicent, cujus Liberalitati, ac Magnificentiæ acceptum ferunt, quòd iîs erudiri, atque imbui poſſint? Aſſueſcant Sæcnla, dum velut è cunis prodeunt, balbutire, ùt poſſunt, GREGORII Nomen: jam tum incipiant, primulîs vocibûs optimum Parentem ſalutare: Cùm verò ad interitum vergunt; eam, qua frui licuit, felicitatem in Eum referant, qui non ſui tantùm ſæculi, ſed ſubſequentium omnium felicitati proſpexit: ut Sæculorum dici Felicitas jure poſſit.

Conſueveras olim, Roma, cùm Imperatores tuos, (quibus adulari, aut proderat ad felicitatem, aut oportebat ad ſalutem) celebrare præconio illuſtri, & præclaro inſignire cognomento velles; Conſueveras, inquam, illorum inſcribere Numiſmatis: Sæculi Felicitas. Moderatius quidem iſtud, quàm cùm eos in numerum Deorum tranſcriberes, diviníſque honoribus coleres, quos commune mortalibus fatum intra hominis conditionem incluſerat, vel communia ferè illis Principibus vitia infra hominis conditionem dejecerant. Fuerit illud adulantis delirium, vel quædam obſequii erga bonos Principes Intemperantia, quod amor virtutis, aut crudelitatis metus expreſſerit. Conſtat illud quidem certè, nullum

Prin-

Principi nomen aptius, nullum auguſtius inveniri poſſe, quàm ſi FELICITAS ſui SÆCULI appelletur. Re ipsâ enim hoc habent Principes commune cum DEO, quòd felicitatem hominibus impertiantur: quod cùm faciunt, Populorum Felicitas appellari meritò poſſunt. Verùm ne adulari ego ipſe videar: Magnificentiùs longè, quàm veriùs optimus quisque Imperator Sæculi dicebatur Felicitas, cujus Imperium & modicîs definitum Terræ limitibûs, & anguſtô temporis ſpatiô claudebatur. Nunc enimvero, quòd eos Divinitus ſortita es Principes, Roma, qui Terras, & Maria, Cœlúmque ipſum dominationis quadam amplitudine complectuntur, quíque ad eam nati ſunt felicitatem hominibus procurandam, quæ nullîs unquam definiri ſæculîs poteſt; Ii profectò, ſi Se tanti capaces Imperii, tantæque felicitatis opifices præbeant, digni ſunt, qui citra aſſentationem omnem, non unius tantùm ſæculi, ſed SÆCULORUM FELICITAS prædicentur.

Cognomentum hoc auguſtiſſimum, & planè Divinum peculiari quodam ſibi jure vendicat GREGORIUS BONCOMPAGNUS PONTIFEX MAXIMUS, ejus nuncupationis TERTIUS DECIMUS: qui eò ſemper omnem operam ſuam, ac ſtudium, cogitationésque omnes intendit, ut omne Felicitatis genus, omni Mortalium generi, omnibus in poſterum Sæculis compararet. Argumentum dicendi amplum, ùt videtis, dignum hoc tempore, dignum loco, dignum Româ, dignum GREGORIO: de quo niſi apud Sapien-

tes dicerem, verendum mihi eſſet, ne plus admirationis habiturum eſſet, quàm fidei. Sed & apud eos loquor, quibus exploratæ penitus ſunt res ab eo geſtæ immortales, ampliſſimæque: & in eo verſamur loco, in quo Parietes ipſi, Tanti Pontificis monumenta, Poſteritatis felicitati ſacra, diſertîs coloribûs exprimentes, locupletiſſimi aderunt Teſtes, quàm jure à Nobis SÆCULORUM FELICITAS appelletur.

PROPOSITIO.

QUàm felix eſt Populorum conditio, cùm ejuſmodi nacti ſunt Principem, qui certum id, ac propoſitum habeat, populíſque palàm denunciet, nec verbo tantùm, ſed re oſtendat, ad publicam Se felicitatem natum, ad id ſupra cæteros evectum, & in ſolio collocatum eſſe: non ſecùs ac ſidera, quæ ut Terris luceant, inſident Cœlo! Eo primùm die, quo GREGORIUM ad Orbis Catholici regimen omnia publicæ felicitatis delegerunt Vota, primam hanc, dignam Principe, dignam Pontifice, dignam GREGORIO vocem edidit: Se in omnibus aliud nihil, quàm felicitatem publicam ſpectaturum. O vocem beatiſſimam, quæ felicitatem Populis futuram nunciavit, futuri Principatûs ideam haud obſcurè adumbravit, & imaginem veriſſimam, Divinámque propoſuit! Dubitavit nemo de Felicitate illa, quam is promitteret Princeps, quem certò ſcirent, ea quæ diceret, velle; quæ vellet, poſſe. Immo verò præſentem illico felicitatem omnes invicem gratulabundi ſenſere. Incipit enim felix

lix eſſe, qui brevì ſe futurum putat. Nec verò mutuas Populorum gratulationes perturbare potuerunt, occurſantes ubique Terrarum calamitates innumeræ. Cùm intelligerent omnes, Magno Pontificis animo obices iſtos, non impedimentum ad maxima, quæ meditabatur, conſilia; ſed incitamentum eſſe allaturos: Et quò gravioribus cum difficultatibus confliṫandum foret, quò major vis malorum urgeret; eò majorem Tanti Viri laudibus, virtutibúsque materiem præberi, ampliorémque ſeſe aperire campum, ad uberiorem bonorum ſegetem colligendam. Et ſanè quoties illorum caliginem temporum cum ea comparo ſerenitate, ac luce, quæ GREGORIO imperante, Orbi Terrarum affulſit; toties ea ſubit animum cogitatio: Arcanâ quadam deſtinatione Superûm, idcirco tunc temporis ademptam veluti felicitatem; ut eam GREGORIUS, ingenti cum fœnore, omnibus in poſterum ſæculis redintegraret. Quod quidem ut liquidò conſtet; revocate in animum, Auditores; Duplex eſſe Felicitatis genus. Alteram Civilem dixerim, & Humanam; Sacram alteram, atque Divinam. Utramque GREGORIUS, toto penè terrarum Orbe proſtratam erexit, erectam amplificavit, amplificatam firmavit. *DIVISIO.*

Et primò quidem Civilem Felicitatem tribûs confici exiſtimo: Pacis Tranquillitate, Opulentiâ Civium, Bonarum Artium cultu. Hæc enim ubi unà conſenſerint, ibi exiſtit otium cum dignitate, quo nihil unquam felicius Reipublicæ ne fingi quidem à ſapientibus potuit.

I. ORATIONIS PARS. Civilis felicitas tribûs conſtat.

 Ti-

1. *Pacis Tranquillitate,* Tibi gratulor, Feliciſſime Pontifex (præſentem enim alloqui videor, qui omnium præſens erit memoriæ ſæculorum) Tibi, inquam, gratulor, quòd incideris in plena calamitatibûs tempora: Ut indè innoteſceret magìs Tuæ Virtutis amplitudo, noſtræ Felicitatis cura. Circumſpice Orbem, tuo ſubjectum imperio: Occurret ubique vel amiſſæ deſiderium, vel amittendæ metus felicitatis. Quid, quòd ne ipſam quidem usquam reperies umbram felicitatis, & initium? Cùm enim Tranquillitas reliquorum ſit creatrix, & nutrix bonorum; omnia cernes ubique Bellorum, ſeditionúmque, vel tumultibûs, vel ſuſpicionibûs perturbata. *Quam ubique perturbatam,* Aſpice Hiſpaniam Belgicîs turbîs incertam; Luſitaniam clade Principis inflammatam; Poloniam de novo Rege ſollicitam, & in partes Religionis causâ diſtractam. Aſpice Angliam, ob Reginæ ſcelus, in bonos furentem; Germaniam novîs in diès tumultibûs, acribúsque Hæreticorum odiis convulſam; Galliam diſcordem, & utrique pariter timentem, Regno, & Religioni. Ipſam denique aſpice Religionis ſedem, Italiam, quà Principum factionibûs, quà ſuſpicionibûs, nec Sibi ſatìs, nec Romano Pontifici fidentem. O temporum perturbationem triſtiſſimam! Quis in his diſſidiis, erroribus, miſeriis aliquem felicitati revocandæ locum eſſe putet? Quem non oppreſſiſſet hæc rerum moles, quæ GREGORII animum, omnibus difficultatibûs celſiorem erexit?

Gregorius *compoſuit* Tam infelicium temporum conditionem ſibi GREGORIUS felicitati vertit: quòd indè Popu-

pulos facere feliciores poſſet, veteris comparatione calamitatis. In ſpem itaque præſentioris felicitatis aſſurgens, quod voce illa, divino planè inſtinctu prolatâ, ſpoponderat, omnes eò curas, cogitationéſque convertit, ut Orbi Catholico Tranquillitatem ubique tutiſſimam compararet. Jam Oratoribûs ſapientiſſimîs ad Principes miſsîs, jam plenis ſapientiâ, & benevolentiâ litteris; modò Authoritate, modò conſilio uſus, tot ubique Terrarum perturbationes compoſuit tandem. Immoverò compoſuit ſtatim. Statim Melitenſium Equitum acies, fraterna mox ruituras in vulnera, ad Pacis fœdera revocavit. Statim civilia Ligurum incendia, nec ſuîs obruenda fluctibûs, Pacis aurâ reſtinxit. Statim Polonum cum Sveco, cum Moſco Germanum, datîs in fœdera dextrîs, conciliavit. Statim . . . Sed quid in immenſum excurro per ſingula? Statim omnes armorum motus, furoréſque compeſcuit, omniúmque animos ad publicam tranquillitatem inflexit. *celeriter.*

Quid hìc priùs, GREGORI, quid in Te potiſſimùm mirer? Eámne Divinam planè Sapientiam, quæ involutas adeò rerum ambages explicavit; quæ tot Principum animos ad concordiam inclinavit, è bello ad pacem, è tumultu ad otium traduxit? An celeritatem, qua tot procellas ità repentè ſedâſti; ut improviſa quies memoriam priſtinæ tempeſtatis propè obliteraret? Illámne potiùs mirer amplitudinem mentis, quæ res innumeras, graviſſimáſque complexa, non modò nullîs premi anguſtiîs potuit; ſed ne oc- *ſapienter.*

cupari quidem: Adeò, ut, cùm de Orbis univerſi tranquillitate cogitares, nihil de mentis tranquillitate, ac pace deperderes; privatorum interea cauſis, atque emolumentis incumberes; & qui tantus in maximis eras, totus eſſe in minimis videreris? Immoverò perinde ac ſi tantæ magnitudinem mentis jam non caperet Orbis Terrarum; alios ſibi quærens Orbes, in Cœlum usque ſe contulit: & exortam ibi quandam veluti ſeditionem aſtrorum, & perturbationem temporum ſtabili lege compoſuit.

Kalendarium à Gregorio reformatum.

Macte hîs animîs, GREGORI, & quam cœpiſti mortalibus parere, felicitatem abſolve. Magnum eſt, ac Divinum, quòd Tranquillitatem Orbi Catholico comparaveris: quòd Cœlo, & Sæculis ſuam etiam tranquillitatem, & ordinem reſtitueris. Sed non adhuc factum eſt ſatìs Populorum votis, Sæculorum Felicitati, Tuæque vel Virtuti, vel gloriæ. Partô feliciter otiô, nunc Tibi de Dignitate ipſa cogitandum eſt: Augendæ opes: ſublevandæ Pauperum calamitates: conſulendum Reipublicæ commodis: Revocandus Bonarum Artium cultus; ut Orbis Terrarum eâ, cujus Author es, tranquillitate honeſtè frui, ac ſuaviter poſſit.

2. Opulentiâ Civium, cui Gregorius *conſuluit: Beneficentiâ.*

Non meas, non Populorum preces expectat ejus Liberalitas Principis, quæ omnium prævertit vota. Vix electum Pontificem novimus, ſtatim Beneficentiſſimum, ac penè prodigum ſenſimus. Eâ ipſa die triginta aureorum millia diſtribui in Pauperes juſſit: Venturæne dixerim ſemina, an præſentis fructus felicitatis? Nefas

fas duxit, priùs Principem, quàm liberalem deprehendi; & felicitatem priùs ſpondere, quàmdare. Pulcrum eſt, ac Tuum, GREGORI, quòd Principatûs initiô, non modò à Populo tributa non exigis, ſed ipſe Populo liberaliter donas. Pulchrius tamen, quòd morem iſtum conſtanter ſequutus, perpetuo largitionum uſu, Liberalitatem Principis Pauperibus quodammodo feceris vectigalem. Hæc enim eſt Beneficiorum conditio: ut vectigalium more excipiantur, cùm ſtatîs temporibûs conferuntur. Aliorum hoc Principum fuerit, aliena munera in tributa convertere. Sua GREGORIUS munera referri in rationes Pauperum juſſit; ut tributorum in morem Pauperibus penderentur. Et quidem quàm digna, quæ ſolvantur à Principe Tributa: Vicies centena, & quadringenta aureorum millia in Pauperes erogata! Liberalitatem iſtam immortalitati conſecraturus Senatus Romanus, marmoreum in Capitolio GREGORIO ſimulacrum erexit, hâc inſcriptum Epigraphe: OB SINGULARI BENEFICENTIA IN EGENOS DISTRIBUTUM SESTERTIUM OCTINGENTIES.

In Pauperes, quibus distribuit 2400000. aureorum.

Bene eſt, Roma, quòd Jovis occupat in Capitolio locum Liberaliſſimus Princeps, quem meliùs Antiquitas appellâſſet Jovem. Olim Jovis appellationem, & exiſtimationem Divinitatis mortali fecerat, juvare, & prodeſſe mortalibus: Quòd nihil tam Divinum putaretur; quàm beneficia hominibus elargiri. An non potiori jure apud antiquos illos Divinitatis diſpenſatores prodigos, parem feciſſet GREGORIO exiſtimationem, ac nomen, addita ſtudio adjuvandi mortales,

tales, præcipua ſublevandi pauperes cura? Nullum enim Beneficentiæ genus Divinius, quàm quod nullâ ſpe redimendi, in egenos impenditur. Et ſanè quàm accuratè, ac ſollicitè occurrere calamitatibus pauperum ſtuduit? Xenodochia frequenter inviſere, ac ditare: Dotem Virginibus, Peregrinis alimenta largiri: perenni quodam congiario pauperes recreare. Quid etiam, quòd ſæpe Munificentiam ſuam per Urbem circumferens, ſuîs Ipſe manibûs, denſatis pauperum gregibus, ſtipem multiplicem ſingulis largiebatur?

Sæpe ſuìs Ipſe manibùs:

Quale ſpectaculum, Roma, cùm Principem tuum, Moderatorem Orbis Terrarum, immiſtum cerneres pauperum turbæ, occurſantis Populi impetu huc, illuc abreptum, nequidquam Prætoriana obluctante Cuſtodia: Dum interim mitiſſimus Princeps vim populi pati gauderet; quam oblitus Pontificiæ dignitatis amor, & blandè protervus inferret! O novum, ac triumphale ſpectaculum, ubi Liberalitas Principis de Suâ ipſius Majeſtate triumphat! Quamvìs nihil hoc facto Tanti Principis Majeſtati detractum, quæ ad ſummum Dignitatis, Virtutis, Gloriæque faſtigium evecta, hoc uno tandem augeri poterat modo: ſi ſe ipſam demitteret, & ad aliena incommoda ſublevanda deprimeret. Dei planè mos eſt, ut liberalitatem exerceat, ſuam quodammodo negligere Majeſtatem.

In omnes: Operibus Magnificentiæ,

Sed parùm adhuc iſta ſunt Munificentiæ Tuæ, quæ omni beneficiorum genere, omne mortalium genus, omniáque in poſterum ſæcula complecti debet. Quod enim unquam non ad uti-

lita-

litatem tantùm, ſed ad dignitatem Reipublicæ exoptari commodum potuit, quod non illico munificentiſſimus Princeps magnifico ſumptu paraverit? Quid memorem additas Vaticanis Ædibus moles, vibratas ſalientibus aquas, ſuſpenſos canalibus Fontes, deciduos è fontibus Fluvios, junctum pontibus Tyberim, ſtratas in ſalebroſo, & prærupto ſolo Vias, reſtituta Templa erecta Cœnobia, ornata Sacella, impoſita Quirini collibus Pontificii adyti veneranda Sacraria, Horrea propulſandæ penuriæ ad Eſquilias collocata? Hæc, aliáque innumera, tot locîs diffuſa, Pontificiæ Beneficentiæ Monumenta ingentis illius animi imaginem præferunt, qui ad omnia humana, vel ornamenta, vel commoda paratum ſemper, accinctúmque ſe præbuit. Eam enim Magnificentiam, ac ſtabilitatem oſtentant; ut ſatìs intuentibus conſtet, æternitati ſacra, æternitatem eſſe æquatura. *Immortalibus.* Nullum ergo ſæculum, Pontifex optime, expers erit Liberalitatis Tuæ: ùt nullum fuit hominum genus, nulla tam remota, ac diſſita Natio, ad quam non aliqua Tuæ liberalitatis portio pervenerit. Non enim unius Italiæ, aut Europæ finibûs claudi ſe paſſa eſt Liberalitas Tua, ſed more Solis, omnia perluſtrantis, ditantíſque, Aſiam, Africam, Americanóſque tractus beneficiîs implevit.

Divinam hanc Beneficentiam Tuam non audientes modò, & legentes, ſed ſuiſmet oculis intuentes Poſteri, quod nos ipſi facimus, incredibili quodam erga Te amore, & admiratione rapientur. Sed quanto ſtupore perculſos vi-

dere videor, cùm intelligent, quod omnibus dediſti, nemini ereptum? Conſtat enim illud certiſſimum, nullum à GREGORIO impoſitum Populis vectigal, plurima verò, & magni proventûs remiſſa: neque ullum paſſus eſt Populi onus, niſi quod ad publicam felicitatem ſpectans, non inter onera eſſet, ſed inter munera computandum. Utrumque Liberalitatis Tuæ: Vel quòd oneroſa Populo Tributa diſſolveris; vel quòd aliqua eſſe permiſeris, ad penſitantes ipſos fœnore multiplici reverſura. Omnibûs ergo locupletatîs, unus pauperior factus eſt Princeps. At ne Ipſe quidem. Non eſt exhauſta, non imminuta opibûs ejus Liberalitas Principis, quæ reliquos omnes ditavit. Immoverò Ærarium ipſum Pontificium plurimo alieno ære liberavit: & quod mirum eſt magìs, annuo inſuper centum millium aureorum redditu auxit.

Ærarium ipſum ditavit

Hærebunt ad hæc admirabundi invicem Poſteri, rogantes mutuò: Quî fieri tandem potuerit; ut tot tantíſque opibûs in omnium utilitatem profusîs, remiſsîs Populo vectigalium proventibûs, adhuc tamen Ærarium ditaveris: Cùm reliqui Principes, etſi multa à Populo exigant, pauca diſtribuant, deeſſe tamen ſibi plurima ſentiant? Intelligant tamen, vertendum id miraculo ſapientiæ, & Frugalitatis Tuæ. Sapientiæ quidem, quæ ferrifodinîs inventîs, abſterſis exſiccatíſque Paludibus, aliíſque id genus artibus, naturam ipſam ſibi vectigal m fecit: Illi penſanda impoſuit Tributa Populorum, & diſtribuenda ſæculis dona. Nec dictu abſonum puto, Na-

ſuâ induſtriâ,

tu-

turam ipſam rerum, in certamen veluti Liberalitatis adductam, quas gremio condit, divitias ſponte ſuâ largiſſimè profudiſſe, impleviſſe agros ubertate multiplici: ut tantæ Liberalitatis mateteriem ſufficeret; & diſpenſanda mortalibus, ſæculíſque omnibus munera GREGORIO Parenti optimo ſuppeditaret.

Tribuendum præterea Frugalitati Tuæ, GREGORI, quæ omnem luxûs materiem, quæ infinita propemodum ſolet eſſe Principibus, in Liberalitatis materiem convertit. Sed non ingens tantùm Liberalitatis fructus in mortales omnes ex hac Parſimoniâ profluxit. Frugalitate etiam iſtâ impoſitus eſt alienis cupiditatibus pudor: pulſa indigentia, quam immodica cupiditas parit. Cùm enim ad mores Principis componamur omnes; quis auderet remotorum littorum piſces, peregrini aëris volucres, alieni temporis flores optare; cùm videret Principem ſuum, Terrarum, hominúmque Dominum, parcè contentéque viventem, modico, & vulgari cibo jejunia longa ſolantem?

& Frugalitate, cujus exemplo omniū cupiditates imminuit,

Immodicîs itaque cupiditatibûs demptîs feciſti Poſteris dubitandi locum: Téne liberalem magìs Liberalitate ipſa; an Frugalitate præſtiteris. Enimvero haud ſatìs ſcio, magíſne ille divites faciat, qui opes cupientibus donat, an qui cupiditates ipſas imminuit. Cùm enim opes, non ſecùs ac addita igni materies, cupiditatis immodicæ flammas non extinguant, ſed augeant: quò plures opes ſuppedites; eò cupidiores interdum, ac miſeriores facis: plura ſufficiens

ac proinde omnes ditavit.

irritamenta cupiditatis, & incrementa indigentiæ. Ubi verò modum cupiditatibus ponas, ſubtractâ indigentiæ causâ, eò divites magìs, quò minùs cupidos facis. Utcumque res habeat, ſapienter, ac liberaliter, Munificentiſſime Pontifex, utroque humanæ Reipublicæ à Te conſultum eſt modo, vel Beneficentiâ, vel Parſimoniâ tuâ. Altera opes mortalium auxit: Altera cupiditates compreſſit: Utraque divites fecit.

3. Bonarum Artium cultu, Perge, quæ reliqua publicæ Felicitatis pars eſt, Bonas Artes, ac Diſciplinas erigere jacentes, earúmque dignitatem, & cultum augere: Quid enim eſt ignava, & opulenta Tranquillitas, niſi plurimorum illicium, & lenocinium vitiorum? *cui promovendo* GREGORIUS *erexit: Collegium Romanum.* At quo tandem in loco iſta commemoro? Nempe in hoc Romano Lyceo, quod meritò Regiam dixerim GREGORII Beneficentiâ Bonarum Artium perpetuitati, ac dignitati conſtructam. Vagabantur paſſim incertîs ſedibûs præſtantiſſimæ Artes: Nusquam ferè domicilium ſtabile, ac certum habebant. Cùm enim ſuapte naturâ, & ingeniô ſtudioſæ ſint Pacis, & Tranquillitatis ſociæ; quo tandem in loco ſibi ſtabilem ſedem deligerent, in ea perturbatione temporum, cùm ubique Tranquillitas domicilium haberet in fuga?

Sapiens hoc Tuum conſilium GREGORI, quòd Orbis Catholici Tranquillitate compoſitâ, præclaris Artibus, quæ Pacis ornamenta ſunt, ac præſidia, in hac Urbe Urbium Reginâ, non ſtabilem modò, ſed perpetuam ſedem, & quoddam velut imperium decernis. Bene eſt, quòd

Ma-

Magnificentiam animi Tui, non ùt Imperatores olim, ad Amphiteatra crudelitati dicata convertis, non ad Thermas, caſtra luxuriæ, ſed ad Lycea ſapientiæ auguſtiſſima, & Bonis artibus ſacra. Ut ſpiritum, ſanguinem, & Patriam recepere ſtatim Artes optimæ, ubi ſenſere, redditas ſibi in hac Urbe Dominâ Gentium Athenas ſuas! Abundè quidem ad earum felicitatem ſanciendam, amplificandam latiſſimè dignitatem, & cultum. Hìc enim præſtantiſſimîs diſciplinîs imbuitur ex omnibus ferè Nationibus delecta Juventus, reditura ad regiones ſuas, ditata eruditione multiplici, atque aliis impertitura eas doctrinarum opes, quas ſibi in hoc ipſo loco, velut è quadam fodina ſapientiæ comparavit.

Sed nihil unquam ſatìs GREGORIO fuit, cùm eſſet aliquid amplius. Quid enim tam grande? quid tam ſumptuoſum, atque magnificum ad augendas, vel ornandas, vel etiam firmandas, ac ſtabiliendas præclariſſimas Artes excogitari opportunum potuit, quod tanti Pontificis providentiam effugerit, Liberalitatem fatigaverit, vicerit Magnificentiam? Occurrunt hìc ſtatim Typographiæ ampliſſimæ, quas in ſubſidium Litteratorum inſtruxit. Occurrunt innumeræ, celeberrimæque Academiæ, quas vel primò erexit, vel ſuſtinuit labentes, vel inopes locupletavit. Sed hunc ſibi præcipuè vendicant Orationis locum immortalia Gregorianæ Beneficentiæ Monumenta, quæ in hujus Aulæ coronidem ſuîs diſtributa coloribûs, veſtros invitant oculos, Auditores, meámque incuſare vi- *Typographias.* *Academias.*

Seminaria. dentur in dicendo moram: Tot nimirum Seminaria, GREGORII manu ubique Terrarum ſata.

Roma. Et primò quidem Collegia tam multa, quæ hac ipsâ in Urbe non erexit modò, ſed aluit, & proventibûs annuîs locupletavit: Ut cùm Nationes exteræ, ad hauriendas liberales Artes, Romam confluerent, quò libentiùs facerent, non Præceptores tantùm Romæ invenirent, ſed Parentes, Domum, & Patriam ſuam. Veſtram hìc Patriam Germani habetis, & Ungari; Veſtram, Angli; Veſtram, Græci; Maronitæ, veſtram. Vos, quotquot Romam confluitis, Bonæ Artes excipiunt, ùt Cives; Vos Pontificiîs proventibûs alunt; Vos ad honores, ac dignitates promovent; Vos denique diſciplinîs optimîs imbuunt, ut eas ipſas in Regionibus veſtris aliquando reduces diſpergatis.

& ubique Terrarum. Quid etiam, quòd Romam quodammodo per univerſum Orbem circumferens, ubique Collegia poſuit, quorum Catalogum texere ipſa prohibet multitudo: Quamvìs enim ſupra reliquorum hominum conditionem elatus, nunquam tamen ſe hominem eſſe, ac mortalem oblitus; gnarúſque propterea felicitatem illam, quam Orbi Catholico procreare contenderat, perpetuò ſe tueri non poſſe; modum invenit, quo vel abſens in poſterum tutaretur. Ubique Terrarum Seminaria poſuit, quæ in ſpem Orbis Catholici alerent Principes optimos, Sanctiſſimos Præſules, Viróſque ſapientes: Qui, GREGORII Beneficentiâ, & moribus innutriti, futuri aliquando eſſent publicæ Tranquillitatis Præſidia, calamita-

tum

tum Vindices, Bonarum Artium Auctores, Univerſæ denique Patroni felicitatis.

Quòd ſi qui Populorum Felicitati proſpicit, jure optimo dici Populorum Felicitas debet; An non Sæculorum Felicitas is appellandus eſt Princeps, qui Orbis univerſi, & ſubſequentium omnium Sæculorum Felicitati proſpexit?

II. ORATIONIS PARS. Superna Felicitas, præcipuus GREGORII *Scopus, Duobûs conficitur:*

Quid verò, Auditores, quòd Civilis iſta Felicitas, quæ poſtremum eſt vulgò Populorum Votum, optimorum etiam Principum meta, initium dumtaxat, ac fundamentum eſt, ac primus veluti gradus excelſioris longè, ac Divinioris Felicitatis, quam Sanctiſſimus Pontifex Orbi Univerſo, Sæculíſque omnibus moliri ſemper, atque impenſiſſimè ſtuduit? Illius nimirum, quæ in veræ Religionis cultu, & Diviniſſimarum virtutum ſtudio ſita eſt? Quæ duo ad immortalem Cœleſtis Patriæ Felicitatem ita nos habiles, & comparatos efficiunt; ut eam ipſam ſpe quadam certâ prævertere, ac prælibare contingat. Huc enim ſemper toto pondere conſiliorum, totóque niſu mentis incubuit Sànctiſſimus Pontifex: ut Divinam hanc felicitatem, quæ ſupernæ quædam imago eſt, ac feſtinata veluti prælibatio Felicitatis, omni mortalium generi, omnibúsque in poſterum ſæculis compararet. Quorſum enim putatis tot artibûs partam Tranquillitatem Orbis Catholici; niſi ut conſociata fœdere Catholicorum Principum arma, omnia in Romanæ Fidei hoſtes converteret, iíſque demum ſubactîs, in Orbem univerſum inveheret veræ Religionis cultum? Quorſum tot opes, ac munera in omne

mor-

mortalium genus ab Ejus Liberalitate profuſa arbitramini; niſi ut occupatos beneficiîs animos ad morum integritatem, & ſanctimoniam volentes impelleret, & ad Diviniſſimarum Virtutum ſtudia inflammaret? Quorſum denique tot ubique Terrarum Bonis Artibus exſtructa Domicilia; niſi ut Divinæ hujus Felicitatis perpetuitati conſuleret, ubique poſitîs Romanæ Fidei caſtrîs, ubi totidem, ut ità dicam, ſacri milites, Gregoriano ære conducti, ſanctioris militiæ Tyrocinia ponerent, ad tuenda perpetuò, & augenda veræ Religionis jura?

1. Veræ Religionis cultu.

Hìc verò quàm ingens mihi ſe aperit dicendi campus, ſi anguſtiæ temporis ferrent? Quàm enim Orationem expoſcerent, acciſæ tot Hæreticorum vires; tot Nationes, ad veræ cultum Religionis traductæ; tot Belli apparatus, ac ſtudia, in ſpem Orbis univerſi ad Fidem Catholicam redigendi?

Gregorii zelus in Religione tuenda adverſùs Hæreſes.

Quàm eſſet dulce, quàm copioſum referre, qua Sapientiâ, & Virtute Ugonotorum vires infregerit, Truxeſium Coloniâ exturbaverit, Lutherum in Germania vexaverit, in Gallia penè Calvinum exſtinxerit, è Belgio Bajum ejecerit, Dioſcorum denique, cum Neſtorio, toto Oriente depulſos, ac perditos exterminârit? Immenſum eſſet Svecum, Danum, Moſchum, Bungos, Thraces, Braſiles, Æthiopes, Indos, Perſas, Japones, aliáſque Nationes, Inſuláſque oratione percurrere, quas toto diviſas Oceano, cu-

râ

râ tamen Pontificis, & Parentis Charitate complexus, vel Fidei mancipatas, deditas Tibi, Roma, fecit; vel Pontificiæ Majeſtatis veneratione perculſas inſpexit.

Incredibile denique, quo labore, & conſtantia Catholicos Principes ſtimulaverit, ut junctis viribus, ſacro bello Othomanicum nomen delerent; ob id Pontificiîs ferè opibûs claſſes ornaverit, Hiſpanico, Thyrrenóque mari commiſſas, in Thraciam alteras trecentîs triremibûs, & ſeptuaginta militum millibûs inſtructas; alteras in rebellis Angliæ littora, non minori virium apparatu munitas. Atque utinam ingentibus Votis pares habuiſſet Catholicos Principes, nulliúsque deſidiâ peccatum eſſet! Vidiſſet Feliciſſimus Pontifex obſequentem Catholicæ Fidei Orbem univerſum, & quod unicè optabat, Divinæ participem Felicitatis. Sed quamvìs eventus minùs conſiliis reſponderit; nullâ tamen diminutus eſt parte Pontificiæ Magnanimitatis ſplendor: acceſſit verò Conſtantiæ laus, quæ locô Victoriæ ſtetit. *& propagandâ toto Orbe Terrarum.*

Quod verò ad alteram ſpectat Divinæ hujus Felicitatis partem, Diviniſſimarum videlicet amorem virtutum, & cultum, quàm multa mihi curſim dicenda ſunt, quæ integram ſibi laudationem, vel ſingula vendicarent? Incredibilis nempe Vigilantia Paſtoris, qua non Juventutis modò, ſed omnium ætatum moribus, ad omnem virtutem formandis, ità ſemper incubuit; ut *2. Divinarum Virtutum ſtudiô.*

cui proſpexit Paſtoris Vigilantiâ. Draconem, vigilantiæ ſymbolum, Boncompagnæ Familiæ gentilitium ſtemma contigiſſe Divinitus putem, ad GREGORII Vigilantiam, vel promittendam, vel adumbrandam. Mira illa in præcavendis, puniendíſque criminibus admiſta Clementiæ Severitas, Severitati Clementia: Adeò ut quos clam corripiebat, diſſimularet palàm; & quos publicè puniens inſequebatur ſuppliciîs, privatim parcens commiſeratione, & lacrymis proſequeretur; amarétque miſeros, quos ſceleſtos odiſſe cogebatur. Quo quidem temperamento virtutum præcavit Bonis, ne mali fierent; Malis, ut mali eſſe deſinerent. Verebantur ſcilicet Boni Juſtitiam lædere, amore Clementiæ; Mali, Clementiâ abuti, timore Juſtitiæ. *Clementiâ Principis, Judicis Severitate,*

Suô exemplô. Sed ad hanc Felicitatis partem mortalibus conciliandam, optimô uſus conſiliô, omnes in Se uno complexus eſt maximas, divináſque Virtutes. Cùm enim Summus Pontifex in ſupremo rerum humanarum apice poſitus ſit; ut Orbi univerſo doctrinæ luce, & ſanctimoniæ exemplo præfulgeat; ad Eum omnium mortalium diriguntur obtutus: Omnes imitari deſiderant, quem mirantur: atque ad ejus normam ſuos mores conformando; ad ejus ſimilitudinem imitatione aſſurgere exoptant. Omnes ergo homines optimos, vel ut optimi fieri poſſent, GREGORIUS fecit, cùm Se optimum omnibus præbuit omnium Virtutum Exemplar.

Quàm feliciter denique per Sacerdotes, ſuîs ſumptibûs, ſuîs conſiliîs, operâ ſuâ inſtitutos, formatos, ac formandos in poſterum Divinæ hujus Felicitatis perpetuitati proſpexerit, teſtantur ſatìs tam multi, qui vel profuſo ſanguine Religionem Catholicam fortiſſimi Martyres irrigârunt; vel ſapientiſſimi, ac vigilantiſſimi Præſules, Romanam Fidem in Germaniâ præſertim, atque Britanniâ periclitantem, adversùs hæreſes tutati ſunt; vel Purpurati ampliſſimi, Romanæ Sedis dignitatem, ac decus ornârunt; vel etiam Pontifices Maximi, Sanctiſſimis legibûs Religionis cultum & morum Sanctitatem auxerunt. Adeò ut, quoties profluentes ab hiſce Gregorianis ſapientiæ, virtutíſque Seminariis Catholicæ Fidei proventus mecum ipſe recolo; toties in hanc ſpem aſſurgat animus: fore aliquando, ut GREGORII vota, ac ſtudia, quibus veræ Religionis cultum, & ſanctitatem morum invehere in univerſum Orbem contendit, per Alumnos ſuos, ab illâ Superûm, ubi jam quieſcit, Arce videat feliciter impleta.

3. Utriusque perpetuitati proſpexit.

Quid ergo reliquum fecit Sanctiſſimus Pontifex, ut omne Felicitatis genus, vel univerſis Mortalibus pareret, vel Sæculis omnibus confirmaret? Quanto itaque jure appellari à Nobis SÆCULORUM FELICITAS debet, & ſi quid ſpecioſius, ſi quid Divinius in Mortalem cadere DEO ſimillimum poteſt.

Reliquum eſt, ut ſuam Felicitatem Sæcula GREGORIO acceptam ferant: hoc in initio,

hoc in decurſu, hoc in ipſo interitu profiteantur: & quas ipſa per ſeſe ſatis perſolvere grates non poſſunt, ſuo etiam nomine, ſubſequentibus Sæculis perſolvendas committant. Fecit Sæculum iſtud, facient ſubſecutura omnia: & in hoc ipſo loco facient, quem Tanti Pontificis Beneficentia Æternitati ſacrum voluit; & Societas noſtra, tot obſtricta memoriâ beneficiorum, immortalibus Tanti Pontificis laudibus ſacrum perpetuò fore decrevit. Dixi.

LU-

LUDOVICI XIV.
REGIS CHRISTIANISSIMI
ORATIO FUNEBRIS,
Habita Romæ in Lateranenſi Baſilica
ANNO MDCCXVI.

Fuit Magnus ſecundùm nomen ſuum. Eccl. 48.

QUem exſtinctum lugetis EMINENTISSIMI ECCLESIÆ PRINCIPES, PRÆSULES ILLUSTRISSIMI, AC REVERENDISSIMI DOMINI, Cui religiosè adeò, ac ſplendidè, ùt Vos atque Illum decet, juſta perſolvitis, Cui magnificum hoc erexiſtis doloris, obſequii, & grati animi Monumentum, Eum Ipſum immortali fletu luget Gallia, luget Religio, luget Orbis terrarum univerſus: Gallia, quòd Regem Magnum amiſerit; Religio, quòd Magnum Vindicem; Orbis terrarum, quòd Magnum Heroem: LUDOVICUM videlicet Quartum decimum, Chriſtianiſſimum Regem, cognomento

MAGNUM, & undecumque Magnum, ſecundùm Nomen ſuum. Æquavit enimvero undequaque amplitudinem, Majeſtatémque Nominis LUDOVICUS, Animo, Imperio, Religione: Animo proſperis æquè, ac adverſis infracto; Imperio, per omnia Pacis, Bellíque ornamenta diutiſſimè geſto; Religione, ab erroribus, ac vitiis acerrimè defensâ, & magnîs impensîs, & curîs ſtudioſiſſimè propagatâ. En vobis, Auditores, tria veluti Simulacra, quæ totum ſpirant LUDOVICUM MAGNUM; MAGNUM, inquam, HEROEM, REGEM, VINDICEM RELIGIONIS. Tria hæc ubi ſummatim perſtrinxerim, peroravero.

PROPOSITIO, ac DIVISIO.

I. ORATIONIS PARS. LUDOVICUS *Heros Magnus in utraque fortuna.*

AC primò quidem, Magnus ille procul dubio cenſendus eſt Heros, & illuſtri hoc Titulo, aſſenſu omnium, & prædicatione decorandus; qui utramque Fortunam, velut è loco editiore deſpiciat; utrâque Altior, utrâque Major: qui neque à ſecunda efferatur, neque frangatur adversâ; in altera Moderatus; in altera Fortis; utrimque Magnus. Habetis, Auditores, paucis expreſſam imaginem LUDOVICI MAGNI; qui in cumulatiſſima felicitate, Moderationem; in graviſſimis infortuniis, Conſtantiam HEROE MAXIMO dignam præ Se tulit.

In proſpera Moderatus.

Res proſperæ. LUDOVICI MAGNI *Felicitas;*

Quis illo felicior, qui diu ſterili Thoro, non ſine præſenti Numinis Providentia donatus Terris, atque in ſinu felicitatis exceptus, incredibili gaudio, jamdudum anxia, atque ſollicita Gallo-

rum

rum vota cumulavit? Magni Regis Filius, Regni *In Pace,* florentiſſimi Hæres, iis illico corporis, animíque Dotibus inſtructus apparuit, quæ Regem è Cœlo delapſum, ac divinitus inſtitutum ſpirarent, atque omnium in ſe amorem, venerationem, admirationémque converterent. Quinquennis Puer, Rex inauguratus, regia omnia præ Se tulit præter ætatem, cujus acceſſu eâ felicitate Regnum ampliſſimum, tam diuturno annorum, geſtorúmque curriculo adminiſtravit; ut non Gallia tantummodo, ſed Europa, ſed Orbis terrarum, inſuetîs plauſibûs, & gratulationibûs perſonaret. Quàm multa, quàm magna, quàm ardua, exterorum etiam beneficio Populorum, Regnô ſuô major LUDOVICUS ſuſcepit, atque ad feliciſſimum exitum, finémque perduxit? Hinc adeò omnia longè, latèque impleverat Famâ Magnitudinis ſuæ; ut ab extremis usque Terrarum plagis, tot venerabundos in Oratoribus ſuis Reges acciverit, novi Salomonis viſendi ſtudiô ſuccenſos.

Quid Felicitatem bellicam memorem? Quis *In Bello.* captas Urbes, Arcésque recenſeat? Quis partas Terrâ, Maríque Victorias? atque eâ vincendi celeritate; ut Inimicorum Terror, atque Orbis Prodigium diceretur: nec ſuorum modò, ſed exterorum, ſed hoſtium ipſorum conſenſu, atque ſuffragio audîerit: LUDOVICUS MAGNUS! O verè, atque omni ex parte Felix LUDOVICE! Felix illîs Natalibûs; Felix corporis, Felix animi dotibûs; Felix nobiliſſimô Regnô; Felix opibûs; Felix Potentiâ; Felix Virtutibûs; Felix

Te

Te ipſo; Felix tot conſiliorum tuorum Adminiſtrîs, quos Sapientiæ Tuæ Alumnos ad omnem ſolertiam, artémque regnandi formaveras, hòc etiam Sapientes, quòd Te longè ſapientiſſimum mirarentur, ac velut à Te illuſtrata Sidera, Te Sapientiæ Solem præclariſſimum prædicarent; Felix exercitibûs; Felix triumphîs; Felix tot fortiſſimîs, & rei militaris peritiſſimîs Ducibûs, à quibus Ipſe Ducum præſtantiſſimus haberetis; Felix denique amore, cultúque Populorum, Exterorum plauſu, ac obſequio, Inimicorum metu, ac reverentiâ Orbis totius admiratione, ac laudibus! Ecquid eſt, Auditores, quod tantæ Felicitati addi poſſit? Eſt enimvero: ſi eam ipſam ad omnem æternitatem propagatam, exaggeratam in poſteris videat. Vidit ad felicitatis ſuæ cumulum LUDOVICUS. Vidit Liberos, ac Nepotes, ad quartam usque ſeriem Poſteritatis exortos, à quibus Pater, Avus, Proavus ſalutaretur. Quid mortali optabilius contingere, quid Regi cumulatius poteſt, quàm ſuam quodammodo immortalitatem in Poſteris ſuis intueri, nec præſentis tantummodo, ſed futuræ etiam gloriæ incrementa proſpicere, & prægustare?

In Nepotibus.

Ejusdem Moderatio.

Jam verò Quem Se LUDOVICUS in tam proſperis rebus exhibuit? Num Ille omni ex parte obſecundantis fortunæ impetu abripi, aut amplioris ſemper Imperii faſtigiô efferri ſe paſſus eſt? Immo verò quò felicior, eò melior, auguſtiorem Humanitate, ac Moderatione; quàm Dignitate, ac felicitate Se præbuit. Cùm Homine

mine major quodammodo haberetur; hòc magìs ex æquo cum hominibus ſibi agendum ducebat. Eâ Benignitate cum ſuis verſari gaudebat, ità ingenitam, & divinum quid ſpirantem temperare Majeſtatem; ut Rex, & Princeps non niſi Humanitate ipſa, ac Munificentiâ dignoſceretur. Patebat omnibus aditus ad Regias Ædes: Liberum erat unicuique Regem inviſere, alloqui: Liberum erat, & conqueri. Et quamquam nunquam magìs iniquum ſit, de eo Principe queri, quàm de quo magìs licet; incredibili tamen animi moderatione, ac magnitudine procaces interdum querimonias mitiſſimus Princeps ferebat: Nec ferebat modò, ſed comis excipiebat, ac libens: ut omnibus poteſtatem expoſtulandi faceret: & cauſas, quantùm humana conditio, quantùm ſors Regum pateretur, adimeret. Licebat miſeris civibus, ſuas deprecari calamitates; gregariis militibus, ſua oſtentare vulnera: quibus amantiſſimusPrinceps indolere conſueverat: & in aliena calamitate, ùt ait Quintilianus, ſui ipſius miſerebatur. Præclarum iſtud moderati, atque ingentis Animi argumentum: Quod ſe hominem cogitet, qui hominibus imperat: Séque obnoxium calamitatibus putet, qui obnoxiam ſibi Felicitatem intuetur.

Benignitas. *Humanitas.* *Manſuetudo.* *Comitas.* *Charitas.*

Jam felices bellorum eventùs, quâ Moderatione excipiebat? Non inſolitís, non impotentibûs efferri gaudiîs: Gratulationes, triumphos, ac plauſus conſtantiſſimè detrectare. Nihil ſibi gloriæ vertere: partem militibus, partem Ducibus, omnia Moderatori Regum,

In felicibus bellorum eventibus Moderatio.

Regnorúmque DEO adſcribere, Eíque accepta referre, & ſacris ſolemnibus celebrare: *Religio.* Adeò ut LUDOVICUS vinceret, & EXERCITUUM DOMINUS triumpharet. *Sapientia* Noverat nimirum Vir ſapiens rerum humanarum vices. Noverat, fluxam, atque evanidam eſſe fortunæ aſſentantis auram, nec mendacibus ejuſdem illecebris, aut inſtabili ingenio, fiduciam cordati hominis niti poſſe. Juvat hìc Julii Cæſaris meminiſſe, qui mediâ hyeme, atque æſtuante ventîs Mari, exiguæ ſe committens naviculæ, ut immenſum penè tractum aquarum trajiceret: cùm præſentis periculi metu exanimem Nauclerum videret; *Quid times?* inquit, *fortunam Cæſaris vehis.* O vocem tanto Viro indignam! Adeóne ignorabat Fortunæ inconſtantiam, atque irati Maris indolem, non tam plebejîs naufragiîs, quàm regalibûs ſuperbientem! Quàm ſuâ Ipſe mergi fortunâ meruerat, quâ tam ſuperbè abutebatur. Atqui LUDOVICUS nunquam fortunæ ſuæ confiſus, quidquam temere aggreſſus eſt: Omnia maturè, ac ſapienter molienda arbitrabatur: atque in tam diuturno rerum ſecundarum curſu, ſemper ſibi incipiendum, ſemper ſibi promerendam, faciendámque, qua fruebatur; proſperitatem putavit. *Animi Magnitudo.* Quid, quòd penè incredibili ſibi imperantis animi documento, ſuam Ipſe novit ſeriem, atque curriculum Victoriarum, ſtudio Pacis abrumpere.

Prodit hoc, LUDOVICE, Magnitudinem tuam, quòd tam ingentem Fortunam æquo animo tuleris, nec in ſuperbiam, quæ depreſſio eſt

ani-

animi, cupiditati gloriæ ſerviliter obſequentis, Te inaniter efferri permiſeris: Sed felicitate Tua, licèt maximâ, Major Ipſe, parem illi moderationem objeceris. Verumtamen unam duntaxat, eámque minùs præcipuam id prodit Tuæ Magnitudinis laudem. Qui obſequentem, blandientémque fortunam, irretortis penè dixerim, oculis excepiſti, quærendum jam ſupereſt, num etiam adverſantem, ac ſævientem invictus, ac ſerenus exceperis. Magnum eſt Felicitati moderationem, Majus opponere calamitati Conſtantiam. Idcirco Supremi Numinis Providentia, læta ſæpe triſtibus, proſpera adverſis intexuit: ut in hac viciſſitudine, & conflictu rerum totus exſtares.

Age jam, LUDOVICE, Conſtantiâ quî valeas, profer. En Tibi Victoriam, quæ Tuis jamdudum addicta Vexillis, Tuis oppignorata ſtipendiis, Tibi mancipata videbatur; En deficientem, rebellantem, ad hoſtium Caſtra fugientem intuere. Vidit LUDOVICUS. At quemadmodum vidit? Non ſecùs, ac viderat obſequentem. Eodem vultu nuncia cladum, ac priùs Victoriarum excepit; Eâdem animi tranquillitate captas Urbes audiebat, qua capere ante conſueverat. Invicto ſcilicet animo, cum adverſâ fortunâ ſibi luctandum putavit. Cùm præliis victus eſt, Conſtantia locô Victoriæ ſtetit; ac dubii locum fecit; glorioſiórne vicerit, an vinceretur. Macte hac Virtutis gloriâ, HEROS præſtantiſſime, atque eâdem conſtantiâ perfer, ſæviùs adverſantem fortunam, ſeu potiùs Pro-

2. In adverſâ conſtans. Res adverſa in Bello.

LUDOVICI MAGNI *Conſtantia.*

videntiam Numinis, Virtutes Tuas exercentem ſeveriùs, glorioſiùs efferentem. Jam propiùs acceſſit Calamitas: Regiam obſidet Domum: & quas laureatis hactenus militibus clades intulerat, jam infert Tuis.

Res adverſæ Domi. Suorum Funera.

Delphini I. DELPHINUM, Chariſſimum Filium, Cui regalibûs, ac ſanctiſſimîs moribûs inſtituendo, tantum Regiæ curæ, ac ſollicitudinis impenderas; quem Tuis inhærentem veſtigiis, Tuas referentem Virtutes, Tibi, Galliæ, Romæ, ac Cœlo meritò gratulabaris; quem Succeſſorem tuum, Regnô digniſſimum, atque Orbis ornamentum formaveras, Amantiſſime Genitor, immaturâ morte Tibi præreptum vidiſti. O dignam vel tuis lacrymis calamitatem! Hoc tamen dolori Tuo ſolatium eſto. En Tibi DELPHINUM alterum, Burgundiæ Ducem, quem Gallia novam ſpem Imperii naſcentem vocaverat, Filium non imparem Patri, Nepotem non abſimilem Tibi, Mentis amplitudine Regno ampliſſimo parem, & quod caput eſt, eâ morum integritate, Pietate, ac Sanctitate fulgentem; ut DIVUM alterum LUDOVICUM Galliæ deſtinet, Eccleſiæ ſpondeat, Cœlo polliceatur. Sed ô magni luctûs breve ſolatium! Hunc ipſum calamitas petit, ac perimit: In ipſo Juventutis flore, Galliæ rapit, ac Tibi: & nondum obductam graviſſimi, quod acceperas, vulneris cicatricem graviori vulnere cumulat, aggerat funeri funus, dolore dolorem exaſperat. DELPHINUM ſaltem Tertium Britanniæ Ducem, ſpecioſiſſimum Puerum, qui totum ſpirat Genitorem, qui Avum ipſum, immo & Auguſtiſ-

(margin: Delphini II.; Delphini III.)

guſtiſſimum Proavum oris habitu refert, hunc ſaltem ſervate Superi, ne Regiæ, & Regni ſpem reliquam dolenti Galliæ, & mærenti LUDOVICO mors rapiat. Proh irrita vota! Hunc quoque mors rapuit. Ne huic quidem tenerrimo Flori pepercit: Hanc quoque innocentiſſimam Victimam crudelitati ſuæ immolavit. Num tandem ſatìs? Nondúmne funereus iſte calamitatis Turbo deſæviit? Utinam ſatìs! BITURICENSEM DUCEM, quem ad Auguſtæ Domûs felicitatem natum interpretata eſt Gallia, Hunc etiam Mors in partem ſæviſſimæ cladis vocavit. Hoc etiam, in Borboniæ Domus Cœlo, lucidiſſimum Sidus extinxit. Quid memorem, quòd in primo illo furentis tempeſtatis æſtu, MARIAM ADELAIDEM Sabaudam, Burgundi Uxorem lectiſſimam, quam ob eximias, tum Naturæ, tum Virtutis dotes, Tibi commendatam LUDOVICE, utì Filiam chariſſimam diligebas, ac ſenectutis Tuæ ſolatium appellare conſueveras, Eam ipſam, ætate florentem, & fœcunditatis ſuæ fructu nequidquam lætantem, vix dato, inter Conjuges, & Filios tot Funerum ſpatio, uno propemodum ictu, Mors cæca, Mors impacata peremerat? O deplorandam in ſæcula Funerum ſeriem! Ducis Bituricenſis. Adelaidis Sabaudæ.

At qui Tuus doloris ſenſus, LUDOVICE, cùm tam funeſtam procellam exciperes, quæ tot, florentiſſimáque Tuæ Regiæ ſtirpis genimina excidit, atque eam, quam in Poſteris Tuis ominabare, felicitatem tam brevi tempore evertit? Cùm Te præſentem tot, ac tam lugendis Tuorum funeribus ſiſteres? Cùm Galliæ totius mœ-

rorem, ac luctum, quæ cladem Tuorum, atque Orbitatem Tuam, ſuámque dolebat, lugebátque intuereris? Magnum Conſtantiæ Tuæ argumentum, quòd penè ſeniô confectus, vim tamen doloris ſuſtinebas, tótque infixis cordi vulneribus, quorum recens ſemper acerbitas, nondum obductam veterum cicatricem refricabat, Te tamen ſuperſtitem, incolumémque ſervaveris. Majus, & plusquàm heroicæ argumentum Conſtantiæ, quòd Te tam invictum, & calamitate Tua majorem exhibueris; ut triſtiſſima hæc, funeſtiſſimáque Tempeſtas animum Tuum, non dicam obnubere, aut perturbare, ſed ne occupare quidem potuerit, quò minùs interea conſiliis pro more præeſſes, Regni negotia expedires, acceptas à militibus Tuis, quæ eo ipſo tempore nunciabantur, clades redimeres, iis quæ timebantur, occurreres, omnia denique eâdem mentis tranquillitate, & præſentiâ tranſigeres, qua prius uti ſolebas, cùm omnia Tibi pro voto cederent, & proſpero flatu Fortuna velificaretur? Aut ego vehementer fallor, aut parem animi Conſtantiam, apud omnem retro antiquitatem fruſtra quæremus.

Ludovici Magni Conſtantia.

Animi Magnitudo.

Unum ſupereſt, LUDOVICE, argumentum Virtutis, ac Magnitudinis Tuæ. Num eamdem, tot calamitatum Victricem animi firmitatem in ſupremo Vitæ diſcrimine præſtitiſti? At non eamdem, ſed majorem enimvero, ſed maximam, ſuprà quàm dici poſſit, exhibuit. Adeò ut Nemo (Tua hìc teſtor, CLEMENS Pontifex Maxime, oracula potiùs quàm verba) ut nemo ex vete-

In morbo, ac mortis articulo Ludovici Magni Conſtantia.

veteris Philoſophiæ Sectatoribus, tam magnificè contemptum mortis decantaverit in Scholis, quàm Ille fortiter prætulit in arena. Cùm in ſinu optatiſſimæ Pacis dies feliciſſimos duceret, morbo corripitur, qui diem Illi ſupremum de- *Pietas.* nunciat. Qua ſerenitate, ac tranquillitate fatale nuncium, quo vitâ, Regnóque excedere jubebatur, excepit? Quo imperterritæ mentis, ac Vultûs habitu, mortem foribus incubantem non paucos dies ſuſtinuit? Qua Pietatis conſtantiâ Divinis rebus, ſibíque ad immortalitatem comparando animum intendit? Qua Providentiâ, & *Providentia.* curâ felicitati Populorum, ac novo Regi inſtituendo conſuluit? Adeò ut viribus integer, vel propediem moriturus, videretur! Quid, quòd Eos, qui tanto vel doloris, vel conſtantiæ ſpectaculo aderant, cùm à lacrymis temperare non poſſent, unus qui lugebatur, LUDOVICUS, ſolari lugentes nitebatur? quin vel ipſos redarguens: *Itáne*, inquit, *me immortalem credidiſtis?* O voces, quòd mortalitatis immemores admoneret, immortalitati conſecrandas!

Prodeat hìc Alexandet, qui acceptum vulnus mortalitatis ſuæ argumentum interpretanti Philoſopho ita ſuccenſuit; ut reum mortis damnaverit. Hiccine Magnus Ille, quo adeò jactabunda ſuperbit antiquitas? Non ego Illum Heroibus adnumerem, qui fortunâ ſuperbiat, ſed qui vulgus hominum Virtute tranſcendat: Hæccine tandem magna Virtus, in tantum efferri felicitate; ut Tibi immortalis videare? In tantum vinci calamitate; ut mortalitati Tuæ iraſcare?

Quàm

Quàm verè Magnus, LUDOVICE, Qui mortalitatis Tuæ perpetuò memor, ac patiens, immortalitatem in terris Tibi non pateris, nec arroganter tribui, nec amanter optari! *Itáne me credidiſtis immortalem?* Hæc tandem vera, hæc magna, hæc maxima Virtus, ac Tua, LUDOVICE: quòd à neutra Victus fortuna, immo utriusque Victor, alterius illecebras excelſitate animi ſupergreſſus, ne Tibi præeſſet, evaſiſti; alterius odia, Conſtantiâ animi ſuperans, ut Tibi ſuccumberet, coegiſti. Adeò ut in utraque ſuperanda HEROEM Te undequaque MAXIMUM comprobaveris.

II. ORATIONIS PARS. LUDOVICUS MAGNUS *Rex Magnus in pace, ac bello.*

1. In pace: propter maximam Prudentiam in deligendis Miniſtris, rebus componendis, & ad exitū perducen-

II. HACTENUS LUDOVICI laudes, nunc REGIS accipite. REGEM MAXIMUM ſeſe Pace, Bellóque probavit. Quot enim in Heroico Principe pacatæ Virtutes? Quo ſplendore cultúque fulſerunt? Quis ſatìs Regiam verè Prudentiam demiretur? ſive delectos publicæ gerendæ rei Adminiſtros, quos ſingula vix ederent ſæcula, contempletur: ſive res ſapientiſſimè diſpoſitas, ſive easdem fortiter ad exitum, coronidémque perductas. Quis integerrimam Æquitatem, dum aut publica Munera partiretur, aut Virtuti erogaret Præmia, aut Supplicia criminibus irrogaret? Quis Magnificentiam Regi Potentiſſimo parem, ſeu Reges avitô Regnô extorres exciperet; ſeu bonas Artes Donariîs ampliſſimîs ad omnem laudem excitaret; ſeu auguſtas Moles, manſuráque in omnem ætatem Monumenta conderet; ſeu tandem, Opere, vel Cæſaribus fruſtra tentato, maria ipſa committeret.

Quid

Quid verò bellicas laudes aggrediar, quæ in omnium ore, ac prædicatione verſantur? Quæ in Eo rei militaris Scientia, quam ſuîs Ipſe experimentîs didicit, ſuîs Monimentîs edocuit, inventîs denique ſuîs ad ſummam gloriam, culménque perduxit? Quàm mira Fortitudo! Quàm invicta Conſtantia! Quàm Temperantia ſingularis! Quanta demum Authoritas, quàmque pervagata apud Suos, apud Exteros, apud Hoſtes!

dis; Æquitatem in muneribus diſtribuendis, præmiis, aut ſuppliciis irrogandis; Magniſicentiam in exteris excipiendis, Artibus promovendis Molibus conſtruendis, Maribus committendis.

2. In Bello propter maximam Scientiam rei militaris, Fortitudinem, Authoritatem.

En vobis, Auditores, paucîs expreſſum, alterum Orationis Caput, uberiùs exponendum, niſi omnem copiam, facultatémque dicendi, argumenti Magnitudo ſuperaret. Pace itaque Tuâ, LUDOVICE, tot Regias laudes prætereo, quæ Te REGEM MAXIMUM prædicant: Majus Tibi gloriæ additamentum fore ratus, ſi laudator ſileat, quàm ſi jejunè, parcéque laudet: Cùm præſertim ſciam minùs Te delectari in præſentia, quòd REX MAGNUS, quàm quòd MAGNUS VINDEX ASSERTÓRQUE RELIGIONIS extiteris. Tertiam hanc Orationis meæ partem, quæ præcipuè hunc locum decet, expediam.

III. ORATIONIS PARS. LUDOVICUS Vindex Magnus Religionis.

Reges DEI Vicarii.

REGES, ac Principes, qui DEI vices in Terris gerunt, & Vicariam præ ſe ferunt Supremi Numinis Majeſtatem, ejusdem honori tuendo, promovendóque, omnem fas eſt, quam ab Eo accepere Poteſtatem, & Authoritatem impendant. Præcipuum hoc Chriſtiani Principis munus. Quid enim vel ad Populorum felicitatem accommodatius, vel ad Imperii ſecuritatem utilius, vel ad nominis immortalitatem excogitari glorioſius poſſit? Hic tandem veræ Magnitudinis

Galliæ Reges Religionis Vindices, ideo appellati Chriſtianiſſimi.

apex: Hæc ſumma Virtutis: Hoc veræ laudis faſtigium; Si magnum Te Religionis vindicem præſtes. Præſtitere profectò Glorioſiſſimi Galliarum Reges: atque ità præſtitere; ut Chriſtianiſſimi appellari Pontificiîs Litterîs promeruerint. Præſtitit quàm qui maximè LUDOVICUS Quartus decimus: atque ità præſtitit; ut hæreditarium nomen ſibi peculiare, ac proprium effecerit.

LUDOVICUS MAGNUS *Vindex magnus in Religione tuenda, ac promovenda.*

Huc enim præcipuè magnæ mentis curas, cogitationésque convertit; ut Religionem Catholicam tueretur acerrimè, ac pro viribus promoveret. Atque illud in primis cordi fuit; ut toto, quàm latè patet, Regno, ab Errorum, Vitiorúmque colluvie, ſartam eam, tectámque ſervaret.

1. *Tutatus eſt ab Hæreſi Calviniana.*

Hinc Calvinianam Hæreſim, neſcio qua temporum calamitate, in Gallia natam, atque innutritam, atque eò audaciæ provectam; ut in rebellem quandam Rempublicam in Regni gremio coaleſcere, Templa erigere, Arces communire, ac Trium ſubſequentium Regum conatus eludere viſa ſit: Unus tandem LUDOVICUS MAGNUS, Religionis amore inflammatus, toto Regno expulit, eliminavit, extinxit. Id verò quàm fortiter præſtitit! quàm ſapienter! quàm feliciter!

fortiter,

Videbat feralis Hydræ vires, quæ Majoribus ſuis metum, ac penè vincendi deſperationem injecerant. Aggreditur. Intelligebat, in Regiæ tandem Poteſtatis, atque Ærarii detrimentum redundare, ſi tot Cives è Regno proſcriberet. Proſcribit. Noverat, deſperatos Exules,

les, acriores in ſe aliquando, ac validiores hoſtes futuros, Exterorum vires in Galliæ Regnum concitaturos. Concitent, tumultuentur, inſaniant. Acuebant iſta, non revocabant Magnum illum utilitatis cujusque, atque diſpendii contemptorem animum, cui nihil videbatur auguſtius, nihil erat optatius, quàm Se, ſuáque omnia, avitæ Religionis incolumitati, & gloriæ devovere.

Sed illam ego præcipuè miror Sapientiam, quæ induſtriam omnem, & curam, omnémque hominum conditionem complexa, accommodata ſingulis conſilia, ac mandata expediebat: eo Severitatis, & Clementiæ temperamento; ut nunc amore Principis, ac ſpe beneficiorum illectos; nunc Authoritatis reverentiâ, aut metu pœnarum adductos, ad Religionis Caſtra, à quibus defecerant, ſponte ſuâ, ac volentes, reverti quodammodo cogeret, ac felici quadam neceſſitate, beatos eſſe compelleret. Illam ſequutus Regiminis normam, qua Supremi Numinis Providentia noſtros feliciter expugnare animos ſolet: *attingens*, ùt ſacer Codex loquitur, *á fine uſque ad finem fortiter, & diſponens omnia ſuaviter.* *ſapienter,*

His optimîs artibûs, ſapientiſſimíſque conſiliîs, adeò feliciter confecta res eſt; Ut vicies centena Calvinianorum millia, ab impiæ Hæreſeos jugo ad Catholicæ Religionis libertatem redîerint. Pulchrum hoc genus Victoriæ, quæ non internecione hoſtium, ſed eorum incolumitate floreſcit: & victos ipſos Victores facit! *feliciter.*

Triumphum lætum, ac Nobilem, quem non in ſervitutem redacti hoſtes, ſed in libertatem aſſerti ſequuntur, nec gemitibûs inimicorum, ſed vel ipſorum plauſibûs perſonat. Dignum Chriſtianiſſimo Rege, dignum LUDOVICO MAGNO triumphum, cui nulla unquam allatura ſit finem ætas, ac tota plaudet Æternitas. Tot hominum millia, quos ab errore ad veritatem, à ſuperſtitione ad Fidem revocâſti, atque in ſpem immortalis Beatitatis, qua ceciderant, erexiſti, LUDOVICE; non ſecùs, ac dum in Terris degeres, eam quam per Te prægustabant felicitatem, Tibi referebant acceptam, Tibíque verîs, ac ſummîs laudibûs gratulabantur; In Cœleſti pariter Regno, ubi tantæ Virtutis fructum uberrimum capere Te non immeritò credimus, immortalem Te auſpice, ac Duce, gloriam conſequuti, eam Tibi acceptam referre, Tibíque æternîs plauſibûs gratulari non deſinent, ad Tuæ cumulum Beatitatis. Hanc itaque, quam adeptus es laudem, feliciſſimámque Victoriam Tuis omnibus bellicis laudibus jure antepones. Ille enim Fortitudinem Tuam, quæ magna eſt Virtus, oſtentant: Hæc Religionis intenſiſſimum ſtudium, atque amorem, Virtutum omnium præſtantiſſimam diviniſſimámque deprædicat. Illæ Te Maximum Ducem proclamant: Hæc, quod eſt multò præſtantius, MAXIMUM Te RELIGIONIS VINDICEM probat. Nónne vel hac unâ partâ Victoriâ, primus Ipſe appellari CHRISTIANISSIMUS merebare?

& à novis erroribus. Sed non hoc tantùm nomine præclarum adeò cognomentum, nec ſemel tantummodo;

Ite-

Iterum ac ſæpe, ac ſemper magìs, hoc etiam titulo, promeruiſti; quòd novis avertendis erroribus, perpetuò vigilem, ac ſollicitam curam impenderis; atque iisdem Regiæ Poteſtatis gladio ſtirpitus exſcindendis, ad extremum usque ſpiritum adlaboraveris: Nec ſatìs duxeris Orthodoxam Fidem ab Hæreſeos monſtris vindicare; niſi etiam ab infeſtis Sanctitati vitiis, ac moribus expurgares.

A Vitiis,

A Blaſphemiis,

A ſingularibus certaminibus.

Olim in Galliá duo potiſſimùm Vitia inoleverant: Effrenis blaſphemandi Licentia, & ſingularium Certaminum furor, utrumque Religioni infenſiſſimum. Alterum Summi Numinis Majeſtatem rectà petit, traducit Nomen, Dignitatémque contemnit: Alterum Vindictæ Idolum colit, eíquenobilium Victimarum ſanguine, & clade litat. Primum apud milites præcipuè invaluerat, quibus quædam videbatur feritatis jactantia, qua ſe metuendos offerrent, ſi DEUM ipſum procacibûs linguîs contemnere auderent. Alterum verò Gallicæ Nobilitati commune erat, quæ velut avitæ gloriæ inſigne quoddam venditabat, libidinem ulciſcendi: atque honoris culmen ſe aſſequutam opinabatur, ſi ad depellendam injuriam, vitam in diſcrimen adduceret, ac miſerrimè liberalis, etiam profunderet.

LUDOVICI MAGNI *Edictū duplex contra Blaſphemias, & ſingularia certamina.*

Feret hos mores Religioſiſſimus Princeps? Vix legitimam ætatem adeptus Regale ſolium conſcendit, ſtatim utrumque deterrimum vitium ſuîs petendum fulminibûs cenſuit. Ardens, & erectus ad ſacrilegam ejusmodi licentiam comprimendam, ſe ipſo auguſtior, totúsque ad Re-

 giam

giam Majeſtatem compoſitus, ex editiore loco Edictum duplex pronunciavit: Alterum, quo contumelioſa in DEUM verba execratus, tanti criminis reos, à Majoribus ſuis damnatos, iterum, & gravioribus pœnis addixit: Alterum, quo ſingularia certamina deteſtatus, eos, qui inirent, bonîs omnibûs mulctandos, mortis ſuppliciô plectendos, atque infames perpetuò habendos decrevit.

O Regnandi primordia Chriſtianiſſimo Rege digniſſima! Quàm bene, Religioſiſſime Princeps, Authoritatem Regiam ſtatim DEO acceptam refers, totámque ad ejus vindicandas injurias, & reverentiam augendam, convertis! Qui Populorum ſenſus, cùm viderent, hanc primam, atque præcipuam à Te ſuſceptam Chriſtianæ Religionis, & Charitatis curam! Hòc Te magìs reverebantur, quòd non Tibi, ſed DEO reverentiam præſtari juberes, & cogeres. Quæ Bonorum Lætitia? Quæ gratulationes? Cùm intelligerent, tam feſtinatô beneficiô, à Te ſervatos incolumes tot nobiliſſimos Cives, quos veſana illa impiorum certaminum condictio, civilì bellô deterior, Patriæ, ac Vitæ eripere crudeliter cæſos conſueverat. Qui denique Impiorum metus, ac deſperatio? Cùm Te inexorabilem Vindicem experirentur, atque omnem ſibi ademptam ſpem impunitatis viderent.

Utrumque Vitium eliminatum.

Ut compreſſa illico obmutuit blaſphemandi licentia! Ut ſtatim deferbuit ſingularium certaminum furor! Tui reverentia effecit; ut blaſphema in DEUM ora improbiſſimi homines preme-

merent; ut ſplendidis invicem, odiis, ac decoro, ùt putabant, ſæviendi aſtu Nobiles temperarent. Aberrare ſe, ac falli tandem ſenſere, qui legem credebant, injurias perſequi, atque ad eas vindicandas, vanâ quadam honoris ſpecie rapiebantur. Improbari ab omnibus cœpit, quod Ipſe improbabas; Infames cenſeri, quos Ipſe cenſebas. Sua cuique Vita in pretio eſt: Nemo illam vindictæ Idolo, ſed Patriæ dumtaxat, aut Religioni immolandam exiſtimat. Nunc tandem Matres, ſuæ fœcunditatis fructu lætantur, cùm ſciant; Uni Tibi, ac Religioni ſervari, quos Illæ genuerint. Tam feliciter cœptis conſtanter inſiſte, Princeps Chriſtianiſſime, aliáque, ſi quæ ſuperſunt Vitia, eâdem, ut mereris, felicitate perſequere.

Fecit Perpetuus RELIGIONIS VINDEX. Quo Zelo Domûs DEI ſuccenſus, Ædium ſacrarum Violatoribus ſeveriſſimè puniendis inſtabat? Hanc Unam ob cauſam iraſcebatur mitiſſimus Princeps: Et qui tam facilè injurias, quæ ſibi inferebantur, negligere, Magnanimæ Indolis documento conſueverat, exorari nunquam potuit, ut iis, quæ ſacris Ædibus inferebantur, ignoſceret, & aliquando inferentibus parceret. Quid memorem exterminata Veneficia, Luxum coercitum, caſtigatam Intemperantiam, Deſidiam proſcriptam? Quid plura? Nihil à Tanto VINDICE omiſſum, ut Religionem, non ab erroribus tantùm, ſed etiam à Vitiis ſinceram tueretur. Sed nihil etiam prætermiſſum, ut ejus amorem, & cultum pro viribus promoveret.

Quin & alia omnia.

Huc

2. Religionem promovit: Providentiâ, Liberalitate, Huc illa ſpectat ſingularis Providentia in Paſtoribus optimis deligendis, eorúmque augendo, ditandóque Cenſu: quò impenſiùs ſanctioris Doctrinæ pabulô, Gregem Sibi creditum paſcerent, atque ad omnem virtutem informarent. Huc Templa trecenta munifico ſumptu à fundamentis erecta. *Magnificentiâ,* Huc invalidis militibus Hoſpitium magnificentiſſimè exſtructum: Ubi Religione magiſtrâ ſecum ipſi decertare ſanctioribûs præliîs aſſueſcerent, ac triumphos beatiſſimos, atque immortales referrent. *Pietatis ſtudio, & Exemplo.* Huc Sancyriana Domus, ubi Nobiles Puellæ ad trecentas Regiîs impensîs perpetuò alerentur, ac Religionis alumnæ ad ejus normam educarentur. Huc tandem aſſiduum illud, atque impenſiſſimum ſtudium, ut Regiam Domum religioſiſſimîs moribûs inſtitueret, ac ſeipſum præberet omnium Virtutum exemplar: Cùm ſciret ad Regiæ Familiæ normam, cæteras dirigi, atque componi, omnéſque propemodum Principis moribûs vivere.

Ludovici Magni *Studium promovendæ Religionis.* Sed majore æſtuabat promovendæ Religionis ardore, quàm qui poſſet ampliſſimîs licèt Regni ſui limitibûs contineri. In Anglia, in Hollandia, in Græcia, Syria, Perſia, Armenia, India, Æthiopia, toto denique Orbe terrarum, Catholicæ Religionis amorem, & cultum, quà officiis, quà opibus, quà conſilio, quà Patrocinio, promovere pro viribus, atque amplificare contendit. Quàm multa hìc, ne in immenſum excurram, prætereunda mihi, aut differenda ſunt, quæ integram ſibi Panegyrim, vel ſingula vendicarent?

Hoc

Hoc tantùm dicam, LUDOVICE Rex CHRISTIANISSIME. Tanto huic, ac penè immenſo, quo flagrabas, tuendæ, ac promovendæ Religionis ſtudio, referre acceptam debes eam, quam in Terris adeptus es, felicitatem, beatiſſimámque qua frueris, atque æternùm frueris in Cœlo: ubi Religioſiſſimum, ac verè Chriſtianiſſimum Regem, MAXIMUM RELIGIONIS VINDICEM regnare confidimus.

Illud Tibi de Cœlo providendum ſupereſt, ut LUDOVICUS XV. Succeſſor Tuus, Tuis veſtigiis inhæreat, Tuas Virtutes referat, Tuîs adoleſcat exemplîs: Ut Magni Rectoris curæ reſpondeat: Ut Ejus etiam præclariſſimas Dotes, Regiæ adminiſtrationis Prudentiam, Bellicæ Laudis præſtantiam, omnium Artium ſcientiam, cæteráſque Virtutes ampliſſimas ſedulâ imitatione aſſequatur. Adeò ut, potiori, ſi fieri poteſt, jure, Ipſe etiam LUDOVICUS XV. prædicari aliquando HEROS MAGNUS, REX MAGNUS, VINDEX MAGNUS RELIGIONIS verè Chriſtianiſſimus poſſit.

Dixi.

MARIÆ JOANNÆ BAPTISTÆ,

Duciſſæ Sabaudiæ, Pedemontium Principis, Cypri Reginæ &c.

ORATIO FUNEBRIS,

Habita in Taurinenſi Metropolitano Templo Die 23. Maji 1724.

LATINE REDDITA.

Qui credit in me, etiamſi mortuus fuerit, vivet.
Joann. 11.

QUid mihi in præſentia præſtandum eſſe arbitramini Auditores? An meo, veſtróque dolori indulgendum, & proſequendam lacrymîs Lectiſſimæ illius Principis mortem, cui Principi omnes adprecabamur immortalitatem? An ereptam ſubjectis Populis Matrem beneficentiſſimam, ademptam Orbi univerſo Heroinam eximiam exaggerare dicendo fas eſt? Quid? Num indecoro, & ni-

nihil profuturo luctui habenas permittat Evangelicus Præco, ùt ii ſolent, qui teſte Apoſtolo *ſpem non habent?* Longè alia Evangelicæ veritatis vox eſt, quæ nuper auribus veſtris inſonuit. 1. Theſ. 4. 12. Ea nimirum gratulari potiùs, quàm dolere nos jubet in Juſtorum funere, quòd morti ſuperſtites vivant: *Qui credit in me*, ait Chriſtus, *etiamſi mortuus fuerit, vivet.* Vivit igitur, quam exſtinctam lugetis, Regia Parens, Funeri ſuo ſuperſtes, vivit: Nec eâ tantùm vitæ perennitate, quam Ipſius rectè factis apud Cælites redditam non ex vano arbitramur: Verùm etiam (jucundiſſimum, veriſſimúmque nuncium accipite) Vivit triplici quodam Vitæ genere, quod Angelici Doctoris acuta ſubtilitas certo diſcrimine deſignavit. *PROPOSITIO.*

Præmortuum hominem trifariam adhuc vivere poſſe idem Angelicus author eſt: *Uno* inquit, *modo in memoriis hominum; Alio modo in Filiis; Tertiò quantùm ad effectum ſuorum Operum.* Jam verò viventem adhuc, & ſpirantem quodammodo MARIAM JOANNAM BAPTISTAM habemus, ac porrò in omne ævum habebimus triplicis hujus Vitæ gloriâ, merito, felicitate. Vivet enimvero Illa, æternúmque Vivet in memoriis hominum, iisdem in perpetuum impreſsâ Regalium Virtutum ſuarum imagine. Vivet in Rege Filio, atque in Auguſta Poſteritate Nepotum. Vivet in tot, tantíſque Christianæ Pietatis Operibus, quibus longævam ætatem perenniter illuſtravit. Hæc totius laudationis ſumma, hic ſcopus. D. Th. 3. p. q. 39. art. 2. in corp. *DIVISIO* *VICTORE AMEDEO Sardinia Rege.*

I. ORATIONIS PARS. Maria Joanna Baptista vivit in memoriis hominum, iisdem impreſsâ Regalium Virtutum ſuarum imagine: Majeſtatis & Amabilitatis.

VITÆ amor, quem Natura hominum cordibus indidit, eam pariter ſollicitudinem, & curam infigit, ut quò certior mors eſt, eò ſtudioſiùs adumbratæ apud Poſteros immortalitati proſpiciant. Hinc paſſim erigunt ſimulacra, ſuíſque laudibus inſcribunt lapides; ut ſui, ſuarúmque Virtutum memoriam in Poſterorum animis perpetuò excitent, & quod in ſe ipſis nequeunt, in hominum mentibus vitam protendant. Verùm ut ſuperſtes in hominum animis viveret, non pictis hiſce lapideíſque imaginibus indigebat MARIA JOANNA BAPTISTA, quæ in eorum mentibus, ad quos ejus fama pervenerat (quò autem non pervenerat?) Ipſa per ſeſe Regalium Virtutum ſuarum effigiem graphicè expreſſit. Ecquis enim in ea Principe non ſuſpexit, æternúmque ſuſpiciet Majeſtati Amabilitatem, Amabilitati Majeſtatem miro quodam, inſuetóque fœdere copulatas?

Quid ſit Majeſtas. *Quid amabilitas.*

Regia MAJESTAS cumulus quidam eſt, complexióque Virtutum, quæ ſpecie ipsâ, habitúque venerationem, & obſequia Populorum non poſtulant modò, ſed extorquent. Quamobrem tanta illi intercedit cum Amabilitate ſimultas; ut coire invicem, & coaleſcere non poſſe credantur: quòd altera ex adverſo iis Virtutibus conſtat, quæ populares ſunt quodammodo, & blandæ amoris conciliatrices. Altera Principem attollit, & ſecernit à Populo; Altera deprimit, & confundit. Atque hinc pervulgatum illud Poëtæ effatum: *Non bene conveniunt, nec in una Sede morantur Majeſtas, & Amor.* At

Utriusque diſcrimen, Ovid.

At quanta emicuit in ea, quam laudamus, Principe Virtutis utriusque concordia? Quàm concinnè utriusque partes, & officia conjunxit, quæ cæteroquin abjuncta adeò, ac diſſita videantur? Imaginem præbuit Artis Muſicæ, quæ ità graviores, acutioréſque modos temperat; ut diſſonarum concentu vocum, gratiſſima auribus harmonicæ modulationis voluptas oriatur. Unde illud Theodorici penes Caſſiodorum Principi noſtræ mirificè convenit: *Ut Virtutes, quas Univerſum melos habere potuiſſet, hæc admirabilis adjunctio contineret.* Et ſanè peculiare hoc Ipſi, ac proprium decus fuiſſe quis neſciat? Quoties Illam cogitamus, toties geminæ illæ Dotes occurrunt, quarum admirabili ſocietate animos pariter ad venerationem flecteret, & raperet ad amorem.

Utriusque concordia in MARIA JOANNA BAPTISTA.

Lib. 2. Ep. 40.

Majeſtatem Illa Auguſto Generi debet, quod è Sabaudâ Domo in Nemoroſii, Aumaliæque Ducum ſtirpem generosâ propagine derivatum, connubiali fædere cum CAROLO EMMANUELE II. Sabaudiæ Duce, redìit ad originem ſuam; Cujus ſi vetuſtatem, ſplendorem, amplitudinem exornare dicendo velim; verear, ne pervagata ejus fama obſcuretur potiùs, quàm illuſtretur. Inde in illam deſcendit, quod olim Xenophon appellabat, *Regium quiddam Naturâ*, ea nimirum Majeſtas, quam conferre iis ſolet Natura, quos Genere ſublimes facit, ac Dignitate ſublimiores efficere meditatur. Quando itaque Supremi Numinis Providentia MARIAM JOANNAM BAPTISTAM ad eam Generis ſublimitatem evexerat,

I. MARIÆ JOANNÆ BAPTISTÆ *Majeſtas unde orta.*

xerat, ut Princeps nobiliſſima naſceretur; atque ad id honoris evehendam decreverat, ut Regis Maximi Parens eſſet: omnes in eam tranſtulit Dotes, quas unà cum ſanguine in Regiam Prolem traduceret, ac ſapientiſſimâ inſtitutione augeret, atque perficeret: EXCELSÆ nimirum AMPLITUDINEM MENTIS, REGALIS ANIMI MAGNITUDINEM, INVICTI PECTORIS FIRMITATEM. Quæ quidem Dotes veram, germanámque MAJESTATEM efficiunt, quæ procul dubio, non in Aulæ pompâ, non in Solii ſublimitate, nec in Diadematis fulgore ſita eſt. Externa enim hæc ſunt, & ambigua Majeſtatis inſignia, quæ ſcenicæ quandoque, ac perſonatæ Majeſtati famulantur. Veram ego Majeſtatem appello Excelſæ Mentis, Regalis Animi, ac Generoſæ Indolis Magnitudinem, quæ illuſtribus, grandibúſque geſtis pateat admirationi Populorum. Atqui Tribûs hîſce Regalibûs planè Virtutibûs emicat Principis noſtræ Majeſtas.

Dotes vera Majeſtatis.

AMPLISSIMÆ ſublimitas mentis quandam Cœli faciem, & faſtigiatum Verticem attentiùs intuenti referebat, in quo perpetua animi lumina, quaſi Siderum agmina coruſcarent. Hinc penitiora Politices arcana, quæ cæteros etiam Europæ Principes attingerent, dilucidè complectebatur, facundè evolvebat. Superioris proinde belli temporibûs apud Bavarum, apud Eugenium Sabaudum, apud ſupremos Exercitûs Duces, qui tunc fortè aderant, admirationi erat, dum Eam de rebus maximis, déque cujusque Principis conditione, conſiliis, & machinationibus diſſerentem

In MARIA JOANNA BAPTISTA *1. Excelſa mentis amplitudo.*

Perſpicacia.

tem

tem audirent. Suſpiciebántque porrò Æqui rerum æſtimatores, perſpicax ingenium, cultiſſimam gallici Sermonis elegantiam, nitorem, ubertatem, ſenſus animi circumſcripto verborum ambitu efficaciſſimè expreſſos; quódque caput eſt, ſelectiſſima quædam ſcientiæ Regnatricis Oracula, quibus Se Orbi regendo Parem oſtendebat. *Capacitas.* Verùm perſæpe contingit, ut quibus velox eſt, atque verſatile ingenium, Prudentiæ *Prudentia.* gravitas, atque maturitas deſit. Illi certè non defuit, quæ Ingenii celeritatem conſiliorum pondere temperare conſueverat. Cùm eam proinde Regius Conjux in ipſo juventutis flore, ſenilis ætatis fructus, præcoci Prudentiâ prævertentem videret; penitiora Ipſi arcana comittere, eámque ad frequentes de rebus graviſſimis conſultationes accire, ac fidiſſimam velut Adminiſtram adhibere, ut ſecretiorum epiſtolarum ſummam deſcriberet, atque in Commentarios referret. At ſi aliàs unquam, tunc planè Principis noſtræ Providentia ſingularis emicuit, cùm Regio Conjuge exſtincto, Regimini admota, ſe totam felicitati populorum addixit, eíque procurandæ, *Regimini Populorum admota.* aſſiduis adeò curis intentam ſe præbuit; ut vel ipsîs animi relaxationibûs abſtineret, ac vividæ etiamnum florentíſque ætatis annos, perpetuâ rerum agendarum meditatione, volens, lubénſque, ſubditis profutura conſumeret. Illud ſanè elogium promerita, quo Seneca Cæſarem proſequutus eſt: *Ex quo ſe Cæſar orbi terrarum dedicavit, ſibi eripuit: & ſiderum more, quæ irrequieta ſemper ſuos curſus explicant, nunquam illi* *In conſol. ad Polyb. cap. 76.*

li-

licuit, nec ſubſiſtere, nec quidquam ſuum facere.

Circumſæviente Bello. Et Illa quidem difficillimo tempore Moderamen exorſa, dum in Regni finibus, atroci, pertinacíque bello, hinc Gallus, Hiſpanus inde confligerent, eâ uſa eſt dexteritate, ac ſolertiâ; ut non modò Neutri hoſtium eſſet obſtricta, Neutri infenſa: ſed quod mireris; Utrique ſemper gratiſſima, ſtrictioris amicitiæ vinculô ſibi devinxerit adverſantes invicem Hoſtes, qui cæterà licèt diſcordes, in admirationem Tantæ Principis conſpirabant: Nunquam deteriore loco res ſuas fore arbitrati, quàm ſi infeſtam: nunquam meliore, quàm ſi benevolam Ipſam haberent. Hinc illud mirè, atque ad votum feliciter eſt *Ditionis ſuæ Tranquillitati proſpexit. Iſai. 32. 15.* aſſequuta; ut inter acerrimos belli tumultus, quibus Exteri premebantur, pacatiſſimè viverent Sui. Ipſam dixiſſes, Inſigne illud Iſaiæ vaticinium concepiſſe animo, re exhibuiſſe: *Sedebit Populus meus in pulchritudine pacis, in Tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.* Circumfremebat undique æſtuoſum Pelagus, ſuáſque nobis immanes procellas, & jam voratura naufragia minabatur. At Ipsâ ad gubernaculum vigili, ac ſtante, rudentéſque ac vela, quà erigi, quà demitti imperante, ſecurus interim Populus *ſedebat* in Navi, & *Pacis pulchritudine* lætabatur. Cùm Ditionis hujus fines attingerent minaces Belli fluctus; Tantæ Principis Majeſtatem reveriti, furore in obſequium verſo, amico littori blandiebantur, atque aliò clades, & naufragia importabant: Et dum affines Populi pavore,

ac

ac ſtragibus latè implerentur; Nos interea tecti Principis Noſtræ Providentiâ, inter amœna Eridani culta, velut in *Tabernaculis fiduciæ*, tranquilliſſimè degebamus. Demum Regionibûs aliîs ſusdéque versîs, bellicásque incuſantibûs calamitates; Nobis omnia Pacis commoda affluebant ubertim, atque etiam redundabant. Ipſa interea, pro ingenitæ Benignitatis indole, Populis ſuis pacem, felicitatémque gratulabatur, illud iterans lætabunda: *Sedebit Populus meus in pulchritudine Pacis, in Tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.*

Regalis Animi Magnitudo bono populorum intenta: Annonæ Ubertati.

Regali quippe Animo in id intenta, ut Pacis cumulatiſſimo fructu uteremur, eò præcipuè, dum Populos regeret, collimabat, ut Annonæ copia atque ubertas afflueret: Eóque præſertim anno, quo tota Ciſalpinâ Tranſalpinâque Ditione, Cultorum ſpem avara, atque ingrata Tellus eluſerat, unde Populis caritate laborantibus proſpiceret, opportunè, ac ſapienter invenit: Illud Sineſii monitum ad Arcadium Cæſarem ſequuta: *In egeſtate laboranti Populo largitionem faciat, & publica munera remittat.* Subditîs illico non exiguâ onerum parte ſolutîs, exteras ſibi Nationes vectigales eſſe juſſit: Regii Ærarii opibûs transmarinas meſſes accivit: Alienam ubertatem noſtram fecit: Mentísque ſuæ munus eſſe voluit, quam Aſtra negaverant, fæcunditatem. Sapienter proinde Sidonius ajebat, eum in terris opera Cœlorum facere, cujus Imperio, ex inopi ſolo copia germinaret. Cœleſtis hæc propè dixerim Providentia maturas illico ſegetes evoca-

Orat. de Rege.

vit, quas non agricolarum labori, & curæ; ſed induſtriæ, ac Providentiæ Principis deberemus: Atque ubi ejusmodi calamitas populares premere, non Principes ſolet: Hæc, qua de agimus, oneri fuit Principi, Popularibus levamento. Commune diſcrimen ferre maluit Sola. Quamquam nec Sola, nec Ipſa tulit, quæ Opes ſuas ac felicitatem, Populi opibûs ac felicitatem metiebatur.

Quòd ſi rerum affluentiâ foveri otium ſolet, quod vitiorum Parens eſt, animorum pernicies, publicæ, privatæque rei labes, ac peſtis; Id quoque ut à Regni finibus arceret, omni ope contendit: Bonîs Artibûs in ſubſidium advocatîs, quibûs virtus alitur, exornantur animi, Urbes illuſtrantur, Regna ſplendeſcunt: Amænio-rum litterarum Academiam in ipsâ Regiâ inſtituit: Academicis larga ſtipendia erogavit: Se coram in Regiis ædibus eruditè diſſerentes audire conſuevit. Romanis olim Cæſaribus de ſcientiarum incremento ſollicitis Eloquentiæ Cathedras conſtituere ſolemne fuit, pinguíque cenſu Doctores conducere, eô honoris additamentô; ut Cathedras *Thronos*, cenſum ipſum, ac minerval *vocis*, ſive Eloquentiæ, *præmium* appellarent. At quis unquam litteras Regiâ excepit? Hanc ſibi laudem adſcripſit Princeps Sapientiæ amantiſſima, quæ in Aulam litteras evocavit, iis Principatûs decora impertita eſt, eáſque Solii Majeſtate donavit. Quibûs ſtimulîs tunc incitari ſe ingenia ſenſere, ad aſſequendum earum Facultatum culmen, quas eo in honore habitas

Bonis Artibus. Litteris,

ad-

admirabantur; ut in Regiâ eminerent, ac penè in Solio dominarentur?

Nec modò pacificas, ſed bellicas etiam diſciplinas complexa, Equeſtrem Academiam ab Regio Conjuge inchoatam, ad exitum perduxit, mole auguſtam adeò atque magnificam; ut alteram penè Regiam appellares, ubi nobiliores quælibet Artes florem Juventutis exercerent, ínque Pacis ſinu, bello formidandos Achilles inſtituerent, ac pararent. Qui tunc ad eam Palæſtram Nobilium, etiam exterorum concurſus, atque alacritas, ſub tantæ Principis Patrocinio bellica rudimenta ponere geſtientium! Utque etiam tenerioris ætatis Juvenes in utrâque laude adoleſcerent, amplas primò, ac magnificas Ædes largita eſt; mox amplioribus, ac magnificentioribus ex integro excitandis Regiâ curâ providit. Ubi rudes anni Sabaudæ, Subalpinæque Nobilitatis equeſtribûs, ac liberalibûs diſciplinîs excolerentur, quodque caput eſt, Chriſtianæ ſemina Pietatis exciperent: Unde viros numerîs omnibûs abſolutos, quos ampliſſimis muneribus admoverent, Sacra, Militaris, Politica Reſpulbica, ſortirentur. Idque operis tanto complexa ſtudio eſt; ut ipſa coràm ſtudioſos Adoleſcentes incenderet, Academicis ipſorum exercitationibus intereſſet, eóſque qui primas in erudito certamine retuliſſent, exquiſitîs muneribûs Regiâ manu donaret. Nec mechanicis Artibus Providentia Principis defuit, quarum laborem, atque induſtriam, maximîs Regalis Magnificentiæ monumentîs, quorum alia ex aliis naſcebantur, continenter exercebat.

Militaribus Artibus.

Et Mechanicis promovendis.

Aula Majeſtas. Adde Illuſtriſſimum Regalis illius animi, ac Magnificentiæ argumentum, videlicet Aulæ ſplendorem, qui tam excelſæ Dignitatis Principem, Regíſque Matrem deceret. Eo nempe florebat Aulicorum delectu, atque Adminiſtrorum præſtantiâ, cui vel Summi Europæ Principes inviderent. Hinc pervagata penes exteros Proceres, Exercituúmque Duces, Legatóſque Sententia, qui hoc ſæpe diſertîs verbîs profeſſi ſunt: Cæteras ſe quidem Europæ Principum Aulas propemodum omnes obîiſſe: majorem alicubi Aulicorum numerum, ſed plùs elegantiæ, plùs decoris, nobilitatis, ſplendoríſque, quàm in Sabaudæ Matris Regiâ, nullibi unquam vidiſſe.

3. Invicti Pectoris Firmitas. Sed hactenus Principis mentem, Reginæ animum vidimus. Majus aliquid supereſt. Heroidis indolem obiter excutiamus. HEROICA FIRMITAS animi, non modò ſupra Reginam, ſupra Fœminam eſt; Naturam ſupereminet, obliviſcitur ſexum. Enimvero quod pectoris robur illa præ ſe tulit, tot adverſùs diſcrimina, & funeſtas viciſſitudines ſibi perpetuò ſuccedentium calamitatum, quibus Supremi Numinis Providentia Heroinæ tantæ fortitudinem, atque conſtantiam exercendam, probandam, ac poſteritati univerſæ commendandam decreverat. Scilicet *Res ſecundæ felices, fortes adverſæ probant.* Horret animus meminiſſe, Auditores, acerbiſſimam illorum temporum calamitatem, cùm diuturno atrocíque bello inſeſſa Regio premebatur, hoſtilíque Exercitu, Torrentis in morem, devaſtante

Plin. Trai. *In rebus adverſis:*

te

te omnia, atque Arces etiam munitiſſimas demoliente, Sabaudia, Pedemontium, atque hæc ipſa Auguſta Civitas commune naufragium formidabant. Nunc verò, quòd maximi illius Regis beneficio ac fortitudine, quem MARIA JOANNA BAPTISTA Aſſertorem nobis ac Vindicem dedit, tot malis erepti glorioſè ac feliciter ſumus, memorare juvat jucunda nunc, & placitura pericula. Quis ergo per ea tempora luctus omnium erat? Qui terror? Quæ deſperatio? Triſtitiæ, angoris, metúſque graviſſimi lugubres notas omnium vultus atque ora referebant. At quo tunc vultu? Qua fronte Noſtra incedebat Heroina? Miſerata quidem publicam calamitatem, ſenſum doloris, eúmque acerrimum fovebat animo. At dum corde torqueretur; mœſtitiam, timorémque premebat ſinu: útque Populorum erigeret animos; ſpem vultu, hilaritatémque ſimulabat. *Quod* inquit Seneca, *rebûs affectîs, magni Duces faciunt: Ut hilaritatem de induſtria ſimulent, & adverſas res adumbratâ lætitiâ abſcondant, ne militum animi collabantur.* 1. de Conſol. ad Polyb. c. 24.
Haud ſecus Illa, fortiſſimorum virorum æmulatrix, hilarem ſemper palàm, impavidúmque vultum objecit Fortunæ; quò Se adversîs rebûs majorem oſtenderet, erigendóque Subditorum animo, Fortitudinis, atque Conſtantiæ imitandum præberet exemplar. Tum verò in Ejus ore nobis videbamur intueri ſpirantem quandem Imaginem antiquæ illius, ſacrarúmque Litterarum teſtimonio celebratiſſimæ Heroinæ, quæ attonitîs Popularibûs ſuîs, minacíſque Aſſueri terrore

Eſth. 15. 8. perculſîs, *Roſeo colore vultum perfuſa, gratîs & nitentibûs oculîs, triſtem celabat animum.*

In Regimine abdicando. Verùm ſi unquam aliàs, tum maximè præcelſum Animi robur emicuit, cùm Se Ditionis Regimine, quod decennium ſapientiſſimè geſſerat, abdicavit. Ubi Regiam Prolem è pubertatis finibus egreſſam, jam ætatis, virtutúmque incrementô, quas Ipſi egregiâ inſtitutione inſeverat, Imperio idoneam, ac vel in ipſo Juventutis flore præmaturam ſenſit; eâ mentis atque oris tranquillitate, qua Regnum ſuſceperat, Regnum dimiſit. Veluti Solium conſcenderet; è Solio deſcendit. Dominatum, uti Paludamentum, depoſuit, quod aptè quidem Majeſtati congrueret; animo verò nullatenus inhæreret. Publicîs rebûs per decennium adminiſtratîs, eo ſucceſſu, qui Populos admiratione ſuſpenderat, benevolentiâ concliaverat; qui Exterorum invidiam, Orbíſque plauſus exciverat; vividâ adhuc, ac vegetâ ætate, ſpecioſas Regni curas ab ſe penitus amovet ac non tranquilla modò, ſed hilaris, à publico ad domeſticum Regimen migrat: Et quæ paulò ante Populis adeò glorioſè imperaverat, privatis Se abdit penetralibus, Sibi glorioſiùs Imperatura. Quis tam excelſam magnanimi Cordis indolem demiretur ſatìs, quæ dominandi libidini, vel ipſis Heroibus imperanti, adeò ſplendidè dominatur? Nunquam Se magìs dominatricem oſtendit, quàm cùm ſeſe exuit Dominatu. Dum Populos regeret, Imperii culmine ſublimior viſa eſt; Altior ſe ipsâ, cùm abdicavit Imperium. Hinc factum eſt, ut ad com-

men-

mendationem eximiæ Fortitudinis conſpirante abdicatione Regiminis, indè incrementum, ſplendorémque ſuſceperit ea Majeſtas, quæ vel ſuo majorem ſe Principatu probavit. Atque his ſplendidiſſimis Dotibus, Regiíſque Virtutibus, Excelsæ nimirum Mentis Amplitudine, Magnitudine Regalis Animi, Invicti Pectoris Firmitate, ea coaluit Majestas, cujus index aſpectus obſequentes ſibi Populos, Europam in plauſus effuſam intuebatur. At vix MARIAM JOANNAM BAPTISTAM hîſce coloribûs adumbravimus. Præſtantiora ducenda ſunt lineamenta, quibûs illa ſplendidiùs innoteſcat. Prodeat itaque in lucem ſingularis illa Amabilitas, quam Princeps Optima, miro quodam, ac perpetuo fœdere Majeſtati conjunxit, ejúſque gloriam ampliſſimam, gloriâ ampliore cumulavit.

Optimi Principatûs gemina veluti Baſis eſt, 2.
Bonitas, & Poteſtas: quarum altera Populos Mariæ
Legibûs temperans, venerationem Sibi vendicat, Joannæ
altera felicitati publicæ conſulens, Subditis amo- Baptistæ
rem inſpirat. Utramque Illa coluit, dum regna- *Amabilitas.*
ret, utramque exercuit: At in ſecretiore cordis adyto, Imperioſæ Poteſtati eam ſemper prætulit, quam abdicatô etiam Regnô retinuit, indulgentiſſimam Bonitatem, ejúſque perpetuas Comites, atque Amabilitatis effectrices, Affabilitatem, Amorem, Beneficentiam, tres ſcilicet *Tres Do-*
Charites, quarum blandiſſimo lumine Majeſtatis *tes, quibûs*
nubila, vel diſcuſſit, vel ſerenavit. Quis eam, *conſtat.*
quam ſuſpeximus Majeſtatem Faſtu, ac terrore, conſuetîs veluti ſtipatoribûs circumſeptam fore

non

Severa Majeſtatis Inſignia. non crederet. Unde ea fieret, quam Philo *Tragicam Majeſtatem* appellat? Hos aſſeclas, hanc pompam ſibi comparat Principatus, ubi in ſerviles, humiléſque animos incidat, qui Naturæ dumtaxat, ac Fortunæ bonîs, vel ſolius Principatûs faſtigiô grandeſcunt: Sublime ſupercilium; Pompaticum inceſſum; videndi, alloquendíque Superba faſtidia; in geſtu Imperium; in toto corporis habitu Severitatem; Vultum denique, vel ad ipſa obſequia indignabundum. Tales planè Sionis Filias Vates Divinus adumbrabat: ut in ea veluti picturâ, ad infirmiorem ſexum pertinere hos mores dignoſceremus: *Ambulaverunt extentô collô, & nutibus oculorum ibant, & plaudebant, ambulabant pedibus ſuis, & compoſito gradu incedebant.* Hæc Majeſtatis dehoneſtamenta neſcivit Princeps optima, Gradu ſuo, Fortunâ, ac Dignitate ſublimior. Hac ſi eminuit; longè tamen Affabilitate, benignitate, atque humanitate eminentior viſa eſt: planè ut Davidicîs verbîs plaudere ſibi, & gratulari poſſet: *Non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei: Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus ſuper me, ſed exaltavi animam meam.* Itáne verò? Num exaltatur anima, ubi Cor non exaltatur? Ita prorſus, ut interpretatur Zeno, nempe *Animæ ſublimitas eſt, ſuperiora viciſſe.* Magnitudine ſuâ animus intumeſcens, ſuâ ſe Magnitudine minorem fatetur. Nec ſanitas illa mentis eſt, de ſe ſapienter judicantis, ſed ægritudo ſibi miſerrimè blandientis. Quòd ſi quolibet fortunæ loco animus ſibi ſemper conſtet, tunc planè

Iſai. c. 3. 16.

1. MARIÆ JOANNÆ BAPTISTÆ *Affabilitas.*

Pſal. 129. 12.

S. Zeno Ser. in hunc locum.

nè oſtendit, ſe humana ſupergredi, ſéque malis omnibus inacceſſum: *In edito ſtat, admirabilis, Celſus, Magnitudinis veræ.* Hinc mira illa Optimæ Principis AFFABILITAS, nec verborum ſuperbè parca, nec temere liberalis, amoris ſimul, ac reverentiæ magnes, atque illicium. Gloriam Illa, famámque dedignabatur, quam veluti ex adyto ignota, & inacceſſa captaret. Nullius aciem; vel acutiſſimam formidabat, *Secura*, ùt ajebat Plinius, *Magnitudinis ſuæ.* In alios aptè quadret illud Romani Hiſtorici effatum: *Continuus aſpectus minùs verendos homines facit.* Qui Majeſtatem affectant, Tacitum audiant: *Omne ignotum pro magnifico eſt: Majeſtati major ex longinquo reverentia.* Principis noſtræ Majeſtas cominus videbatur excelſior, atque, ut cum Seneca loquar, *Major adeunti.* Adeò Majeſtatem Affabilitate miſcuerat; ut vel ipſa amaretur Majeſtas, Amabilitas coleretur. Nôrat Illa ab adeuntium animis terrorem, Poteſtatis comitem arcere: ac veluti Moyſes, è Sinai regreſſus, obducto velamine, emicantes è vultu radios texit; Ità MARIA JOANNA BAPTISTA mirâ quadam ſuavitate, ac facilitate, ſubditorum obtutibus perviam faciebat Regnantibus inſitam Majeſtatem. Hinc eſt, ut fulgur illud luménque Frontis excelſæ, miræ Humanitatis peplô retuſum, ac temperatum, & quodammodo langueſcens, ut infirmo oculo ferri poſſet, ſingulari intuentes admiratione percelleret, amore raperet, atque irretiret. Quapropter ingenioſum illud Giliberti Abbatis pronunciatum de ipſa dictum

Sen. ep. 3.

Familiaris.

Lib. 25.

In vita Agr. & l. 1. Annal.

Indulgens.

putes: *Dum ſublucet, plùs placet.* Ecquis artem explicet, quâ tam adverſa, ac diſſita componebat? Nôrat, Ipſa, Princeps perinde, ac Civis eſſe, ùt de Honorio Vates cecinit: *Civem gereret, terrore remoto.* Nôrat, ùt apud Plinium Trajanus, illico mutare perſonam; migrare ad amicitiæ blanditias è culmine Dignitatis: *In amicum ex Imperatore.* Nôrat denique Se quodammodo æquare cum Subditis, quin è Solii faſtigio deſcenderet: atque humanitate ipsâ venerabiliorem, ac ſummè amabilem reddere Majeſtatem.

In 6. Conſul. Honorii.

Plin. in Paneg.

2. EJUS Amor erga ſubditos.

Nobiliore tamen è fonte Amabilitas ipſa promanabat. Indolem nempe ſequebatur ad beneficia pronam, maternâque Benevolentiâ Populos complectentem. Quantùm enim ab illorum Principum moribus abhorrebat, qui temporum immanitatem ſequuti, Tyranni veriùs, quàm Principes, cùm primùm regendis hominibus admovebantur, dediſcebant humanitatem: útque ſupra homines aſſurgerent, ſe ad ferarum conditionem dejiciebant: Rati ſe Principes non eſſe, ſi diligerentur; Deos eſſe, ſi timerentur. Nihil proinde formidabant magìs, quàm amari: nihil optabant impenſiùs, quàm timeri: Dúmque ſui tantùm amatores, ſubditos oderant, ipſorum odiô, modò metuerentur, ſæviſſimè delectabantur: *Oderint, dum metuant.*

At Princeps noſtra nunquam magìs de ſe meritos ſubditos ſenſit, quàm ſi diligeretur. Utque amorem viciſſim redderent; amore Ipſa ſuo ultro prævenit. Bonum quippe Principem ni-

hil

hil à bono Parente differre (quod olim Ariſtoteles tradiderat) ab ipsâ Bonitatis ſuæ Indole didicerat. Hinc Matris magìs, quàm Principis titulô delectabatur. Cùm inſtituendis Nobilibus, amplas, ùt diximus, Ædes addixit, Se Matrem Nobilium fore profeſſa eſt. Nec Nobiles tantùm, ſed Populares omnes materno amore complexa, omnium Se Parentem eſſe luculenter oſtendit. Inde adeuntibus Se comem exhibere, facilem, jucundam: & auſteram, gravémque ſpeciem Principatûs, explicatâ fronte, ac ſuavi obtutu condire: Quæ quidem Ars regnandi eſt, ſubditorum animis blandè illabens, atque indiſſolubilis benevolentiæ conciliatrix. Utì apud Stobæum Jamblicus admonebat: *Si quid* Serm. 44. *grave, auſterúmque eſt in Imperio, benignitate, & humanitate temperetur, quale genus Imperii in primis amant ſubditi.* Indè in alienis infortuniis commiſeratione amantiſſimâ commoveri, iiſque ſublevandis promptè, & alacriter præſtò eſſe: Indè tandem, velut ſuas Ipſius, calamitates publicas ferre: Superiore præſertim bello, quo diuturna antea Pax dolorem ex præſenti malo intendebat. Inerat cuique ſuus dolor: Ipſa dolore omnium premebatur, Tragici Hecubam imitata ſic lamentantem: *Sua quemque tantùm, me omnium clades premit. Mihi cuncta pereunt. Quisquis eſt, Hecubæ eſt miſer.* Unum Illi, & immedicabile vulnus hærebat, quòd publicis malis mederi non poſſet. Quamobrem eo tantùm recreari videbatur, quòd infelicium temporum, bellorúmque Torrente, Ipſa etiam rape-

retur, nec expers communium malorum eſſet, quibus opes Principatûs, atque conditio, eximere Principes ſolent. Et quidem bis Aulâ, Aulæque commodìs extorris, longa, atque difficilia itinera in ſpem publicæ tranquillitatis ſuſcepit, atque hujusce publici boni ſtudiô, omnia quantumvis anxia; atque amara condiebat.

Amor Populorum erga Ipſam.

Tanti in populos amoris argumentum Amor ille viciſſim eſto, quo à Populis diligebatur. Ecquando, Aulicô, ùt ſæpe ſolebat, ſplendidóque comitatu prodibat in publicum, quin frequens Civium multitudo, amantiſſimam ſpectatura Principem, protinus advolaret; ut in ea Fronte, Iridem, ſuæ felicitatis nunciam, videret; ut fauſta omnia, vitam, incolumitatémque lætîs vocibûs precaretur. Contrà verò diuturno illo, gravíque morbo, quo tandem exſtincta eſt, vix dum periculi gravitas, ùt non ſemel accidit, manabat in Vulgus; Qui Populi mœror! Qui luctus! Quæ ſolitudo! Quot fuſæ ad DEUM preces! Quot ad ſacras Ædes ſupplicationes indictæ! Atque in ipſo deceſſu, licèt â Superis diu conceſſam, octogenariâ ætate maturam, quo dolore, quo fletu proſequuti ſumus! Eò etiam deflendam magìs, quòd diuturnioris vitæ ſpatiîs, non amorem modò in Populos, ſed & Beneficentiam longiùs protendiſſet. Jam verò hæc vel una Virtus, quam ſibi Panegyrim vendicaret! Quæ vis? Qui color Eloquentiæ ſatìs eſſe poſſit, ad eam, non laudibûs, ùt par eſſet illuſtrandam, ſed vel leviter adumbrandam?

Lar-

Larga, & fœcunda eſt Boni natura, ùt Ariſtoteles author eſt; neque opes ſuas, aut recondit invidè, aut parcè diſpenſat, ſed effluit, ſed exuberat, & redundat, séque ipſum, fluminis in morem, longè, latèque diffundit. Hinc DEI Optimi Maximi in hanc rerum ab ipſo conditarum Univerſitatem, Bonitatis ſuæ tanta profuſio. Principes proinde Supremi Numinis Imagines, atque in Mundi regimine Adminiſtros, in id proclives ferri decet, ut Beneficentiâ potiſſimùm amplitudinem Dignitatis oſtentent: Tragici monitum ſequuti: *Hoc habent Reges magnificum, & ingens, quod nulla rapiat dies prodeſſe miſeris.* Jam verò quo animi impetu! quàm effusâ manu Tantæ Principis Benevolentia indigentibus præſtò erat? Domeſticos omnes, vel è turba viliori, eo affectu proſequebatur; ut ſi quem deprehenderet, calamitate premi; Matri, quàm Dominæ, ſimilior opitularetur. Ut decumbentibus opem curabat impendi, lautioribûs etiam cibîs, pharmacísque pretioſioribus, ſumptu proprio ſuppeditari juſſis! Quâ Munificentiâ eorum levabat inopiam! ut jam in invidiam, lucrúmque cederet, ſub ea Principe, calamitoſum eſſe. At ſuíſne tantummodo adfuit MARIÆ JOANNÆ BAPTISTÆ Beneficentia? Non ea erat, quæ anguſtìs adeò finibûs coarctaretur. Quotquot ad Eam confugerent, nullo conditionis, Dignitatísque diſcrimine, Cives, Exteros, Nobiles, plebejósque complectebatur. Omnium Illa videbatur in ſe incommoda tranſtuliſſe; & quòd alios felices efficeret, ſuæ vertere

3. EJUS Beneficentia

erga ſuos,

erga omnes.

tere felicitati. In peregrinos perſæpe, ignotóſque homines beneficia effundebat, ac præclarum illud jactare ſubinde poterat, Se, quin vultus videret, miſerorum lachrymas deterſiſſe, Sidonii Elogiô digna: *Sæpe terſiſti eorum lachrymas, quorum oculos non vidiſti.* Num verò dum hæc ageret, infimos quosque de mendicorum grege poſthabuit Principis noſtræ mira liberalitas? Immo his præcipuè Matrem ſeſe beneficentiſſimam præbuit, eâ opum largitate; ut ſubductîs rationibûs conſtiterit, paucîs annîs, inopum ſubſidio Decies centena millia impendiſſe. Quid plura? Valentinæ Villæ adjacens Regium Suburbanum, Delicias ſuas, excipiendis, atque in tuto collocandis pauperibus, piâ largitione dimiſit. Quis jam Eam Parentem inopum neget, quos deliciarum ſuarum participes voluit: eîsque carere Ipſa maluit, ut adoptati veluti Filii, Pauperes fruerentur? Satìs jucundè vivere Se arbitrata, ſi Ipſi jucundiſſimè viverent. Nec modò omnes cujusque generis homines Beneficentia Principis excipiebat, ſed toto, quàm latè patet, Regno pervagata eſt. Auguſtam hanc Urbem percurrite, Auditores. Ubi non monumenta occurrent ampliſſima Regiæ Largitatis? Templa intueri licebit ſplendidiſſimîs Arîs ornata, exquiſitîs inſtructa Tabulîs, ſacrâ ſupellectile ad pompam penè dixerim, ac luxum ditata: Evocatos ſacrorum hominum Cœtus, ſive morientium ſolatio, ſive Captivorum Redemptioni addictos: Contubernia pauperibus procurata, excitata Palatia, condita Collegia, Propugnacula inſtructa, dila-

præſertim erga pauperes.

Urbem.

dilatata Pomœria. Luſtrate Ditionem univerſam. Quod Oppidum, quæ Civitas Regiam Munificentiam non eloquetur? Hìc Templis oblata pretioſa anathemata, auro, gemmíſque collucentia intuebimini: Illic obœratos Homines, repræſentato lytro, libertati reſtitutos: alibi Puellas innumeras laceras, ac ſordidatas, lauto amictu liberaliter conveſtitas: Periclitantes Virgines amplo cenſu dotatas; quo vel honeſta ſibi Matrimonia conciliarent, vel in ſacra Aſceteria, quemdam veluti Virginitatis ſuæ portum, reciperentur. Locum nullum invenias, quo non ſeſe Tantæ Principis Beneficentia propagârit. Ubi ampla inſtituta Sacerdotia: ubi Noſocomia: ubi Hoſpitia excipiendis, invitandíſque iis, qui hæreſes ejurare, ac veritatem Catholicam amplecti vellent, ſumptu maximo erecta; Sacris etiam hominibus pio Miniſterio addictis, qui Heterodoxos ab errore revocarent, confirmaréntque quotquot jam ab errore deſciverant. Atque hìc habes Regni limites egreſſam Principis Beneficentiam, & vel fortunandis Exteris conſulentem. Nec verò temporum, ſicut nec locorum ſpatiîs circumſcripta tam inſignis Liberalitas fuit. Decumbentium quippe Inopum, ac vitâ functorum quoque, duraturô in Ævum ſubſidiô, ingentem pecuniam collocavit. Quidni ergo Beneficentiam hanc non Regiam modò, ſed ferme Divinam dixeris, utì omnibus proficuam, ità omnium ſibi animos amoris vinculô devincientem. Tria hæc, Affabilitatem ſcilicet, Amorem, ac Beneficentiam complectebatur Principis noſtræ

ac totam Ditionem complexa:

Quin & omnia tempora.

Ama-

Oris Majeſtas, & Amabilitas, Amabilitas, quæ ex ipſo vultu emicabat, ad eam ſimul gravitatem, ac venuſtatem compoſito; ut Majeſtatis pariter, & Amoris Sedes appellari meritò poſſet. Quare aptiùs de Ipſa dictum putes, quod de Tito Svetonius: *Egregiâ formâ, & cui non minùs Authoritatis ineſſet, quàm gratiæ.* Hinc reverentiam Majeſtas, Amorem Amabilitas, admirationem Utriusque nexus, & concordia ſpectantibus ingerebant.

Hanc Sui Imaginem Princeps optima hominum mentibus nobiliùs impreſſit, quàm ut ullîs eloquentiæ coloribûs exprimi queat: ac vividior ſemper traducetur ad Poſteros, Principibus Viris, ac Fœminis perenne Exemplar futura. Cenotaphia, Simulacra, & reliqua Sepulcrorum pompa peribit tandem. Nunquam interibit Tantæ Principis MAJESTAS, atque AMABILITAS, ſed immortali gloriâ *in Memoriis Hominum* æternùm VIVET.

II. ORATIONIS PARS. Vivit in REGE Filio, & Poſteris. Verùm quantumvis hæc ſplendida ſit, atque magnifica vivendi ratio; longè tamen ſplendidior, atque excelſior alia eſt, quâ Illa VIVIT, VIVETQUE in REGE FILIO, & in Regali ſerie Poſterorum: & quidem gemino quodam Vitæ illuſtrioris genere, quam parit AMOR & GLORIA.

1. Amoris Vitam. l. 8. de Trin. c. 12. *Quid eſt amor,* Auguſtinus ajebat, *niſi quædam Vita, duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem ſcilicet, & quod amatur?* Vitam hanc amicis communem omnibus parit mutuus amicitiæ amor. At quantò præſtantior vita eſt, quæ ex materno amore conſurgit? quam non mo-

modò animorum concordia progignit, ſed ejuſdem etiam communio Naturæ? Recepto quippe apud Juris Interpretes dogmate, non duo, ſed unum Filius, Parénſque cenſentur. Hinc Parentes filios diligunt, teſte Ariſtotele, *quaſi ex ſe quiddam ſint: Proprium enim ei, à quo oritur, quippiam eſt id, quod ex ipſo oritur.* Matres præſertim *Filios, ùt ſe ipſas amant. Qui enim ex ipſis oriuntur, ſunt quaſi alteri ipſi.* At quanta in priores natu filios Charitas Matrum, quibus amoris primitias, delibatum videlicet amoris florem, impendunt, eum nempe, quo Matres initiantur! Quanta verò in eam Prolem, quam Unicam ſortitæ ſunt! Quàm exquiſitâ in eam benevolentiâ feruntur! Si enim Genitrix, ùt inquit Baſilius: *Per unumquemque naſcentem animô ſcinditur;* Ubi unica Proles contingat, non Matris animum ſcindi, ſed in unum cogi, in unum amoris vim, & Providentiæ curas intendi neceſſe eſt. Inde Parenti Regiæ in Regalem Filium, atque Alumnum tantus, támque excellens amor. Verùm etſi præcipua ea fuerit origo amoris; is tamen aliis ex cauſis, multiplici è fonte manavit. Occurrebat, ex uno Stipite derivatus in eundem Filium Sabaudi Sanguinis ſplendor: Unde Regiam Prolem, veluti ejuſdem Fodinæ aurum, nullâ externæ ſtirpis admiſtione progenitam intuebatur. Occurrebat, quòd Dotes ſuas, quibus Ipſa admirabilis erat, admirabatur in Filio: Mentem Excelſam, Regalem Animum, Magnanimam Indolem, verbô dicam, Imaginem ſuam. Atque inde augebatur Paren-

l. 8. Eth. c. 12.

ibid.

l. de vera Virg.

1. Quàm impensè REGEM Filium diligeret.

tis amor in Filium, quòd in Ipſo Virtutes ſuas in dies augeri conſpiceret. Gaudebat ab Illo vinci, & Imaginem impenſiùs, quàm Exemplar ipſum diligebat: cùm videret Exemplar ab Imagine ſuperari. Ad hæc. Quemadmodum Puerperii dolor, fœtus ſuos, quòd Tanti ſteterint, chariores matribus facit; haud ſecùs Auguſtæ Genitricis animum erga Regalem Filium vehementiùs incendebant impenſæ eidem curæ, ac ſollicitudines: tam accuratè inſtituta Pueritia: Suſceptum, præmaturè erepto Patre, Ditionis Regimen; propulſata ab imbelli ætate, viduóque Regno pericula: tot denique exantlati labores, ut ipſius incolumitati, & Gloriæ conſuleret. Tandem ipſa convictûs diuturnitas, conſuetudo frequens, atque inde ſuccreſcens benevolentia, vividiorem in dies mutui utriusque amoris fomitem admovebant.

Et ab Eo diligeretur. Hinc poſtremo hoc tempore, quo ultimam ardoris metam reciprocus amor attigerat, ùt Regem Filium in diuturna, gravíque Matris ægritudine anxium, atque ſollicitum admirati ſumus! Ut frequens inviſebat! Ut ſedulus aderat decumbenti! Ut ſucciſivas horas, è Regni curis vacuas, ac neceſſariæ etiam relaxationi debitas, materno aſſiduus Thalamo traducebat, ut morbô oppreſſam, aſpectu conſolaretur, levaret alloquio, angoréſque ægritudinis in ſe quodammodo, commiſerantis animi affectu, transferret! Quid, quòd Ipſe opem laboranti tulit: útque Pietati faceret ſatìs, ſuæ quodammodo Majeſtatis oblitus, Regiâ Ipſe manu, ori cibum admo-

vit:

vit: Eò commendabilior, quò Tantæ Genitrici obſequentior: ac tum maximè Trajani Elogium promeritus: *Tantò major, tantò auguſtior*. Indè viciſſim Mater Filio quæ Amoris reddebat officia! Quo grati animi ſenſu, impenſas ſibi curas, ſollicitámque Pietatem, proſequebatur! Qui tandem utrique dolor, cùm Fati neceſſitas utrumque abjunxit! Qua ſe ambo conſtantiâ Supremi Numinis arbitrio devoverunt! Quæ tamen hactenus diximus minora ſunt. Vividiora accipite Tantæ Matris in Tantum Filium Benevolentiæ argumenta. Se toties Matrem cogitabat, quoties Illum, vel è Pueritiæ morbis ereptum, vel inter bellica pericula, atque incommoda, non ſine præſenti Numinis Providentiâ, incolumem, vel diu expectatâ Prole donatum, lachrymis, precibúsque pepererat. Quoties enim in quolibet dulciſſimi Pignoris diſcrimine, DEO procidit ſupplex! Quot pro Ipſo vota ſuſcepit! Quot ad ſanctiores Baſilicas peregrinationes obivit! An non ab Ipsâ quotannîs Divo Joſepho ſolemnis inſtituta Celebritas: ut qui inter Cælites præcipuus haberetur, præcipuam in Terris, ac ſplendidiſſimam Stirpem, optatiſſimâ Sobole fortunaret. Nec ſucceſſu caruit tam inſignis Religio. Vidit pientiſſima Parens fructus uberrimos Pietatis ſuæ. Vidit non modò VICTORIUM AMEDEUM prole auctum multiplici, verùm etiam (quod unum deeſſe videbatur ad cumulum amoris) derivatam in Nepotum, Pronepotúmque ſeriem, Sabaudi Sanguinis Majeſtatem. Creſcebat in REGEM FILIUM amor, quoties è Regio

Plin. Traj.

2. Amoris incrementa erga REGEM Filium,

& Poſteros

Thalamo recens aliquod Germen erumperet: atque inde in novam Sobolem novô quodam repetitæ Imaginis, ac ſimilitudinis titulô, redundabat.

Principes Filias: Aloyſiam, *&* Adelaidem.

Hinc ubi Regii Connubii primitias aſpexit, binas nempe lectiſſimas Principes, ALOYSIAM atque ADELAIDEM, quarum Altera PHILIPPO Hiſpaniæ Regi, Altera Gallico DELPHINO ſplendidiſſimè nupſit; Quo amoris ſenſu affecta eſt? Quo gaudio delibuta? Utì ad Nuptias Utramque abeuntem, honoris, ac benevolentiæ causâ, plurium dierum itinere, jam Grandæva deduxit! Quibûs lachrymîs extremo in amplexu dimiſit! Et quamquam ab oculis amotas, quibûs ſtudiîs, & cordis affectibûs proſequuta eſt! Quidni autem Eas impensè diligeret, quæ Regni utriusque florentiſſimi Deliciæ poſtmodum, atque ornamenta exſtitere? Quantùm verò ALOYSIA, atque ADELAIDE immaturô fatô ereptîs indoluit! Ut amorem dolor æquavit! Quamquam habuit, unde dolorem leniret, dum Eas ſuperſtites intueretur in FILIIS, quorum Alterum poſtmodum Galliæ, Alterum Hiſpaniæ Regnis ampliſſimis imperantem aſpexit.

Earum Filios Galliæ, & Hiſpaniæ Reges:

Regis Filios Victorium Amedeũ, *&* Carolum Emãnuelem,

Sed longè uberiori voluptate perfuſa eſt, cùm REGI FILIO duo chariſſima Pignora, VICTORIUM AMEDEUM, majorem natu, atque altero partu CAROLUM EMMANUELEM prodire vidit in lucem. Quo tunc incrementô amoris exarſit! Qui ſanè geminos æquè diſpertitus in Fratres, ubi Alterum mors immatura decerpſit, ſeſe Alteri totum impendens, collectas in Superſtitem vires effu-

effudit: Eóque ardentior, quòd Carolum Emmanuelem dilectiſſimum olim Conjugem, non tantùm nomine ſed indole, ac virtute, revocaret in mentem; Quòd Patrem, Matrémque, & Avorum imagines morum imitatione referret; Quòd imperare jam diſceret, Parentibus obſequendô; Immo jam in animis Populorum, præcoci Prudentiâ, Religionis, Beneficentiæ, cæterarúmque Virtutum præmaturo apparatu regnaret. Quid dicam, quàm multò arctiùs dulciſſimum Nepotem complexa ſit? cùm adſcitâ in Conjugem lectiſſimâ Principe (quam utinam diu ſervaſſent Superi!) Regalis Thalami fructum illico optatiſſimum vidit, Parvulum Victorem Amedeum, Magni Avi Imaginem vividam, ſpem Regni, atque in ævum duraturæ, cum Poſteritate Regiâ, Publicæ Felicitatis. *& Parvulum* Victorem Amedeum.

Quo igitur æſtuare debuit amoris incendio, quod jam in ſuâ origine, eo nempe, quo Regem filium diligebat, exuberans, tantâ Poſterorum ſerie, in quibus expreſſam ſeſe intuebatur, perennî veluti alimentô augebatur, rursúmque ad caput rediens, priores flammas ibidem intendebat, quibûs viciſſim in Poſteros amor, novô in dies incrementô, vehementiùs incendebatur! Quamobrem ex tanta amoris magnitudine metire Superſtitis Vitam. Si enim Amor, ùt ex Auguſtino didicimus, quoddam eſt vitæ genus; Vivit Illa etiamnum vel invitâ morte, & geminâ fruitur vitâ, tum qua Suos amat, tum qua viciſſim amatur à Suis: & cùm perennis uterque amor futurus ſit; utramque Illa vi- *Vitam Amoris multiplicem vivit in Filiis.*

tam perenniter vivet. Adhæc. Si ea, & quidem præcipua Amoris vis eſt, ut eum qui diligit, in eum qui diligitur, transferat; totidem numerat animas, quot habet; habebítque Nepotes. Vivit itaque in REGE FILIO, vivit in NEPOTE Subalpinorum PRINCIPE, vivit in INFANTULO Auguſtæ Saleſiorum Duce, vivit tandem in gemino REGE maximo, GALLO, atque HISPANO, atque in ſequuturâ poſt ipſos Nepotum Serie perennis vivet. Hæc nimirum eſt, de qua ingeniosè, ac ſapienter Themiſtius, *Aurea illa, infractáque catena, quam Natura perpetuò intexens, & obeuntibus naſcentia conjungens, ne in nihilum relabantur, ſibi cavet.* Quod multò luculentiùs, & certiùs Divinæ Sapientiæ oraculô teſtatum habemus: *Mortuus eſt Pater ejus*, inquit Solomon, *& quaſi non eſt mortuus: Reliquit enim ſimilem ſibi poſt ſe.* Quis ergo mortuam dixerit Matrem, quæ tot Sui Imagines in Regiâ Poſteritate reliquit, perenni ſuccedentium ordine propagandas? Immortalem profectò in Ipſis vitam ſortita eſt: Nec AMORIS tantùm, ùt prædiximus; ſed etiam GLORIÆ, ùt jam reliquo hoc capite complectemur.

Or. de moder. affect.

Eccl. 30. 4.

2. Ejusmodi eſt GLORIÆ VITA, quam Parentes impertiuntur Liberis, Liberíque viciſſim Parentibus reddunt. Hinc ſapientiſſimè Salomon *Gloria Filiorum*, inquit, *Patres eorum*, ac viciſſim: *Corona Senum filii filiorum.*

Vivit Gloria Vitam in Filiis.

Prov. 17. 6.

Si Gloriæ jubar immenſum, quod à Filio redundat in Matrem irretortìs oculìs inſpicere auderem, Regem ipſum unicè feſtìs Salomonis

1. In REGE Filio.

plau-

plauſibûs appellarem, & gratulantium more clamarem VICTOR AMEDEE, *Exultet, quæ genuit Te.* Prov. 23. 25. Se vel unico Partu fœcundiſſimam venditet Matrem. In Te uno priſca illa Sabaudorum Heroum exempla reviviſcere glorietur. *Exultet*... At verecundus timor voces abrumpit, & erumpere geſtientem lætitiam contineri animô jubet. Hunc itaque Gloriæ ſplendorem, non emiſſum, ſed repercuſſum; non unde oritur, ſed unde reſilit, attentiùs contemplabor, feſtíſque uſus vocibûs, quibûs Jeruſalem univerſa victricem Judith excepit, Eam unicè compellabo: *Tu Gloria Jeruſalem, Tu lætitia Iſraël, Tu honorificentia Populi noſtri.* Judith. 15. 10. Quid? Triumphat Judith? Gratulatur Iſraël? Publicæ gratulationis argumentum eſt cædes Tyranni? Nónne potiori jure Judith hæc Noſtra gloriabitur, quæ non hoſtem abſtulit Regnô, ſed Filium, ſed Principem dedit?

Quem verò PRINCIPEM! Qui maxima de Se promiſerat Puer, Adultus dedit majora. *Ejus Dotes.* Quem Filium! Breviſſimè dicam: Imaginem Mentis, Animi, Cordis ſui. Indolem prorſus admirabilem, diverſarum laudum concordi diſſidiô temperatam, atque conflatam! Cui maſcula vis nihil adimit Suavitatis; nihil pariter ponderis arguta ſubtilitas; nihil dexteritas efficacitatis. Hinc quæ cunctatio? Quæ indè celeritas? Deliberat diu: exequitur ſtatim. Pericula ſagaciſſimè præcavet, fortiſſimè ſubit. Nihil Illi vel arduum adeò, ut refugiat timidè; vel adeò facilè, ut obeat oſcitanter. Res disjunctiſſimas nectit ſimul,

mul, atque componit. Magna cogitantem, minima quæque non fugiunt. Bellicas, ac pacificas artes complexus animô, novas Leges condit; Novo excipit Athenæo, quæ bellô deformatæ jacuerant, diſciplinas; novîs denique inſtitutîs militares Copias informat, novo armorum genere milites inſtruit, novîs munimentîs, & machinationibûs Arces. . . Verùm quò rapior? Oceanum navigo. Littus non habet. Vos interim ecquid animô concipitis, Auditores? An non eam ampliſſimæ Gloriæ vitâ ſuperſtitem adhuc Parentem dicetis, quæ vel uno Partu, tot, tantásque Virtutes Mundo invexit, atque ad Populorum felicitatem effudit? In hanc enimvero gloriam nullum tempori, nullum morti jus eſt, poteſtas nulla. Reliqua ſanè monumenta, quæ vivens condidit, moriens reliquit ætati cedant ac tempori. Hanc certè gloriam, Hiſtoricorum faſtis, Oratorúmque laudibus conſignatam, nulla delebit dies, nulla tenebris offundet oblivio. Leget, mirabitúrque tota, quàm latè patet, Poſteritas novas, & inexpectatas rerum viciſſitudines, atque incredibilem quandam fortunæ ludentis inconſtantiam, proſperîs, adversísque momentô contextam, & implicatam, quæ nos ipſos hodie, usque adeò ſuſpenſos, & ancipites tenet; ut ſicut olim expectationem noſtram, ità oculos quoque fefelliſſe, & quæ certiſſimè vidimus, fortaſſe non vidiſſe, ſuſpicemur. Equidem audire jam videor voces Poſteritatis: Hæc Illa, dicet, Hæc Illa Mater eſt, Matrum fortunatiſſima, quæ Providentiæ munere diu vi-

Res Geſta.

xit, ut Sobolem ſuam, Regales Avos Dignitate ſupergreſſam, & auguſtiore Solio ſedentem cerneret vivens; Sabaudos cerneret novâ titulorum, & Diadematum acceſſione cumulatos; Filium denique Regem videret, ſuo innutritum ſinu, Sapientiæ & diſciplinæ ſuæ Alumnum, qui ſubitâ licèt hoſtium irruptione circumventus, licèt ab armis, à militibus, ab amicis imparatiſſimus, tamen imperterritus ſtetit, immo bellum minitantibus, ultro bellum indixit: qui parvâ militum manu, magni Exercitûs impetum fregit; inſultantémque fortunam conſilio, & virtute deluſit; Infelix bellum lucroſâ clauſit pace; & Arcium, Urbiúmque jacturâ Provincias paravit, & Regna. Hic erit Poſterorum ſenſus, hæc vox: Adeò Matris gloria perennat in Filio, Thetidis in Achille, Olympiadis in Alexandro.

Aucta Dignitas, & Ditio: Gloria indè redundans in Matrem,

Huc illud etiam incrementum accedat, quo Regia Conjux Splendore Sanguinis, Virtutum, Animíque concordiâ, fortunando Victoris Amedei Regno, è Gallico ſolo in hanc Regiam connubiali jure translata, gloriam Excelſæ Genetricis longè efficit ampliorem. Accédat inſignis gloriæ Splendor, quo Galliæ Hiſpaniæque Reges Maximi Victorem Amedeum, atque Annam, Avum, atque Aviam exornant, ac proinde Proaviæ decus ac famam celebrant, nomen illuſtrant. Rata igitur eſto clauſula Sapientis: *Corona ſenum filii filiorum.* Hæc ea Gloriæ vita eſt, qua in REGE FILIO, qua in tota Regiæ Stirpis Propagine, immortalitatem undequaque ampliſſimam conſequetur. *Vivet in Filiis.*

Ejusdem augmentum ob Reginæ Dotes, Et gloriam Poſterorum.

U FA-

III. ORATIONIS PARS Vivit in Operibus.

FATEBOR tamen ingenuè, Auditores. Gemina hæc vitæ ratio à mortis jure prorſus immunis non eſt, niſi accedat altera, quæ culmen, vel baſis eſt veræ, conſummatæque immortalitatis. Quam proinde poſtremo loco ab Angelico Doctore commemoratam crediderim, veluti perennis vitæ apicem; florémque lectiſſimum, & nullo unquam tempore interiturum. *Tertiò* inquit, *quantùm ad effectum ſuorum operum*.

Acutè, ac ſapienter explicat Philo Divini Codicis involuta Myſteria, de juſtorum, atque improborum morte diverſimodè penitus differentis. Moyſis ac Prophetarum Libros percurrite. Quoties impiorum mortem vel narrant, vel denunciant, vel minantur; toties nervoſo, & vivido loquendi genere mortis congeminant vocem: *Morte morieris; Morte moriuntur.* Contrà verò, ubi de Juſtorum morte ſermo eſt, non mori dicuntur, ſed vivere. Quæ tanti diſcriminis ratio? Ideo, inquit Hebræorum Sapientiſſimus, quia Improborum non una mors eſt, Proborum non una eſt vita. Illis morientibus pariter, ac viventibus gemina mors eſt: His viventibus pariter, ac morientibus gemina eſt vita. Illi virtutibus mortui, vel ſi Neſtoreos dies vivant, continenter intereunt: Iſti viventes DEO, vel ſi abſcedant à corpore, immortalitate coronantur: *Malos, etiamſi ad extremum perveniant ſenium, eſſe mortuos quòd virtuti non vivant: probos verò etiamſi disjungan-*

Philo lib. de Profug.

tur

tur à corpore, ſortitos immortalitatem, in ſempiternum vivere.

Atqui hæc illa eſt perennis VITA ſupra humanæ conditionis vices aſſurgens, qua heroicus ille Spiritus, ſuo ſuperſtes funeri, mortem immortaliter vicit. VIVIT ILLA quidem in REGALIUM Virtutum excelſis Operibus, ſplendidiſque Monumentis. Vivit in ampliſſimis Ædibus, in Aulæ pompâ, delectúque Aulicorum, in effusâ tum erga Proceres, tum erga inopes largitate. Sublimis ille animi ſenſus; Illa ingenii acies explicatiſſima; Incredibilis rerum, tum privatim, tum publicè gerendarum ſolertia; Ordo ipſe, & modus, & compoſitio vitæ: Hæc omnia æterna ſunt, quibus Illa Naturæ, & temporis tranſilit metas; ab exitu ipſo vivendi ſumit exordium; & quadam penè dixerim ſui ipſius hæreditate, decedenti Sibi Ipſa ſuccedit. Tot itaque moralium, politicarúmque Virtutum mira complexio, quas diuturno uſu comparavit, Ipſam eripit morti, viventémque etiamnum, ſpirantémque conſtituit: *Quantùm ad effectum ſuorum operum.* Atqui medullam nondum attigimus Auditores. Sub hoc rudi Virtutis cortice latet anima, latet interiùs aliquod ſtabilis vitæ elementum, quo vegetatur. Quare age, quidquid Illa, dum viveret, geſſit illuſtrius, brevi oculorum conjectu percurrite; Ambitum hujus Urbis amplificatum; Ad populorum alimoniam in ſummâ annonæ Caritate derivata Subſidia; Pacem inter tumultus bellicos undique circumſtrepentes, ſummâ Providentiâ, & conſi-

1. Regalium virtutum:

Eorum Epilogus.

 lio

lio ſervatam. Adde, quæ in ſacras Ædes, quà exornandas, quà ditandas: quæ in Pauperum Hoſpitia tum excitanda, tum alenda; quæ in Carmelitarum Virginum Aſceterium, Templum, Sacella, Sacrámque Supellectilem contulit. Adde Columnas, Signa, cæteráque tum extima, tum intima Prætorio ſuo adjecta ornamenta; Denique quidquid Regalium Virtutum, atque ampliſſimorum operum, oculis patet, memoria ſuggerit, celebrat fama. Cavete interim, ne vos externa ſpecies, excellens licèt, atque auguſta decipiat, plerumque ſubdola, & fallax. Nempe hæc omnia, niſi Chriſtianæ Pietati, unde vim omnem trahunt, ſolidè innitantur, niſi altiore è fonte originem ducant; umbræ ſunt evanidæ, & fluxæ, languidæ imagines, quin potiùs inter-
Conc. 12. in Pſ. 118. mortua penitus ſimulacra Virtutis. *Multa magna fecerunt*, inquit Auguſtinus, *qui magni in hoc ſæculo nominati ſunt*. Sed quòd in iis vanitatem unicè ſpectarent, non DEUM; quòd humanæ gloriæ avidiùs captandæ velificarentur; inanî virtutum fucô decepti, inanem Magnificentiam, cæteráſque animi Dotes inanes, & vacuas oſtentavere, eam ſcilicet, quam anhelabant gloriam conſequuti, *Vani vanam.*

Juvat igitur magnanimi illius Pectoris receſſus intimos penitus inſpicere, & attentiùs con-
2. *Chriſtianæ Pietatis,* templari. Qua voluptate videbimus, utì magna, & ſpecioſa opera, quæ profana, plerumque vanitas inficit, & corrumpit, CHRISTIANÆ PIETATIS ſenſu quodammodo conſecraret; ut nihil ageret, aut moliretur, quin Religionis, &

Divi-

Divini obſequii certa veſtigia, & impreſſam veluti effigiem præ ſe ferret. Orabat, opinor, cum Pſalte, ejúsque vocibûs DEUM alloquebatur: Pſal. 118.
Averte oculos meos, ne videant vanitatem: in via tua vivifica me. Largire vitam, ajebat, Fons vitæ. Tu Principium, Tu Via, Tu Meta. Mortuum eſt, aut mortale quidquid aliunde oritur; quidquid aliò deflectit, quidquid aliâ graditur; quam non oſtenderis, Viâ.

PIETATEM idcirco hujus Principis Chriſtianam dixi, Auditores, maſculam nimirum, & ſinceram. Neque enim eam laudo adulterinæ Pietatis larvam, quæ melle, & ſeſamo paſcitur, quæ ſcilicet in teneros ſenſus, ac ſterilia tantummodo deſideria evaneſcit; virtutem deguſtat, non amat; intuetur eminus, cominus exhorreſcit; quin DEO etiam ipſi verba dare audet: animum, & obſequium recuſare. Languida hujusmodi fæminarum blandimenta Mulierem hanc Fortem minimè decent. Totâ mentis acie, totóque animi impetu ferebatur in DEUM: atque hæc erat ſumma votorum; ut amorem Illi ſuum in omnibus teſtaretur; ejúsque gloriæ ſummo conatu promovendæ Se Ipſam impenderet. En veræ, ſolidæque Pietatis formam, quam in hac Principe, nec laudare deſinam, nec mirari. Aulicorum artes, moresque paucîs, ſed graphicè deſcribit Salomon: *Requirunt*, inquit, *faciem Principis.* Totus quippe, ut ità dicam, eorum Aulicismus in oculis eſt: tum ut ſtudia, & voluntates Principum ex ipſo oris geſtu, habitúveſtigent, ſilentia ipſa interpretentur, nutibus

Quid illa ſit.

Prov. 29. 26.

In Deum directa.

pareant, vocem, & imperium obſequii celeritate præcurrant: Tum ut ſpes ſuas, fortunáſque omnes in Principe ſitas eſſe doceant; & beneficiis ſive promerendis, ſive impetrandis opportunum tempus aucupentur: tum denique, ut eorum Virtutes, immo etiam vitia, ùt plerumque ſit, imitando, gratiam Principum adulatoria ſimilitudine morum ſibi concilient. Noverat has artes Magnanima Princeps, jam dudum aulicis obſequiis aſſueta. At ſervilem hunc morem dedignata, aulicæ vitæ ſpeciem quandam, & imitationem ſanctiùs ad DEUM retulit, præeunte verba Sanctiſſimo Rege. *Exquiſivit Te facies mea: Faciem tuam, Domine, requiram.* Hinc pervigili mentis oculo DEO præſens, non modò quæ apertè imperaret, ſed quæ vel tenui intimæ vocis afflatu innueret, erectô, expeditóque animô exequebatur. Hinc humanis artibus, politicíſque diffiſa conſiliis, ſi quid Sibi, aut Regno, aut Regi, vel optandum occurreret, vel timendum; Unum illum bonorum omnium Auctorem, depulſorémque malorum conſulebat: imploratóque Deiparæ, & Sanctiſſimi ejus Sponſi Patrociniô, præſentiſſimam Divini Numinis opem ſibi certò affuturam pollicebatur. Neque verò Spes Illam ſua fefellit. Regis ſoſpitas, felicitas Pacis, lætiſſima Principum Soboles, Gloriæ, & Regni incrementa, pleraque inſuper collata divinitus beneficia Regiæ Matris precibus, communi populorum ſenſu accepta referuntur.

Studium Deo placendi: Pſal. 26.

Ad eum precibûs confugiendi.

Sed

Sed longè altiùs eniti, & aſſurgere viſa eſt, cùm Se ipſam ad Divinitatis exemplar effingere ſtuduit, ejúsque Naturæ pulchritudinem, quantùm mortalibus fas eſt, uſu virtutis imitari. Indè ſcilicet ſummum vanitatis odium hauſit, humanæque gloriæ contemptum, cùm Fontem illum immenſum bonitatis intellexit, cætera quidem omnia rebus à ſe conditis effusè largiri, ſed in gloriæ conſortium, quam ſibi unicè ſervatam vellet, nullam prorſus admittere. Quo ſtudio, qua mente, qua fide, nihil operum ſuorum tribueret ſibi, laudem omnem, & gloriam DEO redditam vellet, ut cætera omittam, quæ poſſem afferre quamplurima, Teſtis ſit dolor, quem ab auguſta Ædium ſuarum molitione maximum cepit, quòd ultrà quàm animo deſtinaverat, opus, & ſumptus excreſcerent. Spectabatis avidè, Cives, novum Urbis, & Fori, & Regalis Prætorii ornamentum; elegantiam, magnificentiam laudabatis: Dum Illa interim, quod omnes mirabantur, ſola deſpuebat. Averſabatur immanem illam ſubſtructionem, quaſi monſtroſum abortum, vel ambitionis, vel erroris, in quo pompa, & luxus undique occurreret oculis, nuſquam Pietas, nuſquam DEUS. *O malè impenſas opes!* (has ſæpe querelas extorquebat dolor) *Inaniſſimæ vanitati datum eſt, quod DEO, & Pauperibus debebatur.* Et ſanè parùm abfuit, quin perficiendi operis conſilium prorſus abjiceret. Sed Aulicorum voce, & hortatu confirmata, abſtersâque mœroris nube, tandem intellexit, eam ſibi mentem Cœlitus inditam;

Propria gloria contemptus, Divinæ ſtudium.

ditam; ut infinitam artificum, ruſticorúmque multitudinem aleret, induſtriam civium acueret; inertiam, & otium ablegaret; Artes foveret: adeóque Ejus quoque Operis, ùt cæterorum omnium, Numinis Providentiam Architectam eſſe, Opificem Charitatem. Hinc videtis, opinor, Auditores, quàm pura, quàm defæcata eſſet noſtræ Principis Pietas, & quàm recto tramite, in DEI gloriam unicè collimaret. Nunc alias ejus Dotes, non minùs illuſtres, atque conſpicuas, paucis accipite.

3. *Ejus Pietas Qualis:* Et primò quidem; Solidam Illa PIETATEM, ſinceram, omníſque fuci expertem penitus præ ſe ferebat, ingenui nempe, candidíque animi fœtum, abhorrentis ab omni pompa, atque oſtentatione Virtutis, & probitatis. Ea Princi-
Sincera. pum, communi opinione, ſenſúque Conditio eſt; ut Aſtrorum ad inſtar perenni luce micantium, omnium oculis propoſiti, utcumque ſe tegant, diu latere non poſſint. Neque deſunt oculi perſpicaces, qui vel in Sole maculas deprehendant. Ad hæc. Quæ in Divina Apocalypſi animalia pinguntur, Solio adſtantia Ma-
Apoc.4. 7. jeſtatis, *plena oculis antè, & retro. . Et intus plena ſunt oculis.* Huc adde, quòd ſi quidpiam, & præcipuè Virtutem ſimules; pellucidum ac tenue, Authore Senecâ, velum obducis, quod ſi attentiùs quis inſpiciat, ac perſcrutetur, aperit quod tegebat: quódque deterius eſt, geminum offert dedecus intuenti, vitium nempe in occulto latens, atque adſcititiam formam, ſpeciémque
Seneca. Virtutis. *Tenue*, inquit ille, *mendacium eſt:*
Per-

Perlucet, ſi diligenter inſpexeris. Recenſete jam animo innumeram propè multitudinem Principum, Legatorum, Procerum, Matronarum: addite etiam, ſi lubet, domeſticam turbam Aſſeclarum, ac Stipatorum: quotquot vel officii, vel obſequii nomine Ejus lateri adhæſere, totidem Illa teſtes aſſiduos, immo Judices oculatiſſimos habuit. Ecquis unquam Ejus Pietatem, vel tantiſper deviam deprehendit, nec ſatìs ſibi in tota vitæ actione conſtantem? Ea certè vitæ *Stabilis,* norma, par ſibi ſemper, ac nunquam aberrans; perpetuus ille, atque immobilis ſanctorum operum tenor, ad extremam uſque ſenectutem firmâ, conſtantíque lege perductus; exacta illa, ac minutatim conciſa partitio temporis, cujus partem prece, piísque aliis exercitationibus, partem ſacrorum librorum lectione tranſigebat, partem adeuntibus, vel rerum tractationi, modeſtæve relaxationi dabat; hæc, inquam, tota quanta eſt, quam Sibi indixerat, vitæ inſtitutio, quámque à Se ipſa ſeveriùs exigebat, eam virtutis indolem indicant, quæ non varia eſſet, lubrica, inconſtans, atque multicolor, quod virtutis fucatæ vitium eſt, ſed firmo, ſolidóque operum nexu, inconcuſsè ſtabilis, ac perſeverans; tandem, ùt Ambroſius ajebat, defixis altè radicibus nitens. *Quod enim verum, & ſincerum altâ radice fundatur.* Lib. 2. Offic. 22. Utcumque tamen validîs hîſce ſuffulta firmamentîs, nutâſſet procul dubio Conſtantia Principis, tot externîs adverſæ fortunæ aſſultibûs, tot inſuper intimis perturbationum tumultibûs agitata; Niſi fortunâ, & naturâ ma-

Dominatrix. jor, utrique imperaſſet. Quamobrem ad hoc animi ſupremum imperium, ſibi, ſuíſque motibus moderantis, quod teſte Peluſiotâ, omnium maximum, atque præcipuum cenſendum eſt, duce Pietate conſcendit: quódque mirandum magìs, ad eum gradum pervenit, humili, DEO obſequentis animi ſenſu, ipsíque quæcumque haberet chariſſima, nullo diſcrimine devoventis. Redeant jam, Auditores, in mentem, quæ hactenus audiſtis: pronúmque erit aſſequi victricis illius Pietatis indolem, déque omnium impetu affectuum, ac ipsâ etiam naturâ magnificè triumphantis. Verùm, vel ſi cætera deſint, omnium inſtar eſto, quod in ipſo vitæ exitu edidit, Chriſtianæ Fortitudinis exemplum, animíque, humana omnia, miro quodam imperandi genere ſuperantis.

Lib. 4. epiſt. 78.

Victrix amoris erga Suos. Aderat jam ferme Depoſitæ REGIUS PRINCEPS, ac Nepos, quem habebat oculìs chariorem, & Regis Filii incommoda per eos dies valetudo unicum Illi reliquerat, materni amoris pabulum, doloris levamentum. Et illa quidem ſe ejus conſpectu mirificè recreari ſentiebat. Verùm cùm in eo rerum ſtatu, omnes animi affectus in Chriſtum è Cruce pendentem, quem manu geſtabat, unicè referre percuperet; quod unum humani ſolatii ſibi ſupererat, eidem ex integro ſacrare, atque offerre conſtituit. Ergo Principi bene precata, Ipſum non ampliùs viſura, ab ſe dimiſit. Vix dum Princeps abſceſſerat, cùm ſeveritatem ſpontanei vulneris ſenſit, ingemuítque Natura: tantáque fuit doloris vis, at-

atque acerbitas; ut vel invitâ reluctantis animi conſtantiâ, in vultu eruperit, emiſsíſque continenter ſuſpiriis prodiderit ſeſe. Rem ſubodoratus, qui aderat, Conſcientiæ Moderator, ac Morientis commiſeratione tactus, Author Ipſi fuit, ut ad ſe Principem rurſus acciret. At Illa, animô ſupra omnem humanitatis ſenſum erectô: *Minimè gentium*, inquit, *Redemptori Cruci affixo victimam obtuli, haud dubiè placituram, cùm Principi valedixi, abſit jam, ut præpoſtero pœnitentiæ genere opus reſcindam, retractem obſequium. Dolet quidem; at doleat, ùt lubet. Rationi, ac Fidei naturam cedere par eſt, & humanos affectus evaneſcere, ut quem DEO exhibui, conſtans ſit amor.* Quis veſter, oro, de tam illuſtri victoria ſenſus eſt, Auditores? Vos haud dubiè percellit heroici illius Animi Excelſitas, cui diuturnâ licèt ægritudine attrito, ac ferme fatiſcenti tantum virium fuit; ut geminis potentiſſimis hoſtibus, Amori videlicet, ac Dolori ſuo reluctaretur intrepidus, palmámquu de iis eximiam reportaret. Oppugnabat uterque virtutem: uterque favebat naturæ. Tuebatur Amor jura ſanguinis: acerbitatem injuriæ Dolor accuſabat. Communibûs ambo ſtudiîs, armîs, viribûs certabant. Exaggerabat Amor violentiam doloris; ut diſceſſum Principis conquereretur: Utebatur viciſſim Dolor illecebrîs amoris; ut reditum ſuaderet. Inter utrumque hoſtem media imperioſæ Pietatis Heroina, pro Victima, pro Ancilla ſe geſſit, Matrem oblita. Amoris blandimenta, & doloris gemitus; Illius, quòd

inanes cauſas obtenderet; hujus, quòd muliebriter ejularet, æquè contempſit; ac ſupremam ſacrificio impoſuit manum. O animum ſeipſo majorem! O Religionem! O conſtantiam ſingularem!

Verùm, ecquid miramur? Jampridem ejusmodi victoriis aſſueverat. Virtutem uſu firmatam, vel in ipſo mortis confinio, vividam eſſe, ac vegetam, compertum eſt. Non amorem modò Cognationis, & Sanguinis, ſed alium quoque hoſtem frangere debuit; eò infeſtiorem, moleſtiorémque; quò magìs domeſticum, inſitúmque naturæ, & nunquam à bello ceſſantem: Amorem ſcilicet ſui, ſtudium vitæ, valetudinis, virium tuendarum. Atque hìc enimvero, ſi per tempus liceret, malorum Iliadem recenſerem, atque eorum præcipuè, quibus in acerbiſſima ægritudine ſupra annum exercita eſt: ac inter alia longanimitatem, patientiam, demiſſionem, teneræ ſenſus pietatis efferrem, quibus plures continenter horas, ſuaviſſimè, & ardentiſſimè DEUM alloquendo tranſigebat; quin vel contentionis laborem Ipſa ſentiret, vel temporis fugam. Atque hinc Animi illius robur, firmitatémque conjicite, quantum ſit, reputantes, diuturno affectæ, fractæque ſenecturis morbô, vel potiùs ſuppliciô cruciari; lento mortis genere interire quotidie, rurſum vivere, rurſum mori, vitam in ſingula momenta deficientem, mortem verò ſemper imminentem aſpicere, fatalémque ictum, eò crudelius, quò mitiùs intentatum!

Conſtans in morbi doloribus,

De-

Demum quis crederet, eam Principis Pietatem, quam colebant, & venerabantur Subditi, Europæ Summates Viri laudibûs efferebant, iracundiæ, calumniæ, & livoris aſſultibus patuiſſe? Divinô prorſus conſiliô eveniſſe arbitror, ùt hæc incredibilia, & paradoxa in unum coaleſcerent: quò ſpendidiùs magnanimum illud pectus, ùt invictum honoribus, ita offenſis impervium emicaret. Nonnullis ſanè, quibus animi arcana aperire ſolebat, ingenuè de more fatebatur, eam ſe cordis indolem divinitus accepiſſe; ut à quibus odio haberetur odiſſe: à quibus verò læderetur, ulciſci planè neſciret. Quid majus dicere potuit? Quid ſublimius? Vix tamen aliquid dixiſſe videbitur, ſi quæ fecerit, cogitemus. Quàm tenera, quàm mollis ſit ad offenſiunculæ leviſſimæ ſenſum indoles Principum ignorat nemo. Quippe illam, non modulô ſuô, ſed læſæ Dignitatis comparatione metiantur: & ferè ſacrilegum facinus videatur, eorum honorem violare, qui à Populis coluntur, ùt Numina. Multò igitur mirabiliùs, & glorioſiùs victrix noſtræ Principis Pietas, atque Religio de tot maximis hoſtibus triumphavit, Naturâ, Honore, Majeſtate. Hominem non averſari, non ulciſci, non lædere moderati animi id eſſe dicebat, non magni. Quisquis ejus gratiâ excidere meruiſſet, eum Illa placidè accipiebat, amabat ſincerè, beneficiis largè cumulabat. Parcere maluit non rogata: ne dediſſe aliquid precibus videretur. Nonnemini veniam de genu deprecanti, *Surge protinus*, inquit, *ne plura. Quo animo ſim, paucis habe. Chriſtiana ſum.* Nobile

quin, & injuriis perferendis.

bile tandem Ipſius effatum accipite, nullâ oblivione delendum: *Pax,* ajebat, *& Charitas, quas è Chriſti diſciplina didicimus, non ſatìs animò continentur: vultu, voce, benefactis exhibendæ ſunt. Tam enim improba eſt odii indoles, ac ſimultatis; ut ne ipſius umbrâ quidem, ac ſuſpicione notari quemquam deceat.* Hoc animô conceperat, hoc ore profitebatur, hoc operibûs ipsîs implebat.

Quis jam, Auditores, Pietatis, & Charitatis tam excelſæ, déque naturâ ipsâ magnificè adeò triumphantis geneſim, in hac terrena fæce deprehendere ſe poſſe confidat? Altiori Se Illa jactat
Sapient.7. Origine. Cœlo debet exortum: *Vapor* illa eſt, ut Sapientis utar oraculô, *virtutis DEI, & emanatio quædam eſt claritatis Omnipotentis, & Imago Bonitatis illius.* Mundi illa inſipientem Sapientiam evertit, fortitudini vindictam, infirmitati veniam deputantis. Cùm è contrario ſi parcas, virtute vincas: nec ſplendidiùs, quàm hoc Virtutis tri-
Themiſt. umphô, Potentia ulciſci poſſit: Teſte Temiſtio:
orat. 161. *Virtutis hæc victoria, vindicta Potentiæ eſt.*

Jam verò quantacumque hæc demum ſit germanæ Pietatis, atque in tantâ Principe heroicè dominantis, quam hactenus adumbravi, Imago, quos vobis animos, quos ſenſus ingerit, Auditores? Quid enim? An huc tantummodo funebris hujus pompæ ſpectatores per otium futuri, aut orationem meam ſtudioſiùs audituri convenistis? Sinite jam, ut eo Eccleſiaſtici epiphonemate ſaluberrimo, quo mores omnium erga DEUM inſtituit, in rem veſtram traductô, dicendo fi-
Eccleſ. 43. nem faciam: *Exaltantes eum replemini virtute.*
44.